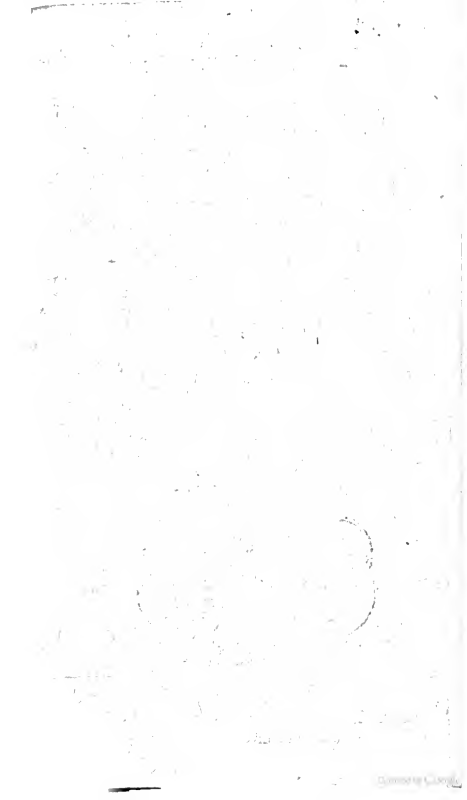

C. S. SCHVRFLEISCHII
Polyhistoris,
NOTITIA SCRIPTORVM
Librorumque uarii argumenti,
quam ex
uariis ipsius praelectionibus,
in inclyta ad
ALBIM ACADEMIA
ingenti olim applausu
habitis,
studiose diligenterque
collegit et edidit
GODOFREDVS VVAGENERVS

Pars III, eademque extrema,
cum *Indice*,
tribus Partibus communi.

Vittembergae,
Apud Sam. Godofred. Zimmermannum,
A. ~ c10 c1 ccxxviii.

de eo, quo comparatur notitia
librorum.

I

Notitia librorum pars historiae est, nulli
eruditorum praetermittenda, qui cau-
sas atque instrumenta eruditionis nosse
cupit.

Dico notitiam, ut remoueam catalogum, aut recensio-
nem simplicem. Duo enim in notitia inuoluuntur,
primo recensio, seu cognitio, deinde iudicium, ut
et noscam, et iudicem. Notitia igitur uniuersa hic
intelligitur. Prius est cuiusuis bibliopolae, posterus
maioris ingenii, et forma atque neruus rei.

II Cuius studii excolendi Germanis ferme
primam occasionem dedit Gabr. Naudaeus,
inter Gallos librorum peritissimus.

Naudaei Bibliographia primo Parisiis excusa est, deinde
Helmst., 1663, a Conringio, qui auditores suos, per-
secula, erudiuit. Conringium laboris poenituisse
ferunt, uueil er uiele kerls in acquirendis libris zu
schlau damit gemacht. Praeter hanc editionem ad-
huc mihi ostensa fuit, nempe Buchneri, Vittemb.,
1640, 12, cum elegantiss. praef. et dedicat. Conringii.
Boeclerus uero tantum librorum notitiam inculcauit,
et ad Tabulas Schraderi, Helmst. Profess., harum lite-
rarum satis gnari, illos remisit.

III Addendus hic Theoph. Raynaudus,
qui parem ferme laudem, exacta librorum
notitia, meritus est.

Scripsit Erotemata, de libris bonis et malis, Lugd., 1663, 4.
Liber elegans et bonus, sed rarus. Plus uero tribuo

Raynaudo, quam Naudaeo. Vid. Ephemerid. Gallorum, T. III, p. 68.

III Naudaeum Helmstadii commendauit Conringius Academicis, Argentorati Boeclerus, utrosque admirabili felicitate aequauit Petrus Lambecius, qui uel innumeros chartaceos Codices uidit legitque.

Boeclerus obiter attingit historicos, secundum Vossium, in dicto collegio. Lambecius librorum Prodrumum scripsit, librum omnis eruditionis plenissimum, de quo Ill. Boineburgius dixit, illum stupendae eruditionis esse uirum, eumque uocauit librorum heluonem, atque in Epist. quadam negat, unius hominis laborem esse. Hic Boineburgius, cum adhuc Marpurgi literis uacaret, omnes historicos, Graecos et Latinos, se legisse, dixit. Lambecius Professor erat Gymn. Hamburg., sed non potuit satis concorditer ibi uiuere, ob molestias, quas nonnulli ipsi faciebant. Ergo Viennam uenit, atque, mutata religione, factus est Bibliothecae Caes. Praefectus. Similis Lucae Holsteinio, qui etiam a religione defecit, et apud Barberinos Bibliothecarius fuit, atque nobis Germanis Biblioth. Vaticinam satis notam fecit. Cum hoc per literas egit Conringius. G. Io. Vossius, uir in omni eruditione uersatissimus, de Artibus popularibus scripsit, qui liber stupendae eruditionis est, edendus nunc ab Halleruordio, de quo libro tamen longe aliter sentit Thomafius, qui dicit, indignum tanto uiro opus esse. Dieterici de eo hoc iudicium est, quod sit plenissimus omnis eruditionis. Hornius libellum, de Histor. philos., ad hunc modum edidit, sed est opus posthumum, uelches er nicht hat koennen recht elaboriren.

V Gallorum in hac parte industriam testantur Gallorum Ephemerides, Anglorum

tot

tot collegia nuper instituta, Italorum specimina non ex historia libraria Simonis Pauli, sed ex societatibus, ubi censurae adduntur, iudicanda sunt.

Gallorum Ephemer. sunt nihil aliud, quam librorum summaria, iudicia aut ex obliquo, uel plane non adduntur, e c., de Grotii libro, de I. B. et P. iudicant cum laude, et quidem de iure, et uirid in 20 iahren keinen nach sich ziehen. Sed dicunt, legitur apud Gallos, Batauos, etc., extat etiam Gallice. Sed quid hoc? Grotius uniuersim excellit, quamuis singulares habeat naeuos, et in publicis historiae Lombardicae aliquando erret. Rex Sueonum dixit, Vnum esse Grotium, i e., non habere parem. Ephemerides Gallicae eruditorum incipiunt, ab A. c1o c1o LXIII, accurate Dionysio de Sallo, Curiae Paris. Consil., alias Hedeuillo dicto, successerunt Io. Gallelius, Abbas, ab A. c1o c1o cLVI, usque ad A. LXXIII, et alii. Contenta harum exhibet Corn. a Beugheim, 1683, 12. Itali habent Societates Conferentium, in quibus et librorum titulos et censuras simul addunt. Argentorati Simon. Pauli edidit librariam Biblioth. Ital., sed merus index est. Acta Erud. Lips. prodierunt ab A. 1682, 4. Hic conficiendis sumptus elargitur, et libros ab exteris procurat L. Otto Menckenius, Moral. Prof. Collegae eius sunt, D. Io. Olearius, Valens. Alberti, C. Tomafius, IC., D. Io. Bohnius, Chirurg. et Anatom. Prof., L. Io. Gunth. Hesbuius, Logic. Prof., L. Ioach. Fellerus, Poet. Prof., Frid. Bened. Carpzouius, Senator, et Thomas Ittigius, Ecclesiastes Thomanus.

VI His itaque dictis admonemus, alios notitiam librorum interpretari per notitiam Bibliothecarum, uti nuper fecerunt Conringius, Io. Henr. Hottingerus, aliique. Nam, quod

quod Io. Henr. Alstedii Encyclopediam attinet, plurimis in locis eadem naevis laborat, alia tumultuarie sunt inserta, alia magis memoriae, quam iudicio, inseruiunt.

Bibliotheca sumitur, uel, pro historia rerum ciuiliu, ut apud Diod. Siculum, quo sensu hic non sumitur, uel proprie, pro notitia exquisita, accurata et iudicii plena, quae libros respicit. Talem scripsit C. Gesnerus, in f., secundum literas Alphabeti, in quo quidem res atque usum autorum demonstrat, proprio tamen iudicio res distituit, sed poterit uix comparari. Conringius prodire fecit Biblioth. Guelpherbytanam, in uelcher aber das beste fehlet, nemlich die MSS., mit uelcher er nicht heraufgeuolt, damit sie nicht so bekannt, und von den hohen Potentaten begehret, uuerden, uelchen es nicht, sonder Haß abgeschlagen uuerden kan. Regina Sueciae mirata est eam, licet MSS. eidem non fuerant ostensa, quae tamen illa maximi solebat aestimare, uueie auch die Arthiue. In Madrit hat sie auf den einzigen Cod. MS. Iamblichii eine Tonne Goldes geuuerdet, uueil er so ungemein rar uuar. Hottingerus, Caluinista religione, sed moderatus, Tiguri, Heidelbergae, iterum Tiguri, Professor fuit, Batauiam petens in aqua periit. Scripsit Bibliothecar. quadripartitum, sed methodus inepta admodum est. Illis tamen commendatur liber, qui student histor. ecclesiast, sed suppono in tali principia theologica. Cum hoc coniungatur P. Labbei Diss., de Scriptioribus eccles. VVo dieser censirt, da bleibet uueder haut, noch haar, ganz. Accuratissimus est cenfor, in primis Gerhardi, zu Iena, in seiner Patrologia, die da billich nicht haette sollen aufgeleget uuerden. Nam exseripsit ex Bellarmino, und hat es prsuatim gehalten, nicht, das es soll publice ediret uuerden, uueil er uuegen uielen geschaefen nicht darauf studiren koennen. Monen-

Monendum aliquid de Biblioth. usu legitimo, nempe intrandae Bibliothecae, non, ut gloriamur, nos intrasse eas et uidisse, sed, ut cognoscamus autores ueteres et recentiores, qui lucem nondum uiderunt, aut uix uidebunt, propter singularitatem et raritatem rerum, quod fecit cum laude Conringius. Nam absque Bibliotheca nulla perfecta librorum notitia comparari potest. Hoc uero desiderandum apud ephoros nostros, eos non satis peritos esse librorum, nec designare eos, atque sic alumni suis illos in Biblioth. peregrinis ostendere non possunt. Nostri Germani, quando ueniunt Oxoniam, ideo intrant, Bibliothecas, dafs sie einmahl auf die kanzel steigen, und den Bauren dauon uorpredigen, ia sie ziehen uuohl recht nach Ochsenfurt. Aber da fehlt oft an dem hofmeister, da der untergebene mehr kann, als er selber. VVen nun der nicht uueifs, uuas eingut buch, quomodo suo dicet. Si quis uellet historiam Romanam discere, commendetur Streinius, de Familiis Rom. Optima ed. Plantiniana. Commendandus praeterea Onuphrius et Car. Sigonius. Legatur hic egregius libellus Panuinii, de Natura Biblioth. et Bibliothecarii, Io Lauonii Acad. Paris. illustrata, Paris. 1682, 8. Theologus, Biblioth. Oxoniensem intrans, in qua talia asseruantur MSS., qualia nusquam uidebis, perlustrabit ibi libros, praeter ceteros, extantes, de Ioanna, Papissa, hos legat, ex his notabilia excerpant. Ex Biblioth. Vaticana excerpant multa singularia; de rebus Germanicis. Ex Germania enim, una cum Bibliotheca elegantiss. Heidelbergensi, rarissimi libri illuc delati sunt. Heidelb. Biblioth. olim gnarissimus erat Gruterus, eamque nobis seruare potuisset. Cedebat enim Tillianis copiis Biblioth. optimam, deinde Urbano, P. R., dono donatam. Er haette sie sollen in die uestung Franckenberg schaffen. Ex hac doctus factus Salmasius, uti ex Oxon.

peritus euasit Seldenus, ex VVolfenbittel. Conringius. In Batavia omnes Bibliothecae excussit Grotius. Romae et Oxonii uiri eruditissimi constituuntur Bibliothecarii. In notitia librorum is doctus censendus, qui nouit editiones scriptorum. E. c., VVittekindi editio Meibomiana melior est Reinecciana. In Mariana, Hispanico scriptore, uidendum, an Hispan. Toletana, an Germanica, eaque, uel Moguntina, uel Francofortuna, melior sit, in qua tamen Francof. praestat Mogunt.

VII Qui uero noscere libros cupiunt, necesse habent excutere bibliothecas, et ea in re duce gnaro uti, qui perspectissimas Bibliothae rationes habet.

Panuinius, heluo librorum Italis dictus, ipsos Germanos castigauit. Vid. libellus, de Comitibus Imperatoribus, quem Conringius adhibuit, cum scripisset Disseruat, de Electoribus. Monstrat in illo libello, se plus scire in nostra antiquitate, quam Germani nos ipsi. Er schmaelet auf die Deutschen, und uuil beuueisen, das die exteri uon ihren antiquitaeten mehr uuissen, als sie selbst. Aber, da kamen hernach Iustus Reuberus, Io. Pistorius, Marqu. Freherus, qui eruerunt nostras res German. His addendus Lindenbrogius, propter Septentrionem, et Goldastus. Diese uuiesen, nec nostros esse hospites in antiquitate, immo, existimo, Goldastum plus habuisse eruditionis, quam ipsum Baronium. Denn der uuar animal scribax. Rocca erat Curator librorum Biblioth. Vatic., quae per illum illustrata est, et edidit illius indicem, quamuis, sine indice. Hunc saepe perstringit Boxhornius, in Histor. uniuers. Comprobanda hic Biblioth. Vatic. tanquam optima, seu solidissima, Oxoniensis copiosissima. In Vatic. meliora MSS., sed uarietate et multitudine Oxoniensis celebris. Guelpherbyrana his est secunda. Florentina

rentina aemula est Vaticanac, sed archior, et tantum MSS., ex Graecia allata, habet. Ibi est Codex Florentinus. Specimen edidit Halleruordius Lat. Histor., in Biblioth., de Script. Lat. Laudat laudandos, et carpit carpendos. In eo tamen rariores historicos desidero, e. c. Boiemum, de Vita Alberti, Milledem, etc. Meibomii solte et eruuehnen, in Vita VVittekindi. Non uero plane negligendus, sed desiderandum in eo libro, quod optimas editiones negligat, et autores bonae fidei speique non adducat, et rariores praetermittat.

IIX Inter hos excellit Onuphrius Panui-
nius, monachus Veronensis, Angelus Rocca,
Ioannes Seldenus, Gerd. Io. Vossius, Conrin-
gius, Boeclerus, Lambecius. Huc referatur,
qui nuper specimen edidit historicorum La-
tinorum, Ioannes Halleruordius.

E. c. Si iudicandum de VVassenbergio, qui scripsit, de Bello Germ. Tricenali, historiam, et Florus Germ. dicitur. Quaeritur, quid de eo censendum? Respondetur, 1) ipsum esse fabulosum, et narrare multa; quae non sunt facta, 2) mordacem et iniuriosum, praecudiciisque studentem, 3) carere iudicio politico. Ein uornehmer schuuedischer herr hat es gar ein lügenbuch geheissen, als er es es einmahl gesehen. Vom Latein moechten die maeuse sterben, ist recht munch Latein. Casimiri carcerem hat er auch geschrieben, da sint maechtige haendel drinnen. Dort ein cento, da ein ander. Item, si iudicandum esset de historia Germ., und einer sagte, sie haette rrges a Noacho usque, etc., ein Criticus, num sciat, Germanorum nomen esse recens, rempubl. popularem fuisse. Ariouistum fuisse in Germania cis Rhenana. In Germania magna rerum fuisse fratum popularem. Non autem talem hic intelligo criticam, qua quaeritur, scribendumne optime, an

optumę, sed talem, quae succi plena atque neruosa est. Die andre gehoeret ad flagella der Pritschmeister. Plantinianaе sunt Anruerpientes, Manutianaе Venetae, quae ambae dicuntur aureae et argenteae. Cum his Elzeiurianaе etiam aestimantur. Hornii edd., Hakianaе, et Cynei Erfurdenses, aestimandae. Die deutschen edd. sind so falsch gedruckt, daß nichts drüber, böese interpungirt, etc. Not. porro, quod historicus et polit. munus obire plane non possit, si non uiderit simul edd. chartaceas. Apud nos tales Conringius et Boeclerus, et, qui hos imitatur Pufendorfius, apud Italos Sirius, inter Gallos Naudaeus, inter Baravos nemo similis fuit Salmasio. Ille est, qui ad omnes artes aequę paratum animum habuit. Dictum est de illo, aus ihm koente man 3 Facultaeten Doctor schneiden. Ipse tamen nullum doctum putauit. Heinsium hat er einen Pritschmeister geheissen. Mit 15 iahren hat er ein scriptum heraus gegeben, mit uelchen sich einer einen nahmen machen koennen, der 70 iahr alt. In hist. eccles. excellit. Indicat hoc opus eius tractatus, de Primatu Papae. In Chronologicis Scaliger excellit. Lipsius, de Bibliothecis laesset sich sonst noch lesen, aber er schneidet kurz ab. Commendandus in primis in notitia librorum, propter numismata, quoniam omnem operam in hos libros posuit, ad quod studium etiam conf. Augustinus Taraconensis. Comparetur praeter ceteros, si quis in hoc studii genere operam laude dignam nauare satagat.

IX Ad tale institutum in primis pertinent characteres iudicii librarii, cuiusmodi sunt, a polyhistoribus et criticis, uelut clauēs, accipiendi.

X Interest quoque ualde, scire editiones; e. c., Plantiniana sit, an alia, Manutiana, an diuersa, Hakiana, an sequior.

XI Di-

XI Diuiduntur autem Bibliothecae in uniuersales et singulares. De Bibliothecis uniuerse scripserunt Iustus Lipsius, apud Belgas, Fuluius Ursinus et Panuinius, apud Italos. Singularium uero Bibliothec. specimen exhibuerunt Andr. Vallerius, Scaeuola Sammarthanus, Io. Andr. Bosius, alique.

XII Rursus Bibliothecae uel sunt diffusae, uel contractae et portatiles, quarum hae peregrinantibus in primis inferuiunt.

Portatilis non illa dicitur, quae humeris portari potest, sed ea, quae ea forma libros habet, quae minuscula dicitur, i. e., in 8 et 12, da sie sonst in f. aufgeleget sind. E. c., Car. Sigonius, in 8, pertinet ad Bibliothec. portat., non uero, in f. Sic omnes historici Rom. in Bat., in 8, mediante Gronouio, editi, u. g., sumo hist. Transylvan., da muss ich nicht einen Trocster nehmen, quia miserabilis solator.

XIII Videat hic, qui Bibliothecam curat, ut ea adornet in suo genere perfectam, hoc est, omnia illa habeat, quibus huius, uel illius, cognitionis liberalis fundamenta continentur. E. c., historicus comparat sibi authenticos auctores insigniorum historiarum, scholasticus materiarum, in schola tradi solitarum.

Sic, in Anglia, non die Englischen Koenige, in 12, zu Nurnberg. Also ist einer von den Hollaendern, qui scripsit, der wusste nicht Aristocrat. et Democrat. zu unterscheiden. Sic der, so die deutschen Koenige beschrieben, und sie a Noacho hergeführt. Solche bucher kauffen die kauffleute, und lesen sie, ia sehens auch an, uwie die kuh ein neues thor. Ergo in

Hungarica legantur Bonfinius, Iſthuanſius, in Anglica VVeſtmonaſterienſis, in Hollandica Rheidanus, in Germ. Auentinus, etc. Omnium ergo accuratiſſimi comparandi ſunt. Theologus paucos habeat polemicos, plures exegeticos, etc. Hos enim ſi intellexerit, facile in polemica diſputabit, in homiletica concionabitur, in practica, ſeu aſcetica, conſolabitur. Hottingerus laudat aliquem Anglum, in Iobum, quod mirer, cum meliores extent, e. c., Pricaeus et Cocceius, ut, in Geſen, Varenius. Sic in edd. Polybii non comparo mihi Muſculum, mit dem kerl in die Elbe, ſed Caſaubonum, der iſt proximus authentico, i. e., illi mordicus inhaeret, etc. Ein ſtudioſus habeat bibliothecam perfectam in ſuo genere, i. e., er ſchaffe ſich autores ſelectiores, etc.

CAP. II,

de

Scriptoribus rerum theologicarum.

I

Ad ordinem ſtudii ſacri dirigendum eleganter ſcripſit David Chytraeus, uir ab ab eruditione inſtructiſſimus et theologus eximius. Libellus editus eſt, 1580, 8.

Non modo theologus, ſed etiam philoſophus, hiftoricus, chronologus, fuit, quem non modo theologi, ſed etiam Thuanus admiratus eſt, et, licet quandoque errauerit, miror tamen, theologum eo uſque perueniſſe.

II Cu-

II Cuius partem exegeticam linguae Orientales ordinant exornantque insuper uariae ac diuersae uersiones, ut LXX interpretum, Symmachi, Aquilae Pontici et Theodotionis Ephesi, Nicolai Nicomediensis, Hieronymi. Inter Germanicas excellit D. Martini Lutheri, ut plane ineptiat Emserus, quondam Saxoniae Principis, eiusdemque Pontificiis cultibus addictissimus. Nouissima est Belgica, philologis, qui fontes perquirunt, perutilis.

Symmachus fuit Episcopus et diuersus a philosopho. Aquila Pont. uixit, sec. II, Theodor. item Ephes., qui a Iudaismo ad Christian. fuerunt conuersi. Ist ein uortreflich uuerck, absonderlich, uuenn man den text recht angreifen uuill.

III Pertinet insuper ad masculam illam, et suis neruis constantem, theologiam, lectio Patrum, ut Augustini, Irenaei, Tertulliani, Cypriani, Athanasii, Ambrosii, Iustini, ac similium, quorum scripta uera a confictis suppositisque distinguenda sunt. Cum his coniungenda sunt acta Conciliorum et Symbola, ad testimonium uerae ac coelestis doctrinae concinnata,

Loquor de Patribus, tanquam testibus, non norma. Lumina enim sunt, non numina. Post Apostol. scripta accipi possunt, pro principio secundario. In den Patribus kan man sich trefflich erbauen, da sichert man exempla constanctiae, in dem sie fur sarmenta gehalten uuerden, die aufs feuer gehoeren. Sec. I sind keine Patres geuuesen, ueil man keine scripta Apostol.

stol. hatte. Iustinus sol einen lehren, de tentatione, Basilius, uenn einen die seinen absterben, Athanasius praebet exemplum constantiae, eius uita perpetua fuit migratio. Iudicia, de Patribus petenda sunt e Bellarmini, Chemnitii, Gerardi, Botfacci, Dalaci, Coccii, Riueti, libris atque Patrologiis.

IV Nec nihil huc refert, Decreta iuris Pontificii, quod uulgo uocatur canonicum, peruoluere, modo, qui peruoluit, maturo confirmatoque iudicio sit, et pariter teneat exquisitam theologiam, historiam item Patrum Conciliorumque, ut pios adeo canones ab ineptis impiisque discernere possit et penitus intelligere, quid ex tot dissimilibus ac tam pugnantibus sententiis, quae illic continentur, cum uero congruat, aut non congruat.

V Qui patribus operam dant, suadent, ut temporum, quibus quisque uixit, rationes obseruentur, facto ab iis initio, qui Apostolorum aeuo propiores fuerint, ut legendi studium et continuatio ad exitum usque respondeant, et, sicuti uixerunt inuicem, id est, alii aliis priores, ita euoluantur ipsi, et in succum sanguinemque conuertuntur. Sunt uero, qui a Cypriano et Tertulliano, quos Basilius ac Nacianzenus, hosque Augustinus et Hieronymus, excipere debent, incipiendum esse, dicunt. Sed uariant hic saepe consilia legentium, quorum quidam praecipue historiam intendunt, atque adeo magis familiares sibi reddunt, Patres historicos.

Quidam

Quidam ita incumbunt, ut materiam concionibus ecclesiast. quaerant, officiumque, quod uocant, homileticum spectent, quibus maxime inseruit Basilius, quo fere nihil grauius suauiusque inter scriptores ecclesiast. occurrit, cum reliquorum oratio magis ascita sit, Chrysostomi copiosissima quidem, sed non eodem delectu expolita, Ambrosii acuminibus referta, cuiuslibet, de Officiis, ethicam quandam ecclesiast. suppeditat.

Tertullianus supra, quam dici potest, prodest ad studium homileticum, ex instituto huic rei dedit operam, Augustinus et Chrysostomus affectireu. Es haenget dem Augustino der Africanismus an. Ambrosius in suo genere similis est Plinio, Basilius Ciceroni. Aut leguntur Patres chronologice, aut homiletice, aut polemice, qui, propter habitum pleniorum theologiae, legit, priori modo legat.

VI Nunc de his uideamus, qui commentati sunt in Codicem sacrum uniuerse, uel sigillatim.

VII Vniuerse ex nostris Philippus Henr. Fridlibius, Io. Quistorpius et Andr. Prucknerus, cui profuit Bibliothaeca Dorschaei. Ex Reformatis, Io. Piscator et Daniel Tossanus. Ex Pontificiis Iac. Tirinus. H. Grotius a nullo horum recipitur inter suos.

IIIX Sigillatim libros antiqui Foederis explicarunt inter Reform., Franc. Iunius, a Ios. Scaligero, Reform., inter suos doctiss. habitus,

bitus; Theod. Bibliander, apud Anglos laudatus, ex Pontif. Escobar Mendoza.,

IX In N. Foedus extant Ioach. Camera-
rius nostras, et a Nicol. Selneccero contra
suspiciones Lamb. Danaei defensio, et Er.
Schmidius, ex Reform. Theod. Beza, cuius
apud suos magna autoritas, Aretius inter cri-
ticos, Ludou. de Dieu, Iac. Capelius, et Bald.
VVallaeus.

Selneccerum haben sie in Holland nur den zaencker und
hochmuthigen genennet. Camerarius, Prof. Lips.,
uir incomparabilis in human. elegantia, pereruditas
in N. T. notas scripsit. Quidam dicunt, eum fuisse
Caluinianum, ut erant, eo tempore, singulari erudi-
tione uiri, e. c., Peucerus, et, quod dolendum, ipse
Melanchthon, dux reliquorum, id quod lucide appa-
ret ex epistolis eius, quas ad Anglos et Heluetios ex-
arauit, more tamen Caluinistico, eum mortuum esse,
nequaquam dixerim, quod nostrates hic probare
uolunt, quod morti uicinus dixerit, Nolite hunc
lapidem, sacram coenam innuens, mouere. Das ist
geuuis, das Camerarius erstl. Briefe in Nederland
ablaufen lassen, so ganz Caluinisch. Danaeus sagt,
Luther uuaere allein lutherisch gestorben, die andern
gelehrten alle caluinisch. Beza ist ein kern philolo-
gus und greift den text rechtschaffen an, et, quatenus
exegeticus est, commendo ipsum omnibus studiosis,
nec mihi magnus is uidetur, qui hunc non legit,
praesupponitur autem, ut is in fide sua sit firmatus.
VVallaeus in quantum ad criticam qua talem, admo-
dum accuratus.

X Tres priores libros Mosis erudite inter-
pretatus est Aug. Varenus, Numeros, post
Origenem et Theodoretum, Reformati, Fr.
Iunius,

Iunius, Bibliander et Pelargus, explicarunt, Deuteronomium, quemadm. et Genesin Lutherus noster et Io. Gerardus exposuerunt.

Varenii Commentarius ist ein kern buch, ist etuwas uueiclaeuftig, uuerinnen aber die sachen auussermassen schoen ex philologia et fundamento expliciret seyn. Hic Hebraicis est summus omnium theologorum nostrorum, stupendae in accentuatione eruditionis. Er sagte, uuaere der Hebr. text uerlohren und ohne punctis und accentibus, uoolte er die Bibel doch zu rechte bringen. Desuuegen hat er auch einen uortrefl. nachdruck in commentiren.

XI Ad librum Iosuae Chytraeus, ad Iudicum commentatus est Io. Brentius ac Chytraeus, ex Reform., Lud. Lauaterus et P. Martyr, et Pontificiis Nicol. Serrarius, librum Ruth Brentius et Chytraeus, modo allegari, ex Reform. Drusus, ex Pontif. Serrarius. libros Samuelis et Regum P. Martyr, ex nostris Brenzius, ac idem Chronica, ex Reform. Lauaterus, uterque etiam Esdram, ex Pontif. Sanctius, librum Estheris Brentius denuo ex nostris, ex Reform. Drusus et Lauaterus, ex Pontif. Serrarius et Sanctius commentatione illustrarunt.

Brentii commentarii scheinen fein einfaeltig, aber es ist ein rechter kern darinnen.

XII In Psalmos extant enarrationes Salm. Gesneri, Bakii, Henr. Hoepfneri et M. Geieri, ex nostris. Inter Calvinianos hac opera

opera functi sunt Cocceius et Amesius. Iobum commentario auxerunt Io. Mercerus, accuratus et planus interpres, et Cocceius, Hebr. linguae peritissimus, Reformati uterque. Ex nostris Io. Brentius, sed magis ad homiliam, quam ad philologiam. Prouerbia Salomonis illustrarunt Mercerus, et, post hunc, Mart. Geierus, Hebraice doctissimus, idemque nostrarum partium theologus, et uterque denuo in Ecclesiasten, praeter hos A. Varenus, uir et indolis sanctae linguae, et accentuum, et interpunctionis signorum interpretationisque solidae gnarissimus, qui difficiliora Ecclesiastae loca explicauit, 1659. Canticum Cant. enarrauerunt Mercerus, ex Pontif. Osorius, ex nostris Lutherus.

Cocceius ist sehr hoch zu halten, greift auf das fundament, magistamen critice, Amesius magis practice, ideo ad casus utilis. Mercerus ist der beste in Iobum, optimus Caluinianorum, et ab omnis facult. studioso legi potest utiliter Locum, de prouidentia, nemo Brentio, in suo libello, elegantius ex eo deduxit.

XIII Esaiam interpretari aggressi sunt Io. Foersterus, cuius explanatio solidissima nervosissimaque est. Add. Brentius, ex Reformatis, Bullengerus, Th. Hasselbacchius, Pontificius, uiginti et unum annos impendit in primum caput huius uatis.

Vfus est Demosthenea elegantia, si humana diuinis licet comparare. Dannhauerus, in Hermen. dicit, Spiritum S. gradus suae eloquentiae temperare, et Esaiam, quia regia stirpe oriundus esset, regio instruxisse dicendi genere, non, ob personae dignitatem, sed diuinam oeconomiam.

XIII Ieremiam explicauit, ex nostris, Hulsemannus, ex Reform. Bullingerus, ex Pontificiis, Sanctius. Eiusd. Threnos expositionibus illustrarunt, ex nostris, Paulus Tarnouius, ex Reform., P. Martyr, ex Pontif. Scotus, Delrio et Castrius, Hispanus. Ezechielem enarrarunt ex Reform., post Caluinum, Franc. Iunius, Lauaterus, ex Pontif., opere uasto et maxime diffusio, Io. Bapt. Villalpaldus. Danielelem ex nostris, post Lutherum et Melanchthonem, Salomon Gesnerus, M. Geierus, ex Reform., Bullingerus, Hugo Brugthonus, ex Pontif., Peirerius, Sanctius et Maldonatus.

Hulsemanni Comment. est posthumus, et cum cura elaboratus. Sanctius eruditus et diligens fuit. Ego ipsum longe praefero C. a Lapide, uelcher nur ein zaencker. Ribera, Orosius, magis arrident. Tarnouius ist ein kern theologus, der den text recht angreift. Man halte seine Sachen fest. Martyrem aestimo quoque magni, uueil er sehr belesen, in historicis. Eius Comment, in Chron., uolte ich nicht fur zehen gemeine historicos geben. Iunius ist fur einen prediger. Villalpaldus ist ein trefflich curieus buch, sind oeconomica, politica, architectonica, Geometrica, darinnen, in primis egregie exhibet situm et structuram templi Hierosolym.

Alstedius eam in suam Encyclopaediam inseruit ex hoc. Géierus, quoad philologiam exeget., optime procedit, philologis inseruiet. Scripsit Methaphys., Peirerius, in 8. Die Iesuiten halten keinen für einen methaphys., der ihn nicht gelesen. Vorne hat er die uitas philosoph. beschrieben. Melanchthon hat schoene politica in seinem comment., ist der beste unter allen seinen comment.

XV In Prophetas minores uniuersos exant Comentariorum P. Tarnouii, ex nostris, ex Reform., Drusii et Merceri ad V tantum Prophetas., ab Hosea, ad Ionam, numeratos, ex Pontific. Sanctius et Franc. Ribera. Speciatim Hoseam, Genesim item, ex Reform., interpretatus est Riuetus, Pareus, ex nostris Lutherus, ex Pontif., Acosta, Amosum, ex Lutheranis Brentius, Ioelem ex nostris Lutherus, ex Reform., Pareus et Mercerus, ex Pontif., Acosta, Amosum, ex Lutheranis, Brentius, ex Reform., Pareus. Obadiam enucleauit Reinoldus, Ionam, ex nostris, Brentius, ex Reform., Iunius, ex Pontif., Anglus Paciuchellus, cuius in Ionam lectiones morales expediunt ualde homileticis, si cum iudicio adhibeantur. Nahum Lutherus, Chytraeus et VVinckelmannus, ex nostris, ex Reform., Drusus et Crocius, Micham Chytraeus, Habacucitidem et Chytraeus, et VVinckelmannus, ex nostris, Zephaniam rursus VVinckelmannus et ipse Lutherus noster, ex Reform., Drusus, Hageum, post Melanchthonem, Chytraeus, Mala.

Malachiam denique exposuit Frid. Balduinus nostras, ex Reform., Polanus et Grynaeus, genuinus Melanchthonis discipulus.

Tarnovius ist gut zum bußpredigten. Drusus ist nur ein philologus und criticus, Prof. Lugd., Riuetus ist ein zaencker. Caluiniani dicunt, Si Lyranus non lyrasset, Lutherus non salrasset, sed ille, mediæ ævi scriptor, sæpe non intellexit textum. Rabbinî dicunt, Amos mit dem hirtensab, stylo inferior ceteris. Danhauerus, in Hermeneut, dicit, Eum tibia pastorali canere. De Brentio Lutherus egregie iudicavit. Si quis Brentii libros habet, is Biblioth. theolog. habet. Egregie et simpliciter explicat scriptores sacros. Facit pro concionibus elaborandis, et bene textum explicando. Pareus fuhret schoene exempla an ex Martyre et Tertulliano. Ratio, cur Patres tam sero, et, sec. II, demum scribere coeperunt, est, quia Spiritus S. prærogativam et *προεδρίαν* Canonis sibi reservare voluit. Paciuchellus quamquam plura moralia, quam exempla, habet, tamen commendandus, ob egregias inventiones, quas supeditat. Ex Italica uersus in linguam Lat., et moralia eius egregie ad exegesi adhibenda. Chytraeus Melanchthoni proximus eruditione. Crocius, Ludou. et Ioannes, fuerunt fratres. Dixit, se et fratrem solos esse theologos Hassiacos, seu inter Reform. Ioannes fuit uir ambitiosiss. Er hat einmahl einem mit einem spizhammer auf den kopf halb tod geschlagen, uesueugen er hinfort nicht mehr predigen durfen.

XVI In N. T. uniuerse extant annotationes doctissimæ Th. Bezae et Drusii, Reformatorum, item, Des. Erasmi, in quatuor Euangelistas Harmonia Chemnitio-Lysero-

Gerardiana, eoque pertinet Harmonia Calixti, ex Pontif., Iansenii et Maldonati in Acta Apostol. Pricaeus, Bullingerus, atque, ex Pontif., Salmeron, scripserunt. Epistolas Paulinas eruditiss. commentariis explanauit Frider. Balduinus, ex Pontificiis, Vilelmus Esthius, in Epistolam Iacobi Brochmandus et Andr. Alchamerus, in utramque Petri Lutherus noster, Iustus V Vinckelmannus et Ioannes Gerardus, in I Ioannis Lorinus, Pontif., in II Lambertus Danaeus, Reform., in III itidem Danaeus, qui tamen saepenumero ex theologis nostris corrigendus est, praesertim, de descensu Christi, ad infer. in Epist. Iudae Io. Gerardus, in Apocalypsin Dau. Chytraeus, Hoeus, nouissime Kromayerus. Huc conf. Diluculum Apocalyticum Cluveri, ut et eiusd. Comment., in f. Ex Pontif., Ludou. ab Alcasar, Franc. Ribera, Blasius Viegas.

VVer, nebst der Harm. Chemnitii Bezam hat, der geher fest. Erasmi edit. Patrum optimae. Iansenius Augustinum edendum curauit, et in multis secum facere, demonstrare conatus fuit. Fauet Calvinistis. Cromerus ist fur einen incipienten, uueil er keine rabre bucher allegirt, et est quasi compendium Hoei. Inchoaturus exegetin, commendatum sibi habeat ante omnia, Hermeneutica Danhaueri, atque Officinam et Harmoniam VValtheri.

XVII Obseruamus hic cum doctiss. criticorum, libros Scripturae profanis, et non Christianis, quoque lectos esse, in primis

mis philosophis et poetis ipsorum, quod multis abhinc seculis intellexerunt Iustinus Martyr, theologus aequae, ac philosophus, admirandae eruditionis, Tatianus, Iustini Gratiani discipulus, Eusebius, historicus maximus, Arnobius, rhetor eximius, et ex non Christiano Christianus factus, Theodoretus Cyrensis, Synesius, Theophilus Antiochenus, Lactantius, eximius polyhistor et egregiae eruditionis, ut de Clemente, Stromatum scrittore, nunc non dicam.

XIIX Homiletico, quod dicitur, studio maxime inseruiunt Basilus et Chrysostomus, tum martyrologia conducunt plurimum, quale haecenus extat Baronii, sed magis ad chronologicum, quam ad homileticum, usum, in primis, dicta et facta martyrum eunt in exemplum accommodationis moralis, quoad id siuerint suggestus sacri fines.

CAP. III,

de

Philosophia Scholastica.

I

Philosophiam scholasticam, si initia consideremus, aggressus est multo studio Lanfrancus, qui, sec. XI, alioqui barbarie corrupto haecenus et plane inficeto, barbariem philo-

B 3

sophan-

osophandi intulit, quem, sec. XII, excepit Petrus Lombardus, uulgo insignis nomine Magistri sententiarum, quod edidisset IIII LL. argute magis, quam pulchre.

Si uel unam puram sententiam et pulchram ex iis excerpte uelimus, ne unicam in iis reperiemus, ita, ut necesse sit sententiam in sententiis quaerere. Complectitur liber alioquin praeludium philosophandi praeambulonem suum, Lanfrancum, si ita dici mereatur, ut non ouum ouos sit similis. Es ist eine rechte sau philosophia, und uerlernet man nur sein Latein daraus, et, si quis quintam essentiam ex ea destillare uellet, uerde er nicht ein quaentlein gutes Latein darinnen finden. Ex Scholasticis Latinus loquuntur, et, praeter ceteros, placent Scotistae. Iesuita quidam dixit, Es uuachre, als esse er einen braten aus einer hoelzern schussel. Inter nostrates excellunt in ea Scheiblerus, et in primis in disputando ualuit, et ita quidem, ut nunquam succubuerit, quotiescunque disputauit, Iesuitas etiam fortiter repressit. Erat Antistes Dortmund., per contemptum eiectus Gissa. Quando disputabat, aderant quidam ex Pontificiis VValdenburgensibus. Es hat einer gesagt, Er uuolle sein ohr ueruetten, uenn er ihn nicht ad silentium redigiren uuolle, sed tamen haud potuit. Mortuus in sacrario, concionem relegens, cum iam in eo esset, ut suggestum conscenderet. Quod cum Pontificii audiuisent, dicebant, Papam Lutheranorum esse mortuum. Filius eius Gissae Professor Histor. ex miseria, et, propter merita patris, factus, sed cum pudore tandem spartae, ob stupidum ingenium, renunciavit.

II Sequiori aeuo, ortae sunt sectae, peritque huius sapientiae iuerunt in partes, aliis Tho-

Thomam, aliis Scotum, sequentibus, sed, quod deplorandum est, plerisque coeco obsequio magis, quam iudicio.

Lanfrancus, sec. XI, P. Lombardus, sec. XII, Thomas mixit, sec. XIII, Io. Duns Scotus, sec. XIII. Scotum non tanti faciunt, quanti Thomam, eo quod huic contradixisset. Dico uero obsequio. Iurant enim quasi in uerba Magistri.

III Qui Thomae se addixerunt, Thomistae appellantur, qui uel in ueteres distinguuntur, uel recentes, quales sunt in primis, sec. XVII.

IV Praeterea uel puri dicuntur, uel mixti. Ex illis Thomas de Vio, seu Caietano, Io. Capreolus, ex his Magister Dom. Soto, qui, tametsi egregie uersatus in Thomae philosophia, tamen huic ita se tradidit, ut aliquid etiam uindicaret Soto.

Capreolus hat uuunderliche springe gemacht, und ist ein eifriger Thomist. Sotum halte ich uor einen treflichen kerk, aber die Papisten uuollen doll uuerden, uuen man uon ihm redet. Vt enim nobis Calixtus, ita ipsis Sotus, exosus est, et ideo relictus uirum alioquin doctissimum, quod partim theologiam non recte excussisset, uueil er ein halber Syncretist, partim, quod et Thomam ac Scotum secutus fuisset, et ad omnia studia animum applicasset. Verum haec eiusdem eruditionis famam non atterunt. Manebit enim uir undiquaque doctus. Tarsias, Hispanus, dixit, se uirum incomparabilem euadere potuisse, nisi in hunc incidisset, et theologiae se immiscuisset. Inter nostrates excellit prae omnibus in utraque Ebelius, qui candide et Scoti, et Thomae

partibus adhaesit, prout rei ueritas concessit. Optima enim eligenda, quae ueri naturam propius accedunt, quae distant, longius reiicienda. Lutherus admodum innebitur in eos, qui sic scholasticae philosophiae operam nauant, ut sacras literas e manibus abiiciant. Ergo media hic incedendum uia, nempe cauendum, ne plane hospites in ea simus, si cum Pontificiis nobis congregiendum sit.

V Pro sententia Scoti acriter pugnat Lichetus, Tartaretus, Trombeta, Anton. Andreas, omnium maxime Ioannes de Roda, Arragonius, Episcopus Pactensis, Minoritarum ordinis, qui et iudicio egregius, et dicendo exquisitus, nec pauca ipsi debet Ioannes Stahlus, philosophus Ienensis, subtilitate non postremus inter nostros.

Tartaretus, quantum ad hanc philosophiam, eximius, pugnat cum reliquis pro Scoto. Trombetam halten sie hoch. Ebelius hat alle gehabt. In Io. de Rada sind noch utilia darinnen, und sol ihn ein theologus billig haben, 1619, 4, editus, und halte ich von diesen am meisten. Feuerbornius eo diligenter usus est. Loquor autem hic de philosophis, non qui Logicam, sed Metaphysicam, scripserunt. Scotistae sunt sententionarii, quodlibetarii, reportatorii. Rada habet multa utilia theologo, contra Iesuitas disserturo, maxime inferuentia. Scotus ist aller subtilsten grosuater. Scripsit Reportata, ein schuueres buch, deinde Quodlib., in 4.

VI Contra quam pro Thoma steterunt, praeter Caietanum cuius in hanc sententiam celebris liber est, de Ente et Essentia, Soncinas, Aegidius Rom., Flandria, tum quippe eum sequun-

sequuntur Zabarella, Ianuellus, et scholastici doctores communi fere consensu, quasi religione Seraphici, sui praeceptoris, adducti.

Librum, de Ente et Essent., magni faciunt tum Thomistae, tum Scotistae. Zu Thorn, Koeln, Loeven und Prage, florirt dieses studium am besten. Soncinas, quem Scheiblerus legit, magis Thomisticae, quam Scotisticae, sectae adiudicatur. Caietani librum Thomistae memoriter callent, ut Scotistae Rodae.

VII Iesuitae tamen hanc, inter ceteros, referunt praerogativam, quod non libere modo sentiant de his rebus, sed etiam philosophentur, quoad quidem permiserit obsequium erga Pontificem, hinc saepe audias dicentes, Aliud loquerer, nisi me Roma percuteret. Hinc alii Thomae, alii Scoto, alii utrique, prout rationibus mouentur, accedunt.

Dominicani plerunque Scotum sequuntur, alii alium, et hinc odio prosequuntur Iesuitas, quod libere philosophentur, alii alium, et hinc quasi Libertini, ubi contra ea illi in verba quasi iurant praeceptoris. Iesuitae neminem in informationem recipiunt, nisi summe eruditum, aut naturali quadam scientia praeditum, aut diuitem, quo possit bene soluere.

IX Thomas uero magis aestimatur iis, qui in philosophia utili, i. e., morali, collocant operam. Longe tamen hunc superauit, sec. XVI, Dom. Soto, in parte studii moralis, exosus quidem Pontificiis in

causa sacrorum, sed ingenio tamen atque doctrina maximus, et in Thomae Aristotelisque lectione praeclare uersatus.

Rationes, cur Sotus magnificandus, sunt, 1) quod stylo loquitur non adeo barbaro, sicut reliqui, 2) quod iudicio pollet egregio, 3) quod non modo Thomam et Aristotelem, sed etiam gentium iura, et philosophiam interiorem ac reconditam probe perspectam habuit. Pontificii inuehuntur in eum, quia, cum interfuisset Concilio Tridentino, et tam uarias eorum sententias audiuisse, in sententiam, ut ipsi loquuntur, haereticorum prolapsus sit, magisque ab eorum partibus steterit. Nam non multo post commentarium scripsit in Epist. ad Rom., in quo, in articulo, de iustificat., proxime ad nos accedit. Hinc factum etiam est, ut auctoritas eius apud Pontificios nulla plane habeatur.

IX Sunt etiam alii, qui uocantur Scholastici nominales, ex quibus praecipue celebres sunt Occamus, Britannus, et Gabriel Biel, Hassus, Occami germanus discipulus, qui sic dicti sunt, quod ea, quae reliqui in re, ipsi in nominibus ac ratione solum, sita esse dicerent.

Occamus, sec. XIV, uixit, et celebris fuit monachus Britannicus. Dixit ad Ludouicum, Defende tuum gladio, ego te calamo defendam aduersus Ioannem XXII. Er ist ein guter publicist geueesen.

X Occamus et Scotistae, praesertim ille, minori gratia ualent apud sedem Rom., nec tamen audet damnare Scoti sectam, quod altissimas radices egerit in Hispania, et Domini-

minicanos hodie uel maxime habet sectatores.

Decidit quidem plerunque Pontifex pro et in sententiam Thomae, sed ita, ut non audeat damnare Scottistas.

XI Scotus quam in sentiendo subtilis, tam saepe in refutando callidus, fuit, quandoquidem Henr. Gandauensem, interdum quoad nomen, Thomam uero perinde, quoad rem, oppugnat refutatque.

XII Tametsi Thomas et Scotus quandoque in re ipsa conueniant, ita, ut saltem inter utrosque sit dissensus, quantum ad rationes et modum probandi. Non raro enim usu uenit, ut Thomae rationes Scoto, tanquam infirmæ et probando non suffecturae, despiciatui ducantur.

Sic in rationibus demonstratiuis, ex natura Deum esse, Scotus ita reiicit eius rationes, ut atheus fere uideatur, tantum ut probet, eum non satis firmiter sententiam suam probasse.

XIII Philosophia mystica a scholastica multum est diuersa, quarum illam primo et maxime, medio aeuo, excoluit Victorinus, cuius admiratores multi aemuli, ante ceteros, Angli, fuerunt.

Multum, quod fatendum, habet sub recessu haec philosophia, sed etiam multos theologos seduxit. Ita Arndium, qui alias in homileticis uehementer excelluit, hanc ad VVeigelianismum abduxisse, nonnulli putant. Fundamentum quasi iacit et uiam sternit
ad

ad VVeigelianismum haec philosophia, et eius praeludia iam apud Aegyptios inueniuntur, deinde Plato eam excoluit, postmodum, aeuo medio, Victorinus restaurauit. Hoc certum, qui in theologia ita uersatus est, ut sibi a VVeigelianismo cauere possit, non sine utilitate in concionando leget eam, et progressus certe faciet egregios in studio homiletico. Angli maxime hanc philosophiam excolunt, et hinc est, quod in modo proponendi et studio homiletico summopere excellant prae reliquis nationibus.

XIV Huius exulta prima fundamenta refero ad Aegyptios, quippe characteribus hieroglyphicis suae philosophiae mysteria condiderunt.

XV De philosophis alioqui Graecorum tradiderunt Plutarchus, Diog. Laertius, Eupapius Sardianus, Hesychius, de Gallorum Druidibus Iulius Caesar Scaliger, atque ex nouitiis Otto Heurnius, de indorum Brachmanibus Strabo, de Eubagibus Germanorum Ammianus Marcellinus, uideatur. De lingua et literis Getarum conferre liceat Bon. Vulcanium, de Gothicis Olaum Magnum.

Heurnius omnia compilauit, quaecunque potuit inuenire, quae uel ad eruditionem, uel officium, Druidarum, pertinebant. Conf. Schedius, de Diis Germanorum, in indice. Apud ueteres nemo, nisi theologi, credebatur uere doctus, neque prudens. De Brachmanibus Kortholdus quoque, cum Ienae uixisset, commentatus est. De Eubagibus Berneggerus quaedam habet in notis ad Tacitum, Vulcanium non
fatis

facis distincte distinguit Getas a Gothis. Olaus Magnus, ob res naturales, laudandus, cum in historia fabulosus sit.

XVI Germani, ut Martii erant, ita Gymnasticam, quoad colligo, prae literis et philosophia aestimauerunt. Quod uero Tacitus affirmat, de Moribus Germ., literarum secreta uiros et feminas pariter ignorasse, id non tam omnes literas, quam artem, literas scribendi, denotare, censet Berneggerus. Ego simplicius putarem interpretandum de literarum recondita, aut certe exquisitiori, peritia. Nam rudem, eamque uernacualem, poeticam excoluerunt, nec omni prorsus notitia caruerunt rerum naturalium et coelestis motus.

Quaeritur, num, sec. I et II, calluerint literaturam. Non nulli putant, eos usos fuisse literis Graecis. Ego distinguo inter Germanos, qua tales, id est, qui sibi tantum uixerunt, hos literis Graecis usos fuisse, coniectitur, quia Gothicae literae cum Graecis conueniunt, et illos, qui cum Romanis sunt conuersati. Hi Graecis, illi Latinis, literis mentem exposuerunt, ita, ut eorum scriptio quasi Graeco Lat. fuerit. Secundo quaeritur, an de philosophia quicquam norint. Respond., illam philosophiam, qua de ente et essentia disputatur, dubio procul eos ignorasse, item, de abstractionibus, interim aliqualem tenuisse, ipse asserit Tacitus, dicens, eos motus lunae attendisse. In Berneggeri Quaest. occurrunt non nullae ex triuio, und ist mannichmal nicht accurat. Ego, eos scribere potuisse, hinc coniectio, quia multi eorum apud Romanos fuerunt. Adhaec Gothi Runice scripserunt,
Poësis

Poësis autem ipsorum philosophia fuit, aut comprehensio quaedam philosophiae. Es uuar philosophia moralis, uueil sie die affecten damit zuuingen uuolten. Hinc Tacitus dicit, non tam uocis, quam uirtutis, ille concentus uidetur.

XVII Romanorum philosophia utilis potius erat, quam subtilis, etsi utramque linguam, Graecam et Latinam, nouerant, ad prudentiam fingeantur, et hinc, uel ad togae, uel ad belli, artes adhibebantur, non ineptiis, dediti, quia seria addiscebant.

Seneca, praeceptor Neronis, non potuit respondere ad Syllogismum, mus est caseus. Nam Logicam non adeo excoluerunt, sed eloquentiam, quia Logica summam moderationem requirit, ideo ipsam negligebant. Deun es muste ein knabe uon 17 iahren gleich ad agenda gehn.

XIIX Hos ferme imitantur Septentrionales, nisi, quod Angli ingenia contemplationi, quam actioni, magis praeparare uideantur. Oxonia hodieque monstrat Collegium, in quo docuit Scotus, Londinum etiam plaudat, ob Robertum Boyle, uirum ingeniosissimum, et, propter scientiam atque operas, uirum admirandae eruditionis.

Oxoniae etiam sepultus jacet Scotus. Collegium, in quo docuit, dicitur das nasen Collegium, ist auch eine grosse nase da abgemablet, uueil dergleichen Scotus gehabt. Boyle, propter opus medicinae, studiosis legendus. Er hat der luft qualitates, und uuoher aller thiere kranckheiten kommen, demonstrirer, und sonst andere kunstliche sachen heruorgebracht.

XIX Ex

XIX Ex recentioribus dedit Biblioth. philosophorum Io. Iac. Frisius, extatque eo liber G. I. Vossii, de Philosophia et philosophis, ut nihil addam de Ionstonio, Gaddio, Gallo, aliisque non incelebribus uiris.

XX In disciplina, quae rationem expolit, uersati in primis sunt Tartaretus, Titelmanus, Petrus Hispanus, Chrysostomus Iauellus, P. Fonseca, Philippus du Trieu, Franc. Tolemus, Fortunatus Crellius, ex antiquioribus Thomas, cuius elegans, de Enunciationibus, opusculum est, Scotus, Occamus, Gabriel Biel, Marsilius, Augustinus Niphus.

VVer Hispanum nicht gelesen, den halten di Iesuiten nicht hoch, ist ein moralist. Fonscae Institutiones, in 8, sind sehr hübsch, eumque exquisiti ingenii Logicus, Horneius, secutus est, in summulis tamen Fonseca parum praestat. Si summulas tenes, omnia tenes, in Logica, sagte Ebelius. Es ist das beste artificium in der Logica, it., die reduction.

XXI Qui fontem cupiunt, adeant Aristotelem et, peritos Aristotelese philosophiae, quam Scholastici foedarunt magis, quam exornarunt, hucque spectant in primis Alexander Aphrodisaeus, Simplicius Porphyrius, Themistius et horum similes.

Hos autores laudo, propter Graecum textum elegantissimum. Rosius, Ienensis, hat daruber commentiret. Aphrod. nennen sie philosophum spuarium, weil er den Aristotelem quasi abgeschauet, ist aber der beste

beste ex Aristot. interpretibus. Themistius ist ein brauer kerl, uuelcher auch Griechische Orationes geschriben. Horneii Logica non pure Aristotelica, sed singulari methodo exornata, et cum Scholasticorum sententiis coniuncta, omnium tamen optima, praesertim, si eiusdem ceteras exercitationes conferamus. Es ist das beste buch, so er edirer, et in Logiceis, post Aristotelem, legendus. Stahlius ist ein *αυτοδιδασκος*, uuelches er oft beklaget, und hat ganze faecke voll distinctiones, bekennet es auch, das es ihm Ebelius zuuor thue. Noldius, Saurius, Nassius, sind mischmasche. In subtilitate Logica ist ex nostris theologis keiner hoehrer kommen, als Danhauerus.

XXIII In scientia transnaturalium intellectuum, ut uocat Scaliger, sudarunt Herueus, Soncinas, Suarezius, Zimara, Iandunus, Caietanus, Fonseca, Petrus Hurtadus de Mendoza, Ant. Mirandula, ex antiquioribus Thomas, Scotus. Praecipue hic laudo editionem Fonscae, quippe quae et Aristoteleae, et scholasticae, philosophiae quasi clauem praeber. Ex nostris Christoph. Scheiblerus, Suarezii compiler, C. Ebelius ceteris elegantior est, cuius aphorismi insignes eruditique sunt.

XXIII Philosophiam ad theologiam accommodarunt Iac. Martini, Scheiblerus, Seldius, cum primis Keslerus, cuius egregius et theologiae cultori utilissimus labor est, quem in Logica, Metaphysica et Physica, ut uocat, Photiniana collocauit.

XXV Apud

XXV Apud Pontificios studia liberalium artium diuiduntur inter cultores suos, cuius uel exemplum Polonia, licet ceteris Pontificiorum regionibus incultior, suppeditat Sandomiria rhetores, Galischia philosophos dat, Posnania, ut ipsi uolunt, theologos.

CAP. III,

de

Scriptoribus moralibus et politicis.

I

Morales scriptores, qui uocantur, aut praeceptorum ethicorum connexiones tradunt solum, aut diuinum humanumque ius intelligunt insuper, ac per hoc praeceptiones ethicas explicant atque accommodant.

Ethicus est, qui praecepta nuda tradit, atque ea recte explicare, aut docere, potest, moralista autem, qui iuris diuini, humani, Romanorum aliorumque, gnarus est, nec sufficit, nosse actiones humanas, sed etiam iudicare, de eorum natura.

II Ex illis laudamus LL. X Ethic. Aristotelis ad Nicomachum, cum uers. Dion. Lambini, quam nouissime edidit Sam. Rachelius, Helmstadii nuper, nunc Kilonii, Prof., et

C

C. Hor-

C. Horneii Philosophiam moralem, quae ethicae scholasticae quasi compendium est et disputandi norma.

Scholasticus monarchismus hodie fere ubique regnat.

Es schreibt ein ieder Schul-Rector fast eine Ethic.

Ergo optimus eligendus, qui mihi est Horneius.

Scriptit ille suam Philos. moralem, ut omnem scho-

last. ethicam quasi in compendium redigeret, deinde

ad actiones humanas et earum principia eruditissime

explicaret, hinc utilis liber ille ICro, Assessori Con-

sistor., conducit, sed quod diffidendum non est, uti-

tur uocibus scholasticis, eorum modo loquendi atque

distinctionibus, debet tamen lector non nihil theo-

logiae, philosophiae scholast., peritus esse. Com-

mendamus omnibus, qui accurate philosophari

uolunt. Addi potest Epitome Calixti moralis, liber

egregius et summae eruditionis, sed in iis, quae ad

theolog. propius accedunt caute et summo iudicio

legendus. Denn er geht in der theologie bisweilen

zu uueit, sonst ist er net, schlaegt auch in hist. civili

uuehl bey.

III Ethica exemplaris, quae dicitur, ex historicis haurienda est, quam deliberant Richter et Heiderus, qui ab eruditis uocantur pontes asinorum, i. e., eorum praecceptores, qui historiarum praesidio carent, et nouiss. Durrius, in Ethica pragmatica, it., Brochmannus, junior.

Ethica exemplaris necessaria est, ratione expedientiae et

ornamenti, aber da fehlt es dem Horneio, uue uuehl

es seine intention nicht uuar Hoc si fecisset, esset

opus incomparabile. Add. Promptuarium exemplo-

rum, Mellificium Meyfarti, Polyanthea, alles seine

sachen nor die paedanten, klopflechter und derglei-

chen

chen puitschmeister. Das einzige lasse ich passiren, nemlich Tobiae Magiri Polymnemom, in f. Barthius hat es hoch gehalten, uolebat auctius edere. Richterius ist nicht accurat, koemmet so postillenreuterisch, Heideri item Promptuario utuntur concionatores, ap. Lat. Theatro Zuuingeri, Polyanthea. In Durrii Ethica pragmat gefaellert mireins, uuas er von Henrico III, Gall. Rege, meldet, dafs selbiger auf kleine Hundgen iaehrlich 100000 ducaten geuendet. Vid. p. 258, f., quod ex Thuano refert. Mit Brochmanni Ethic ist nichts.

III Qui Ethicam cum iure morali coniunxerunt, multo altius ascenderunt, et, ultra praecepta, quaesuerunt uiam, ex quibus, primo loco, nominandus est Domin. Soto, philosoph. moralis doctor eximius, necita, ut ceteri scholastici, ineptiis asuetus, historiae tamen et humanitatis praesidiis, quae studii moralis ornamenta sunt, destitutus. Vt hinc innotescat, legum peritum, quatalem, huic negotio non esse parem, aut saltem carere iis instrumentis, quae huius disciplinae decorum praebent.

Scire autem inter est, quod Dominico a Soto offensi sint Pontificii, quoniam ad theologorum castra ex philosophorum schola transit. Soto primus inter Iesuitas et scholast. ineptire desit, ut R. Maimonides inter Iudaeos. Der stylus geht hin, aber dem Grotio thut er es nicht gleich. Horneium laudo, propter connexiones praeceptorum, Sotum, propter res. Die neuen scholastici allegiren zuuar die alten Plecker, Grotium lassen sie sitzen, das heist recht, frugibus neglectis, uesci glandibus. Primo suadeo, legatur Horneius, post Soto, Grotius und gute commenta-

tores darbey. Addantur Brenckingeri Institutio-
num, et exercit. ethic. LL. II, Amstel., 1662, 12, ex-
cusi cum Grotio. Cum Grotio coniungatur Io. a
Salas, qui ipsius principia ad usum rerum Hispanic.
elegantè applicare didicit. Soto ist bey den Papi-
sten nichts, und nehmen dessen autoritaet in theolo-
gicis nicht an, hinc caue uites, si rem habes cum
Pontificio. Im Conc. Trident, hat er ihnen graeuliche
haendel gemacht. Communiter ethicus et moralista
conueniunt, specialiter differunt. Iterus planus est,
sed non accuratus, ist ein uassermann.

V Post Sotum Gabr. Vasquius allegan-
dus est, cuius opuscula moralia aliquam ha-
bent iudicii laudem. Th. Sanchez commen-
tatus est in praecepta decalogi, utriusque ex-
tat editio Antuerpiae.

Aliqui nominant Sanchezium einen Cahlmeister. Denn
er hat uiele Metaphys. grillen. Ierdin Vasquius magis
commendatur, quam Gabriel Vasquius, der einer
non den mittelmæssigen, et modica quadam laude
non fraudandus, et hic magis, quam Sanchez. Von
Vasquetio halte ich mehr, als von Sanchez.

VI Sanchez, in pari, imitatus est Tam-
burinus, qui publici iuris fecit Explicatio-
nem decalogi, Monachii, in Bawaria, 1657,
editam. Extat etiam insuper eius Expositio
moralis, Venet., 1662, euulgata, cum quibus
non inutiliter coniungitur Paul Laimanni,
Prof. Moguntinensis, Theologia moralis, in f.,
cum delectu legenda in multis, et, si intelli-
gentem inuenerit iudicem, plurimum utili-
tatis inde poterit haurire.

Tamburinus fuit monachus Sicilianus, cuius generis homines, bono ingenio praeditos esse, vulgaris est opinio. Editus primo, in Italia, et mox, in Bauaria, uorinnen garstiger druck. Es ist hinten an ein tractaetelein, de Matrimonio, uorinnen uuunderliche sachen seyn, und, uuenn es deutsch uuaere, genußlich uuerth, das man es uerbrennete. Ich glaube einer, der 100 iahr in matrimonio gestanden, haette nicht so uiel erfahren koennen, als dieser moench, mich dunckt aber in confessione aur. erfahren sie solche sachen In praec. 1, 2 et 6, errat, und uornehmlich bey den 6, da giebt es auch schoenesachen. Es ist uor einem theol. gut, und das andre, nempe Expos. mor., uor einem Iuristen. Denn er faenget an a materia obligationum, et egregio differit, und denn handelt er, de contractibus, aluuo er sehr nuzlich ist, sed, ubi, de irregularitate, de montibus pietatis, agit, da giebt er graculiche haendel uor. Laymannus impar Soto et in theologia sua, quam uocat moralem, admodum impingit in theologiam, superstitiosis quaestionibus abundans, in f., Die Iesuiten zu Prag, Kosln und etliche zu VVien, sind treß. kerl, die aber zu Erfurth alberne teufel.

VII Ferdinandi Vasquii Controuerſiae proſus egregiae ſunt, et, ſi recte ſentio, ita comparatae, ut excellant inter ſcripta moralia Scholaſticorum. Similiter celebris eſt Ludou. Molina, in opere doctiſſimo, de luſtitia et iure, cum quo conf. Io. de Lugo, Io. de Salas, quorum ille, de luſtitia et iure, hic, de Legibus, uolumen inſcripſit, in f.

Ego pluris facio de Salas, quam de Lugo, ac perquam utiliter cum Soto legi potest, utpote quem plerunque imitatus est, et, licet totas paragraphos exscripserit, tamen cum iudicio ad Hispaniam applicat.

IIIX Nec nullum Ferdinandi de Castro Palao, Hisp., nomen est, cuius extat opus morale, eoque pertinet Anton. Diana, cuius libri omnes in unum volumen redacti nuper Colon. Agripp., 1666, in lucem exierunt. Ex recentioribus est Andr. a Matre Dei, Carmelita, cuius Cursus theologicus moralis nec theologis, nec ICris, sine fructu, evoluetur tum Alph. a Roxas, qui tractatum edidit, de Probabilitate, saepe acris magis, quam solidi, ingenii argumentum.

Diana ist, de Iure matr., sehr guth, it. in primis mihi placuit, de Iure maris Adriatici, in quo libro egregie differit Andr. de Matre Dei servat morem Iesuitarum. ICtus cum eo potest conferre Ziegleri libellum, de Iudice, qui saepe, quod ille nimis acriter dixit, satis solide dicit. In Io. Roxa idem, quod in A. de Matre Dei desideratur, qui res probabiles dicit, quae nullam inferunt probabilitatem.

IX Ex non scholasticis animum ad moralia applicarunt Alb. Gentilis, Prof. apud Britannos, cuius LL. III, de Iure Belli, editi sunt Hanou., 1596, sed is nec gravitate styli, nec iudicio, per omnia satisfecit dignitati studii moralis. Melior H. Grotius, cuius ed. prima extat

extat sine notis, postrema lucem uidit, 1667, et digna est, ut reliquis praeferatur.

Gentilis, natione Italus, uocat se Profess. Regium, non satis Latine, quia, quod regium est, ad Regem pertinet. Scripsit etiam, de Vnione regnorum, librum nuper Helmst. excusum, in 4, et facem praeluxit Grotio, cum quo legi debet. Eidem enim uiam ad hanc morum doctrinam, digito quasi, monstrauit, superatus uero in omni parte a Grotio fuit, quod non minor, propterea, quod iis, quibus Grotius instructus erat, praesidiis caruit. Neque in oratoriis, neque historicis, neque criticis, excelluit, tum regendae ciuitatis peritus fuit, tum a consiliis secretioribus, in quibus tamen omnibus parem Grotius neminem habuit. Id tamen non negamus, doctum eum fuisse Ictum, sed huic negotio hoc non sufficit. Deinde omnia quaestionibus proposuit. Aliquando dicitur, iudicium deesse eiusmodi quaestionariis, allegatur tamen, pro re nata, a Grotio. Alius est Scipio Gentilis, Ictus Alterfinus. Vid. Th. Chron. Heluet. Hunc notat acerbè Conringius, in extr. libri, de Finibus Imperii.

X* Atque hic est ille Grotius, qui excelluit uniuerse, licet sigillatim vincatur a multis, in theologia, propter haeresin, aut potius uariarum haeresium centonem, in iure, propter abusum uocabulorum, quandoque et non conuenientem interpretationem, et in philosophia ac historica, praesertim Teutonica, et iure publico, saepe lapsus esse, non ignorant, qui intelligunt recte.

Grotii ed. prima extat sine notis, post. , 1667, hab. etiam ed. , de anno 1670, quae ferme melior est, et digna, ut reliquis praeferatur. Adiecta est ei Epist. ad Philemonem, et liber, de Mari libero. Er hat die notas nicht als bald darzu gemacht, sondern, als er, legat uuar in Franckreich, quas sec. edit. adiecit, et Regi illi sacras esse uoluit. Cur Grotius hoc uolumen inscr. , de Iure B. et P. , rationem reddidit Boeclerus, in Annot. ad Prolegom. Praecepta a Grotio non tam demonstrata, quam obseruata, censet Seldenus. Idem de eo ex aliis colligit iudicium Io. Brandes. Non dubitem tamen affirmare, eum cum admirandi ingenii, tum stupendae plane lectionis, fuisse. Primus inter doctores morum et nitide loqui, et neruose sua probare, coepit, qua in parte Alber. Gentilem longissime uicit et post se reliquit. Philosophus, theologus, iure consultus, et quid non, fuit, le Bleu dixit. Man haette aus ihn einen Professor eloquentiae, Hebr. linguae, histor., iuris, machen koennen. Tum multa iudicio fuit complexus, ut indiciosissimus audiat. Primus ipse uiam ad ardua iuris moralis fecit, nec maiorem antese habuit, nec reliquit, maior utique futurus, si quaedam religionis capita tractasset cautius. Grotium uniuerse uelle refutare, est, uelle ipsam eruditionem extinguere. Interrogatus, cui haeresi addictus? Resp., unicuique. Nulla enim fuit, quam non amplexus est, mortuus tamen, ut bonus Christianus, sacram coenam, post seriam peccatorum agnitionem et confessionem, sumpsit e manu D. Quistorpii, Rostochii, confessus, miserum hominem se esse et summum peccatorem, sicut ille publicanus. In singulari quidem non potest dici haereticus, sed in sensu complexo. Prolapsus enim in Arminianismum, factum est, ut postea omnes ferme haereses compilauerit, et saepius subtilius opiniones confinxerit, quam refutauerit. Er subtilisfret zu zeiten gar zu sehr, und sagt, uuenn man moralisirt, soll man sich

sich a iure diuino et humano praescindiren, soll doch zeigen, daß mans uersteht, unde textus tantum in margine citat. In utroque refutatus est a Zieglero et Feldeno. In hist. Germ. et Francia saepe hospes, quando de regnis iudicat, non nunquam ieiunus, sed in moralibus egregius, in accommodatione non item. Auf locos communes hat er nichts gehalten, sondern hat es entuueder hinten in die bucher geschriben, oder auf zetlichen und in die bucher gelegt. Memoria excellenti, iudicio acri, fuit, semper idem, et animus quasi supra lunam. Mortuus est post Domin., de publicano. Grotius iudiciosiss., Seldenus profundiss., Hobbescius subtiliss., Scharockius planissimus, est. Vasquius, Molina, Lessius, nihil habent, quod nitori eius sit aequandum.

XI Eius frater Vilelmus scripsit, de Principiis iuris naturalis, non tam, ad studii huius dignitatem, quam compendium, idque adolescentium potius, quam uirorum, ingeniis accommodatum, commendandus.

Goezius, zu lena hat uuollen noten druber machen, sed intermisit, ich dencke er uuird zu matt geueesen seyn, es ist gleichsam uuie eine explication uber den ganzen Grotium.

XII At Hugonem Grotium, alia forma, edidit Io. Klenckius, et compendii nouum compendium dedit, sed sistendo magis ingeniorum ardori, quam excitando, ut mirer, cur autores Ephemeridum laudent tam impense, qui scire debebant, H. Grotii, de I. B. et P., libros, tale compendium iuris moralis esse, quod uix, ac ne uix quidem, redigi in compendium possit, non secus atque

ineptiunt quidam, qui commendant in historicis Thuanum excerptum, qui excerpti non potuit.

Das sind die rechten bruder, die solche compendia machen, so haben sie auch den Limnaeum gestimpelt, und dieser Klenck hat sehr uuunderliche klencke gemacht. Quis non dicat, eum ineptissimum fuisse, quod eidem aliquid detrahere uoluerit, cui ne uerbum quidem deesse potest. Certe non dissimilis illi uidetur, qui malum aureum, quod nullum omnino uitium habet, praescindere atque amputare, adeoque perdere, uelit; iam uero hoc aureum malum, opus inaeftaticum esse, nemo est, qui negare audeat. Stylum grauissimum, historiam certissimam, iudicium sublime, eloquentiam singularem, moralia, autores, critica, omnia denique, apud Grotium reperies, ut sileam notas excellentes. Est uero in Klenckio nullum iudicium, nullas grauitas styli, nulla connexio, nulla historia, nulla critica. Ephemeridum uero laudem intempestiuam reiicio. Tanta enim auctoritas horum in rebus moralibus, politicis, iuridicis, historicis, non erit, quanta in physicis, medicis, mathematicis, forsan. Editores harum sunt DD. Gallici, in certis Collegiis.

XIII Vt grauitas Grotium, ita subtilitas Hobbesium, commendat. Siue enim liber, de Ciue, siue Statura morum, consideretur, acutum aliquid Hobbesius habet. Ex nouitiis eum optime exprimit et assequitur Pufendorfius.

Hobbes Anglus fuit, apud nos magni habetur, in patria uix notus, et exiguae famae. De Ciue eruditus est, sed legendus ab eo, qui ualeat iudicio. Tum exigit talem lectorem, qui Ethicam probe intelligat, et in theologia uersatus sit. Multi enim sunt, qui sinistre
admo.

admodum de eo, sed saepe, praeter rem, iudicant, nempe abire eum et uiam quasi sternere ad atheismum, et non adeo recte de Deo iudicare. Praeter hunc in theologicis errorem desidero, quod nimis indulgeat mathematicis, notiones adhibeat non satit usitatas, quod non conuenit in moralibus. In Statera quoque multa inepta, sed, si liber inueniat lectorem, iudicio ualentem, multum prodesse potest. In ceteris summo cum iudicio uersatus est, neque Boeclerus, neque Thomafius, flocci hunc faciunt; et plane reijciunt. Extollit eum Pufendorffus, qui omnium diligentissime hunc legit et intellexit, sciuitque egregie eius principiis uti, ex quibus etiam Grotium maxime refellit. Er hat ihm gleichsam distilliret, und ist nicht zu laeugnen, dass, uno Hobbesius cum iudicio gelesen uuird, er koestlich und sehr accurat sey. In Pufendorffo, de I. N. et G., desidero, quod textus iuris inserat contextui, quod contra moralistae decorum, exemplo Grotii, qui in margine eos notabat, deinde, quod philosophiae plus aequae obnoxius sit, quod infra grauitatem moralist. est, er hat zu uiel entitates, und dergleichen, tandem, quod antiquam opinionem obtineat, de ciuitatum systemate, in capite, de formis irregularibus, quanquam alias eximius et multae eruditionis uir sit, qui principia ex Hobbesio haufit, cum quo aliquando errare ipfi libuit.

XIII Ad praecepta Aristotelis summam intelligenda conducit Io. Conr. Durrius, cuius etiam extat Ethica paradigmatica, sed in altera parte nimis curiosus, in altera uulgaris, est.

Durri, D. theol. et Prof. Altdorf., Institut. ethicae seyn accurat, praeceptis et definitionibus firmiter insistit, et, ne latum quidem unguem, ab Aristotele recedit, maxime tamen laudandus in capite, de circumstantiis moral. rerum, quas accuratissime, non sine iudicio,

dicio, est persecutus. Altera harum Ethica paradigm. est, quae Ienae excusa, uuar ihr aber nicht geuachsen, ubi summaria laudo, ob stylum, ut putem, ipsum Bosum concinasse. Denn er hat sie lange unter den haenden gehabt, in ubrigen allegiret er bisueilen ein exempel, quod maxime dignitati non satis facit. Verum Ethica illa non propria ita dicenda, quia nou probantia adducit exempla, nec rationes eorum uertit. Er koemmet zu ueeilen sehr durre. Ein exempel, de Henrico III, gefaellet mir am besten. Ethica pardigm. est, quae praecepta et uirtutes ex historia, Regum Principumque uitis, rebus gestis et moribus, illustrat.

XV Frider. Caleni Medulla moralis multo utilior accuratiorque est Iteri Philosophia morali. Praeterquam enim, quod ille insistit ordini Aristotelis, praebet commodas definitiones. Cum hoc non inutiliter coniungi, puto, Gymnas. ethicum Henr. Nicolai, quanquam, nimis proletario genere orationis, nec magna accurate, scriptum, planum tamen, propter res atque exempla.

Nicolai, Prof. Dantiscanus, uir magnae erudit., in primis in ethica contemplat., nec in theol., hospes fuit, in Dissertation. tamen, maxime doctis et eximiis, quaedam corollaria posuit, quibus Socinianis fauet, hinc Dantischi a munere remotus est. Moriturus acriter examinatus est in fidei fundamentis, et, num in specie huic uel illi opinioni remiserit, interrogatus, und, das er seinen feinden, so uuider ihm geschriben, uergeben, und nachmals sich zur Luther. religion uuenden, uuolle, uuoran er zuuar ungern geuolt, zuletzt aber allen ein genug geleistet.

XVI Ad

XVI Ad Officia Ciceronis, stylo et iudicio, et ordine, egregio legantur Sam. Rachelius, et Io. Aeschartus, cuius Anatome digna, quae in multis interpolerur et continetur.

Rachelius fuit primum Prof. Helmstad., deinde uocatus Rector Francof. ad M., sed ualedixit scholae, cum ei non bene conueniret cum scholasticis. Cum enim aliquando publice recitaret, et patriciorum filii nugas saltem inter recitandum agerent, uehementer in eos inuectus, hat sie esel, bengel und berenh., geheissen. Viri enim grauitate, quae arduis et studiis asueta erat, abutebantur. Vocatus deinde a Principe V Vol- fenbutelensi, nunc in Suedia uiuit, Lundini. In notis securus est Boeclerum, ad Grotium, ist eben, als uenn er den Boeclerum aufgeloeft haette, soust hat er mir uuobl gefallen, uenn er nur besser moralisiret haette. Hodie uero meliorem non habemus. Rachelius haette es auch sollen continuiren, quod ego faciam, si tempus permittet. Aeschartus tantum ad L. I finem peruenit. Ist gut genug, und hat hubsche sachen, in rebus schlaegter noch bey, der stylus aber ist zu schulf., uelches nicht klappet, ist, in 8. Sonsten soll ein guter comment. uber die Officia heraus seyn, aber in Spanischer sprache. Ante Cic, inter Latinos, nemo, de philosophia, aliqui scribere aggressus est.

XVII Ethicorum Aristotelis interpretes sunt Mich. Ephesius, Eustratius, Aspasius, Andronicus, quo pertinet edit. Heiniana egregia et luculenta.

Ephesius ad librum V Nicom. commentatus est, und ist ein trefflicher kerl.

XIIX Coniungendi cum hoc instituto sunt Demosthenes, Isocrates, Lyfias et Themistius. Omnes hi in philosophia morali insigniter uersati sunt, et Orationes non ex triuio, sed ex foro, desumpserunt, nec magis uerba, quam res, spectauerunt, et in genere iurediciali insigniter operam posuerunt.

Demosthenes Asiatico usus est stylo, apud Latinos respondet Ciceroni. Coniungit moralia cum stylo grauiissimo, aptusque maxime ad panegyricos adornandos. Infimae pauperrimaeque conditionis fuit, amicissimus uero eloquentia regibus etiam factus est. Isocrates incedit leniter, et scribit stylum Laconicum, ut apud Latines, Sallustius, Lyfias ist tiefstinnig und scharf, und koemmet so etuuas spizig heraus, ist auch sehr rar zu bekommen. Hunc assidue manibus triuit Pufendorfius, allegat eum quoque quandoque, cuius tamen nullibi mentionem facit Boeclerus, forsitan eum non uidit, aut legit. Themistius philosophus fuit non reiiciendus. Ist grauitaetisch, als einem rathsherrn gebuhret. • Frisius et Boineburgius adhuc excolunt Graeca. Vident enim, fundamenta eruditionis in iis latere.

XIX Omnes hos perlegit Grotius, et, cum Officiis Cic., familiariss. redidit, ac quicquid usquam reperiri humanitatis potuit, perlustrauit, ut uel id argumento esse possit, Grotium ubique esse Grotium, et, licet quandoque erret, uestigia tamen ingenii atque multae lectionis relinquere.

Nempe

Nempe ita erat Grotius, ut cum ingenio erreret, dixit quidam Iesuita, nicht so toelpelhaftig, ut quis id agere uideatur, uel studio nouitatis, uel ostentandi ingenii. Relatus est in Indicem expurgatorium, meo quidem iudicio, ex mera inuidia, et, praeter omnem culpam. Nullibi enim Pontificem offendit, aut saltem tetigit, causam afferro, quia omnes scholasticos et Iesuitas ingenio superauit.

XX Ad Grotium notas ediderunt, Io. Henr. Boeclerus, Io. Feldenus, Theod. Graeuinckelius, nouiss. cum explicauit et castigauit Sam. Pufendorfius.

Pufendorfius fuit primus Prof. Iuris gentium, in Germania, Heidelb. Der Churfurst uolte ihn gerne promouiren, es unar aber keine Stelle leer, tunc hauc spartam ei imposuit, post eum Kilonii idem docuit Rachelius, aliique multi, denen er es aber uueit zu uor thut, hat ihnen auch in den elementis uiel an die hand gegeben. Eichelius quondam, in Acad. Iulia, Professor, mathesin docuit, post modum uero moralia, ab hoc Eichelius scientiam suam hausit, celebrisque est Ictus, et eiusd. Dissertatt. sunt illustres, de Obligationibus, et, de Iure parentum in filios, ubi docet, quousque patres in amore erga filios procedere debeant. Osiander aliique etiam addi possunt. Pufendorffii Elementa prius in Hollandia excusa fuerunt.

XX Io. Feldeni, germanus discipulus fuit Io. Eichelius, cuius Diss., ex ciuili moralique que iure, usui esse possunt, nec reperio, quod secus existimem de Casp. Ziegleri Disputationibus. Nam, de notis in Grotium nec ipsi Bataui negant. Ericus Mauritius praecipue ad ius publ. spectat et singulares antiquitates.

Mauri.

Mauritius Prof. fuit primo Heidelbergensis, mox Tubingen-
 genfis, non autem Affeffor in fenatu Spirenfi.
 Huius quoque Differtat. funt magno ftudio elabo-
 ratae. Cocceius, Horneius, quamvis theologi
 Reform., nihilo fecius Ziegleri notas admodum
 laudant.

XXII Inter theologos nostros extant Io.
 Steuberus, qui egrigie Laimannum et Aly-
 mannum explicat faepe et refellit, et Balth.
 Meifnerus, de Legibus, quanquam faepe
 laxiusumat is quaedam, et praefertim no-
 tiones morales. Ex Reform. praecipue Rob.
 Sanderfonus alligandus, qui ex obliquo faepe
 pungit Balduinum noftratem in Cafibus con-
 fcientiae, et, praeter ceteros, exquisite lo-
 quitur. Nec Calixti Epitome theol. moralis
 in ultimis habenda eft.

Steuberus primo Marpurgi Prof., cum adhuc Lutheran.
 religio ibi uigeret, deinde Giffae, fuit. Studiofi Mar-
 purgenfes eum ingeniofiffimum uocarunt, prout
 Menzerus religiofiff., Feuerbornius laboriofiff., dice-
 batur theologus. Liber Steuberi, de Confcientia
 infcribitur, dignus, qui ab omnibus theologis fuma
 diligentia perlegatur, ubi elegantiff. cafus decedit,
 pactorum fidei, cultus diuini, capita omnia euoluit
 accuratiffime, et fuperat Balduini Cafus confcientiae,
 uuelche uuohl gut, aber nicht kunftlich feyn, prod.,
 in 4. In theologicis magis, quam moralibus, uerfa-
 tus fuit Bald Inter noftrates nemo in moralibus aequat
 Sanderfonum, er muß mit Hobbeſio correſpondirt
 haben. De obligationibus quoque ſcripfit ſehr
 tieffinnig. Meifnero iſt alles contra ius naturae, e. c.,
 inebriari ſacerdotem, ducere fratris defuncti uxorem,
 funt quidem non contra ius nat.; ſed contra ius
 morale.

morale. Calixtus alias in antiquitate, historia est moralibus, admodum uersatus fuit, et ipse liber et eruditus, et hic styli elegantia Sanderfonum, Sanderfonus subtilitate Calixtum, superat.

XXIII Demum Io. Seldenus, Grotium aequaturus, et forte, si stylum excipias, superaturus, fuerat, nisi iuris naturae gentiumque explicationem restrinxisset ad certos fines, h. e., ad disciplinam Hebraeorum. Io. Frid. Hornius, si, ut incepit, ita perficere potuisset, multa, opinor, correxisset, in Disputationibus moralibus.

Seldenus, uir erudit. incomparabilis, ac subtilitatis egregiae, qui ipsum etiam Grotium, in notitia histor. eccles., superat. Plura enim, quam Grotius, uidit MSS. in Biblioth. Angl. Oxon., modo has res, ut Grotius stylo decenter exprimere sciisset, nunc in hac parte, scil. styli elegantia et grauitate, Grotius ipsi praefendus est. Er schreibt so, ut solent plerumque Angli. Denn die Engelaender schreiben insgemein keinen guten stylum. Deinde iusto plura ex Hebraico textui inserit, quae a moralistae decoro abesse debent. Grotius quidem etiam non nullos Hebraeos textus affert, sed mediocriter, nec in tanta multitudine. Tertio consultius fuisset, si uniuerse, et non in abstracto, rem exposuisset, unique populo applicasset, sine respectu ad Hebraeos. Seldenus refutatur ab Hornio.

XXIII Ad studium prudentiae ciuilis Politica Aristotelis, ex edit. Heinsiana, commendatur, in quam dom. du Val Annotationes maxime laudantur.

Dom. du Val annotations sind rar und hoch zu halten.

Allegatur a Naudaeo, in quadam epist. Aristotelis

D

Politici

Politicam commendat Conringius, in praef. ad Arist. Polit., subiecta libro, de finibus Imp. De paraphraseos laude uid. Scheferus, in Dissert., de Compar. lingua Lat., p. 1, paraphr. hanc speciatim quoque commendat rerum ciuiliū sapientiss. Conringius.

XXV Ex antiquioribus nominamus Montecatinum, Donatum Acciaiolum, Io. Genesium Sepuluedam et P. Victorium, qui partim colligendo ueterum rerumpubl. fragmenta, partim interpretando Aristotelem, Politicam Aristot. illustrarunt.

Montecatinus, Italus, rariss. et lectu dignissimus, Herculeo prorsus labore diuersorum Graecorum interpretum fragmenta collegit, quae Heinſius ſua paraphraſi praefixit, quae paraphraſis, ob ſtyli elegantiam, egregia et maxime lectu digna eſt. Conringius lobet Montecatinum nicht, uue uohl er geſtehet, daß er ihn nicht geſehen, beruft ſich aber auf den Naudaeum, uerum reprehendit eum, quia multa habet politica, ſed ſcias, uelim, hoc uerum eſſe, et hac in parte neque a nobis laudatur, ſed quoad congruam et conuenientem ſatis textus Ariſtotelis interpretationem, Naudaei uero iudicio non ſtamus, quia Graeca non intellexit. Acciaiolus Montecatino par non eſt. Sepulueda hat uiel bruhe und uuenig fleiſch. Sicut Montecatinus admodum rarus eſt, ut uix emi poſſit, ita P. Victorius compendarius et obuiarius, perſpicuus admodum et ſtylo excellens, et textum retinuit Montecatini, cui notas adiecit, non quidem criticas, ſed alioquin elegantiss. Florentiae excuſus eſt. Victorius etiam Epistoſas ſcripſit, quae, propter ſtylum, leguntur, non res. VVenn es aber ad hiſtor. koemmet, ſo laufen ſie, uue der habu, uber die kohlen. Victorius, in capite de Ciuibus, accuratiss.

XXVI Dolendum, hîc, plurima Aristotelis intercidiſſe, quod etiam animaduertit Vbbo Emmius, in Graecia illustrata. Nam Aristoteles non modo in systematica, sed etiam in paradigmatica et pragmatica, politica excelluit, quanquam in IIX libris Politic., quos posteritati reliquit, praeceptorum connexiones, quales in idea sunt, tradere contentus est, et exempla perraro, aut modice, attingit.

Vbbo Emmius, natione Frisius, Gr. et Lat. peritiss. Frisii plerunque subtilis sunt ingenii, quod et Freheri, et Conringii, exempla declarant. Annales uero eius incomparabiles sunt. Paradigmatica et pragmatica Aristotelis politica amissa est Alexandri M. opera, et data quidem, factum id esse, putant non nulli. Nolebat enim omnes res suas palam fieri ac divulgari, sibi persuadens, aliis artem generandi bene non esse opus. Hinc monuit quondam Aristotelem, qui ipsi a consiliis omnibus secretioribus, ne arcana omnia euulgaret aliis, aut aperiret. Qui Aristotelem uult intelligere, historiae Graecae gnarissimus, sicut Pufendorſius et Conringius, sic oportet. Thucydides coniungatur cum illo, dictae historiae interpres optimus. In hac historia neque Montecatinus, neque Victorius, excelluit, nempe eruditiss. sunt praeceptorum Aristotel. interpretes, sed in pragmaticis haeret ipsis aqua.

XXVII Notandus hic multorum error, qui ex Aristotelis Politica omnia omnium rerumpubl. exempla atque species eruere uolunt, cum tamen pleraſque is non comprehendat, e. c., non mixtas omnes, quae tamen

propterea non continuo fiunt irregulares atque anomalae, ut quidam sunt persuasi.

Ita se res habet, formae mixtae etiam apud Aristotelem extant, sed non omnes. Certe Germaniae, Poloniae, Angliae, rerum publ. formas ex Aristotele uelle eruere absurdum est, quod multi tamen faciunt. Es stehen uuohl exempla formarum mixt. drinnen, sed non tales sunt, quales uel Germaniae, qua talis, uel Poloniae qua talis.

XXIIX Politicae partes sunt tres, Nomothetica, cui insudauit Ioach. Hopperus, Frisius, Ictus, et in regimine Hisp. consiliarius, quam celebrarunt atque imitati sunt H. Conringius et Io. Fr. Hornius, ille in Disput., de Nomothetica, habita, et in libris Propoliticorum, hic peculiari libro, de Polit. Nomoth., edito, in 8 et 12. Boeclerum imitari uoluit Io. Ludou. Braschius, in Lycurgo, nec Brandius ignorauit huius studii rationes, in uera et non simulata philosophia, sed omnes hos, si a Conringio et Boeclero discefferis, longe uicit Hornius

Hopperi Elementa iuris Icto apprime utilia esse possunt. Applicat enim ea ad principia iuris. Hic primam occasionem dedit Nomotheticae scribendae, post Aristotelem, quanquam meliorem habeamus. Die alte ed. ist zu Coeln gedruckt; 1580. 8, iam uero, in 4, extat, curante Conringio. Er ist sehr nerdruslich zu lesen, so obscur und schauer ist er zu uerstehen, muß daher ein leser grosse gedult haben. Brandius uuar ein zu grosser disputant und logicus,

logicus, doch haelt Boineburg uiel auf ihn. Braschius fuit Bosii discipulus, et magis uersatus in uno alteroue ueterum autore allegando, quam ut studio huic satisfaciatur, magisque in criticis, quam iure ciuili.

XXIX Huc et spectat Iureconsultus uerus et personatus Braschii ad L. B. Boineburgium, 1664, editus, cum quo conferri potest Veridicus, de Iustiniano, in quo pleraque non inepta ad Nomotheticam struuntur. Ceterum Lycurgus, qui Helmontio attribuitur, nihil est aestimandus.

Veridicus egregia moralia tractat, et connexiones titulorum pulchre proponit, iusque diuinum iuri naturae applicat, actiones in rem, earumque fundamenta accurate delineat, ex fontibus nat. philosophiae. Reiherns in suis epistolis eum saepe commendat. Lycurgus Helmontii ist ein zusammen gerafftes buch, uuil das ius gar ubernhaufen uuerfen. Consil. Palatin., profess. medicus, nunc L. B.

XXX Politicam consultatoriam nemo uniuerse, quod sciam, aggressus est, singulatim multi extant, qui ediderunt huius specimina, ut Th. Campanella, apud Hispanos, Ren. de Lusinga, apud Sabaudos, in parte defensionis contra Turcas, Iosephus Maria de Marauiglia, apud Venetos, et hodie satyrici nostri, sub fictis nominibus latentes.

Campanella, de Monarch. Hisp., in 4to et 12. Nescio, an quis doctior in hoc hoc monacho fuerit, si modo aliquando non, ob subtilitatem, ad ineptias prolaberetur. Er uolte darthun, das Spanien solte eine

uniuerſal Monarchie haben. Hinc ſuppeditabat conſilia, 1) ut omnes Principes Germaniae ſibi deuinciat, 2) ut portum VViſmarienſem et Gedanenſem occupet, uicta autem Germania et Suedia, facile eſſet conſtituere Monarchiam. Sed quam paginam faciant haec conſilia, neque ex hiſtoria, neque ex politica, intelligi poteſt. Von den Carolo V ſagte er, er haette den Mauritium nicht ſo careſſiren ſollen, aber der gute moench uuulte nicht, daſs, uuo Carolus ſolches nicht gethan, ihn der Mauritius aus dem lande geiaget haette, uueil er ihm mehr als zu uiel baſtant geuueſen uuaere. Hoc quoque dabat conſilium, man ſolte der haereticorum filios, ob diuinum, quod iſtis eſſet ingenium, nur politicas et mathematica, reſ ſtudiren laſſen, ne ſcil. religio ab iſtis oppugnaretur, aber das uuar ein naerrifcher Anſchlag. Magni acſtimabatur in Hiſpania, ſed in Siciliam tandem, ut legatus, miſſus, capite plexus eſt, quoniam ex cucullo ſceptrum uellet facere. Renatus a Luſinga ſcriptor iudicii plenus, de Incrementis imper., mihi uidetur optimus inter illos, qui de Turcicis rebus ſcripſerunt, huncque, praeter ceteros, eam ob cauſam commendo. Allegat inſuper optimos ſcriptores, et ſummo pollet iudicio. Scripſit, uue man die Turcken ganz koente aufrotten, ſehr ſchoen, und hat mir keiner beſſer gefallen, als dieſer Marauiglia, Prof. zu Padua, Hermetem coeleſtem nennet ers, quaſi ein politicus, der von himmel gefallen. Der ſtylus iſt affectirt, die reſ ſind auch nicht allemahl koectlich. Inuentio eſt bona, ſed modus proponendi et diſponendi non placet. Satyras ſcribere noſtri ab Italis didicerunt, et talium plures ſunt a ſuper. ſeculo, in priuſis, a temporibus Caroli V ab Italis ad nos deuenerunt, in quibus excellit Ceuſura Candidat. Poloniae, in 8, uuelche kerrl et hiſtoriam, et prudent. ciuilem uerſtanden. Vli-chouius auch ſein. Sie reden auch kurz und lang von Carolo V. In Batau ſomniant ſind auch poſſirliche mucken, iſt aber nicht accurat. Beym Goldſto

daſto findet man auch uiel dergleichen. Alphonſus Aemilius a Sebaſto in Paſquillo, ut uocatur (a Sacerdote quodam Magdeb. factus creditur, cum ita miſere tractaret Carolus V illam urbem.)

XXXI Iudiciariam, praeter Ariſtotelem, agnouit Plinius, Epift. I, 10, attigerunt eam oratores Rom. ueteres. Ex recentioribus in primis doctiſſ. uir Mich. Piccartus, in Prologom. ad Ariſtot., Aegid. Hortenſius, Conringius, de Ciuili prudent., c. 9, C. Horneius, in Philoſ. morali, III, 4, de Prudent. iudic., qui pereleganter prudentiam iudiciariam a ſenatoria diſtinguit, illa cum iuſto utile, haec ſolum legati iuſtum, meritur.

Per oratores Rom. intelligo Senecam, in primis in ſuaſoriis, Quint. Fabium, in Declamation., Inſtitutionibus ſubiectis. Cic. in aliquibus nihil ferme allegat, niſi ex Polit. forenſi, e. c., pro Roſcio, pro Reditu ad Quirites. Philippicae ſeyn alle ex dicat., non quaſi politica praecepta ex iis diſcamus, ſed, propter inſigne humanitatis ſtudium, et eloquentiae ornam. torum.

XXXII In politica, quae utilitatis reſpectu extat, uarii uulgo nominantur, utilitatis dico, quae rempubl. reſpicit, et ultra leges ad id, quod expetit, progreditur, quam non mediocriter perfectum habuit Nicol. Machiauellus, politicus, quantum in uulguſ exoſus, tantum, ſi eum iudicio legatur, profuturus. Huc pertinent H. Conringii

ringii notae, et in primis Hugonotti, anonymi, qui animaduersiones edidit, in LL. Machiaueli, de Regno, 1577. Scriptor sane solidus, et, quanquam saepe feruidus, et in Italos dicax mordaxque, tamen eruditus et conscientiae laude insignis. Reliqui Machiaueli censes aut non legerunt Machiauelum, aut non intellexerunt, ut Th. Bozius, Gentilletus, et similes. Cum Machiauello capacissimum Io. Bodini ingenium coniungere non pigebit, cuius libri, de Republ., historiae peritum exigunt, et, si talem inuenient, parient demum egregiam utilitatem, si superstitiosa quaedam et inepta a feriis discernantur.

In Bodino notari potest, 1) quod ineptas coniecturas sequatur, et superstitiosus in numeris, 2) quod peccet in accuratioribus uocabulorum notationibus, et 3) quod quaedam habeat, quae reiicienda, in reliquis uero omnino laudandus est. Der Anonymus ist in 8. Increpat Mariam Mediceam, scriptor sane solidus, quanquam feruidus, atque in Italos dicax mordaxque, tamen eruditus, et conscientiae laude insignis, in 8, in Gallia editus. Iudicium, quod de Machiauello saepe ferre solet, eximium pariter, ac candidum, est, recte ubi sentit, facit cum illo, ubi fallit, bona fide, omni odii et inuidiae suspitione remota, aperit et indicat. Vir sane solus, qui Machiauello par habendus, uere et solide eum intellexit, explicauit, correxit. Id miror, quod neque Conringius, neque Boeclerus, hunc autorem citauerit, da es doch ein herrlich buch ist. Anonymus, Colon., 1577, impressus, ob stylum et res, laudatur, et, licet Reform. fuerit, in moralibus tamen, quicquid egit, prudentia egit,

egit, nunquam seposita scientia. Verum quidem est, multa in Machiauello extare, quae non merentur laudem, sed inspiciantur reliqua eius consilia, et cum iudicio legantur, et tum reperietur, quod summa in ipso sit utilitas. Anonymum uero nostrum Hugonem tam esse, patet ex eo, quia in Catholicos admodum inuehitur, sigillatim in Catharinam Mediceam, quod nuptias illa, cum Carolo IX, Parisienses sanguinolentas instituerit. De Machiauello nota, quod atheus non fuerit, licet non nunquam adeo recte et sincere, de honesto baud sentiat, quin excusatur a quibusdam, non, ut scripsit, eum sensisse, sed in animo ipsi fuisse potius, mores uitamque, quam tum temporis Itali Romae agebant, saltem explicare, et iudicia vulgi explorare. Obserues autem, politicos, superiori seculo, dictos fuisse atheos. Beym Machiauello, de Regno et Principe, laeßet sich der almedi-sche Politicus lesen. Reliqui, praeter hunc anony-mum, Machiauellum aut non intellexerunt, ut Tho-mas Decius, et Innoc. Gentilettus, Ictus Delphin., qui commentarios, de Regno et quouis principatu recte administrando, scripsit Bruxellis, 1599, aut non legerunt. Machiauellum intellecturus, necesse est in historia, et praecipue Italica, ex fundamento sit peritus, deinde, ut connexionem superioris seculi rei-publ. Geneuensis, Pontificis omniumque Principum Italiae, res notas habeat, adeoque non mediocrem historiae Italicae cognitionem sibi comparasse, ne-cesse est.

XXXIII In Politica Imperiali excolenda constat, plurimum ualuisse Melch. Goldastum, Marqu. Freherum, et Frid. Hortlederum, triumuiros in Notitia rerum German. Nostro tempore, Christoph. Forstnerus et H. Conringius, ille usu, hic indu-

stria lectorum Germaniae monumentorum, celebris. I. H. Boeclerus tabulariis Moguntinis et L. B. Boineburgio acceptam fert selectiorem Imperii cognitionem. Conringio profuit, uidisse Bremensis Archiepiscopatus diplomata ac literas secretas.

Goldasti Politica Imper. prae omnibus commendatur, quandoquidem omnes, quantum ad Germaniam, rationes accurrate exponit. Cum Frebero coniungatur Petrus de Andlo, tum Hortlederus, qui persequitur historiam superioris seculi, fallit tamen etiam in hist. sec. IX, et Carolingica. Boeclerus tabulariis Moguntinis et Baroni Boineburgio, (qui cum magno in aestimio sit apud Archiepiscopum Moguntinensem, Boeclerum eidem commendauit,) acceptam fert selectiorem Imperii cognitionem. Conringio profuit, uidisse Bremensis Archiepiscopatus diplomata ac literarum secreta. In lectione thuts Conring allen zuuor.

XXXIII Ad praeceptorum politicorum elegantiam plurimum diligentiae attulerunt Christoph. Heidmannus et Eryc. Puteanus. Ille in Diff. Polit. VII, hic in ciuilibus doctrinae lineis. Ad primos LL. III Politic. Aristotelis, publice exhibitos. Io. Geilfusii opusculum politicum, ut planum, ita proletario genere scriptum. Dan. Clasenii Compendium plurima debet Dissertat. H. Conringii, quanquam sine decore Conringianae grauitatis. Balth. Cellarius, quod methodum Aristotelis accurate seruata, et definitiones ex fonte deriuatas, non haberi in ineptiis debet.

Hci-

Heidmannus uuar erstlich Prof. Restoch., Seinde Helmstadii constitutus eloquentiae, ein uberaus uuackerer und grundgelehrter mann, commendatur uero, quoad stylum, ordinem Aristotelis, et iudicium. Ist kurz, nette und accurat. Conring koemmet in modo ihm sehr nahe, quoad praecepta, uuelches aus erlichen disputat. patet, das es scheint, als haette einer den andern aufgeschrieben. Er uuar ein Caselianus, i. e., Caselii discipulus. Io. Casel. exscribitur a Gallis et magnum fuit nomen, cum uiueret Helmstadii, adeo, ut et Galli, et Itali, magnopere admirati fuerint uirum hunc doctissimum. Dissert. eius admodum laudantur non solum, ob res, uerum etiam, ob iudicium, quod in iis reperiatur, insigne. Erycius Puteanus, Prof. zu Loewen, ein rechter Laconicus naturalis. In Belgio toto dicitur eruditissimus. Seine Episteln sind sehr inaequal, uueil er solche selber nicht gemacht, sondern nur denen Studenten corrigiret. Geilfusii Politicam kan auch ein kuster studiren, uuenn er Latein kan, ist doch nicht gar accurat. Er hat auch eine Metaphys. gemacht. In Dan. Classenii Compendio ist keine exquisita grauitas, nec politicum decorum, quanquam modus tractandi non reiiciendus. Cellatium semper commendo, qui principia uolunt haurire, cui subiungatur Heidmannus, paraphrasisque Heinssii, hinc studium hist. ciuilis recte perspiciet, prius tamen post Heinssium lege Victorium, und alsdenn sich auf die real politic gelegt, et sic euades bonus politicus.

XXXV In Politica pragmatica operam posuerunt Lamb. Danaeus, Chockierus et G. Richter, cuius extant Axiomata politica, inter quos palmam deferimus primo, non quidem secundum seriem ordinis Aristotelis

stotelis, sed iuxta historicos ueteres considerato.

Richterius geht durch alle historicos durch, Herodotum, Xenophontem, Plutarchum, Liuium, ita, ut omnes adinueniantur in eo, daher uuil ich rathen, dass man den pontem asinorum ubergehen solle, und dieses buchlein lesen. Praeter hunc in hac quidem politices parte commendo cum Danaco Vbb. Emmium.

XXXVI Io. Theodor. Sprengerus plurima noua inseruit opusculis, sed in historia et iudicio ciuili fallit spem eruditorum non semel, quaedam etiam ibi magis ad iucunditatem, quam ad utilitatem, leguntur.

In Sprengeri Lucerna iuris publici fontes non inutiliter leguntur, uerum historiae, ex qua tantum politica imperialis constat, adeo peritus non fuit. Boecleri de eo iudicium tale est, Non spernenda est huius uiri opera, a uulgi tamen erroribus uix abit, neque tamen accuratae res examinat, quam diligenter colligit.

XXXVII Autor Comitologiae Ratifbonensis, von Hagen, non uacat studio partium. Eitel Friderich von Herden iniquus est in ordinem ciuitatum imperialium, et errat in historia ueteri aliquando nimis crasse. Seu, de Monzambano tersus et elegans quidem est, sed, saepe licentiosius loquitur et minus uere, principiis Hobbesii, aut persuasionibus, deceptus. Relfendius Heromontanus rumori interdum innixus scripsit, et quandoque

que ualde fuit ieiunus. Vatidicus ad Dola-
bellam, etsi quaedam selecta cognita habuit,
tamen saepe numero ineptiuit. Helenus
Politianus Microscopium statisticum iactauit
prius, quam exhibuit, refutat interdum
Herdium, in quaestionibus iam dudum uul-
gatis ac decisis.

Macroscopium statist. prod., 1669, 12. Autor Comi-
tiologiae, in 4, caute est legendus, quoniam in par-
tes, Caesaris nimis perpendet, ist sonst ein geschickter
mann geuueft. Putant non nulli, eum uixisse Fran-
cofurti, alii Ratisbonae, alii Mich. Braunium autor.
fuisse, arbitrantur. Boeclerus de eo sic iudicat,
Comitiol. plurima reprehensione et animaduersione
digna est. Eirel Frid, uon Herden fuit Consil. Saxo-
Vinariensis, uir maxime doctus, ius conferendi ciui-
tatibus uult detrahere, dicens, sufficere iis, si ius
suffragandi habeant, errat insuper in eo, quod sta-
tuit, Constantium M. Aquisgrani sanxisse comitia
annua, uuelche Carolus M. nach Maynz transferiret,
utrumque falsum. Denn er hat mannichmal zu Lug-
dun, mannichmal zu Paris, comitia gehalten. Monza-
mbanus est elegans, erudite potest legi, nec sine fructu.
Dicit, quemcunque Principem esse foederatum Impera-
tori, et imperio annexos eos esse, non iure homagiali, sed
feudali tantum, eiusque liber, de Statu Germaniae, 1677,
II. Verus autor est Sam. Pufendorpius, in quo deside-
ratur. 1) quod licentiosius loquatnr, 2) quod principes
Germaniae liberrimos constituat, ne superiorem ha-
beant dominum, 3) quod illi Caesari non sint obli-
gati, propter uinculum homagiale, sed tantum feuda-
le, ratione bonorum, non uero personarum, quod
falsissimum est. Hoc enim si uerum, mirus esset Germ.
status. Heromontanus setzt alles hin, uuas er uielleicht
in uuirthshause gehoeret, als uueni man uuolte aus
den

den auißen eine hiftorie ſchreiben, von VVien, ſagt er, hoert man nichts, als nur uwie man ſpiele, muſicire und iage, uwie der Palatinus dem Bayeriſchen Canzler das tintenfaß an kopf geuorfen. Vtadicus fictum nomen eſt, ein uuhnuiizer kerl, er ſol ein Maior geuueßen ſeyn, iſt in der religion nicht gut, ein VVeigelianer. Chriſtianos uocat mortalium peſſimos. Conſilia ſuggerit, VVeigelianiſmum ſpirantia, quae raptum aliquem ſupponunt. Zu zeiten findet man doch ſeine ſachen darinnen. Politianus hat die rechte ſtaats brille nicht aufgeſetzt, eſt potius microſcopium, hat nur uulgaria, alte uerlegene dinge und aufgepriſchte ſachen, et quidem perquam leiune, durch dieſe brille hat man ſchon alle gekuckt, laeßt ſich ſonſt uohl leſen, iſt aus VVolg. Textore zuſammen geuurt, qui probauit, Imperii ciuitates admittendas eſſe ad uotum relationis et correlations.

• XXXIIX Henricus Kippingius concinnauit notas in axiomata Gallicana Auberii non plane reiiciendus, nec Nicol. Martinus inutilem plane operam in eodem negotio collocauit.

Einer hats ans dem andern geſchrieben. In Kippingio iudicium morale, in Martino grauitas, deſideratur, coniunctim libelli optime erudiunt. Nam uterque eruditus.

XXXIX Discrimen uerae et personatae politicae tradiderunt multi, nouissime Ioach. Piſtorius et Pellerus, cuius Politicus ſceleratustus haud inepte legitur.

Pellerus refutiret einen, der ſeinen ſohn gelehret, uwie er ſich ſolle groß machen, uuen es auch ſchon per ſpiritus familiares, oder dergleichen, geſchehen ſolte.

XL Ioan-

XL Ioannem Althufium non nulli prorsus amouendum censent, quod iniquus recte docuisset in capite maiestatis, ac reuera esset. Demagogus et tyrannomachus, sed, si, propter hoc, prorsus reiiciendus esset, excutiendus etiam e manibus esset Boxhornius, ne de aliis dicam. Lucas de Linda ad extera monstrat uiam, at saepe eum iudicium destituit.

. Althufius politicam scripsit, secundum ordinem et contextum, in 1, gehet hin und ist plan. Ist gut, ob stylum, ob historiae certitudinem, ob eruditionem et contextum, sed hoc desidero, quod nimius sit in mixtione legum, ad ius pertinentium, atque adeo politici et ICI officium confunder.

XLI Francisci Raguelli leges politicae, ex sacrae iurisprudentiae fontibus deriuati sunt, pio magis, quam difficili, labore, editae, 1586. Casp. Ens Thesaurus politicus, maiori sui parte, desumptus ex libro Italico, qui uocatur Thesoro Politico. Henning. Arnicaeus multae lectionis, nec semper paris iudicii fuit, et Gr. Tholosanus plurimum abest a neruo solidioris philosophiae ciuilis. Heiderus, uulgo familiaris, non affert interiores huius disciplinae rationes.

Roguelli leges, 1586. editae. Ipse perspicuus et neruos rerum politic. continet quosdam, sed simplex est, koemmet gar burgerhaftig heraus. C. ab Ens eruditissimus est, quantum ad historiam spectat, hinc a Contingio quoque in prudentia ciuili citatur. Nihil quidem de suo addidit, sed uertit saltem in Latinum;

num, in fine tamen quasdam epistolas annectit. Arnisaus, ein fleissiger mann, Helmsf. Prof. Med. Minor uero, medicum, quod rarum est, tantos profectus in historia fecisse. Politices uero factus Prof. satis ornauit munus suum, quanquam Conringii eruditionis fastigium non ascenderit, caret tamen iudicio politico, et non semper accuratus in bonorum scriptorum descriptione, in Anglica et Gallica historia admodum fallitur. Tholosanus multos allegat autores, sed, sine iudicio, quam plurimas immiscet leges. Er hat mehr bruh, als fleisch. Heiderus gehet auf der heide, koemmet nicht auf die uuiesen, bleibt auf den rand. Zu den disputationibus ist er gut, da sich noch mancher im opponiren, oder respondiren, trost suchen han.

XLII Iacobus Martini, uir in sua arte clarus, Keckermannus et similes, saltem disputando seruiunt. In Clapmaro plagium notauit VVaremundus ab Ehrenberg. Quicquid superest, hauriri oportet ex historia ciuili, quæ pertinent scripta satyrica, sed, nisi cum exquisito iudicio, aut consilio monitoris docti, legantur, parum in rem futura.

XLIII De cerero superioribus add. Caes. Cremonius et Ant. Muretus, quorum elegantissima notata extant in Aristotelem.

Caesar ein gar neuer, und zugleich netter Kerl.

CAP. V,

de

Scriptoribus humanitatis et artium.

I

Dicendum nunc est de scriptoribus, qui ad humanitatem informarunt, siue, quod eo studiū genere potissima iucunditas contineatur, siue, quod omnes literatos deceant haec eximia literarum ornamenta.

Humanitatis dico, quo uocabuli genere in scholis Italicis et Iesuiticis maxime utuntur, et dicuntur illi humanitatis professores, qui in polyhistoria, Graeca et Latina lingua, excellunt, qui quasi instrumenta reliquis suppeditant, et barbariem pellunt. Hinc Lutherus ad Melanchthonem dixit, Recte excolis haec studia, quibus barbariem tu, ut ego impietatem, profligamus. Maximum uero pondus in hac situm esse; * argumento, fit quod Deus cum religione hoc studium ab ore quasi seculorum plumbeorum morumque expertium, seuocare uoluerit, nempe per Lutherum, Melanchthonem et Erasum, magistros omnium literarum eximios. Cuiusuis certe literati ingenio dignae sunt hae literae. Ein philosophus resolviret alles auf die ration, ein humanist aber auf die autorität.

II Ex uetustissimis, iisque elegantissimis, obuii sunt, Dem. Phalereus, scripto, de Elocutione edito, clarus, quem P. Victorio
E Italia,

Italia, Io. Caselio Germania, debet. Dion. Longinus, cuius, de Sublimitate styli, opusculum P. Manutius tersissime exprimendum curauit Venetiis, 1555, 4, qui accurate iudicat, et styllum Mosis ex maiestate conditoris rerum, Dei loquentis, insigniter declarat.

Diese haben noch in der Griechischen Monarchie geleet.

Phalereus ist ein schoener kerl und uhralter rhetoricus. Longini, de Grandiloquentia, seu Sublimitate styli, liber commendandus, propter editionem, quae Aldina est, et uix auro contra aestimanda, ipsum uero opus eruditum, et praecellae diligentiae, in quo de omnibus, quicunque et quomodocunque scripserunt, iudicat, et progreditur usque ad Mosen, dicitque et probat haud inepte, eum scripsisse stylo Laconico et maiestatico, summaque grauitate celebri, quo uti soleant omnes Regum ac Principum ministri et consilarii, Mosenque excellentissimum oratorem fuisse. Quid quod ex primis statim uerbis uim eliciat summam, planeque maiestaticam, nec errat ille, licet iudicaret de Mose, ut homo de homine. Moses certe sublimis erat historicus, conditionemque humanam longe superans, quanquam negare haud quaquam possit, Mosen, per inflationem et inspirationem, scripsisse. Platonis Biniander ist fast nichts anders, als extractus Moses. Credo etiam ipsum Mosen, tanquam historicum, legisse. De forma styli scripturae laests sich endlich noch uwohl reden, sed non est accusandus. De Poetis noterur, non nimium eorundem lectioni tribuendum, nec plane tamen ab iis animum retrahendum, eo, quod egregia acumina suppeditent. Ita in primis a Buchnero commendatur Horatius Nam qui illis nimis dediti sunt, affectiren, plerumque in stylo.

III Non

III Non pigebit hic laudare Rhetoricam Aristotelis, quam Dan. Barbarus egregie illustravit, nec est, quod in ista editione desideres, praeter Graecum textum. Elegans ibi stylus et pulcher ordo, et utrique respondens inuentionis dignitas, occurrunt. Nec nihil huic instituto profuturus est Lycophron, Grammaticus, in primis Hermogenes, perinde doctus atque ingeniosus, item Alexander Aphrodisaeus, sedulus interpret Aristotelis.

Venetiis optimi Graecae linguae Professores et libri, ibi editi habentur, Hermogenes, ein stattlicher kerl, grauter explicauit Aristotelem, et egregiam materiam inuentionis rhetoricae suppeditat, stylo usus pulchriori. Scriptor hic neglectus haecenus multis in scholis, ob breuitatem, subtilitatem, obscuritatem, dignus tamen qui legatur et cognoscatur, propter praecepta egregia, docendi rationem breuem et acutam, speciatim inuentionem, et ad usum maxime accommodatam, denique, propter Demosthenis lectionem, ex quo praeceptorum exempla petere auctori placuit. Vid. Melch. Iunii Methodus eloquentiae, c. 5, p. 37. Aphrodiseus, philosophus disputax, ia gar ein subtilist, sugillat admodum Aristotelem, cuius discipulus fuerat, und ziehet ihn oft grausam durch, er thut ihm mannichmal auch zu viel. Er ist ein rechter zaeucker und purer disputator. Omnia uocabula ad disputatoriam trutinam reuocare uult. e. c., an Rhetorica sit ars, quae ego non curo. Es ist eine schande, dass der herrliche Griechische text nicht bey dem Barbaro ist, uuenn er dabey uuaere, so uuaere solches buch unuergleichlich. Elogium Ciceronis, quod libris perhibet Rhetoricis Aristotelicis.

licis, uide in Cicer., de Inuentione, ll. Nisi hisce Aristor. praeceptis cognitis, nemo Ciceronis scripta rhetorica cum fructu uel legere, uel aliis explicare potest.

III Inter Latinos uniuerse excellit Cicero, idemque omne styli genus complexus, et, quanquam non scripsit historiam, historicas tamen, easque elegantes, epistolas confecit.

V De Imitatione Ciceronis, uelut in humanitate principis, legatur Cicero ipse, in Oratore, F. Quintilianus, ex recentioribus P. Bembus, Ant. Muretus, Io. Sturmius, nouissime Iac. Masenius, et Io. Scheferus.

Cicero in primis legatur L. ll, ubi erudita quaedam hanc in rem edisserit, probatur ibi Cic. ex Cicerone, uir e viro, ibique multa reperiuntur ad imitationem aptissima. Distinguendum autem h. l. inter imitationem seruilem, quae omnia magis uerbore nusexscribit, quam imitando apte exprimit, et inter uirilem, quae spectat cum puritate elocutionem, qualem etiam nos in praesentia asserimus, reiecta illa priori inepta Sturmius scripsit peculiarem librum, de Imitatione, opusculum sane elegans, nec inutile lectu. Bembus fuit uir eruditissimus, et felicissimus Tullii imitator, nimis modo seruilis, quia omnia Ciceronis uerba adhibenda putat. Sic ferre non potuit, ut quis diceret ecclesia, sed respublica Christiana. Pro sacramentis coelestia symbola et mysteria dici uult. Apostolos uocat duodecim uiros, Euangelistas doctores miraculorum Christi, pro Angelis uult poni genios. In historia uul er es so gar dem Ciceroni nach

nach thun, daß er auch saget, dii immortales. Ad legentem quendam Pauli Epistolas dixit, stulte cum agere, qui ex Epist. Pauli Latinitatem gestiatur haurire, Ciceronem esse legendum. Bembum tecutus C. Longolius, discipulus, Iac. Sadoletus, Sebast. Castalio, qui Biblia Ciceron. sermone expressit, veteri uersione Latina prorsus reiecta.

VI Sed requiramus exemplum in ipsius Ciceronis exemplo, qui in grandi orationis genere Demosthenem, in ornato Platonem, in aequabili et medio Dem. Phalereum, huiusque praeceptorem, Theophrastum Lesbium, in humili philosophos, est secutus.

Cicero uir fuit summae diligentiae, et dies noctesque consumpsit in studiis. Demosthenem summi fecit, propter affectus mouendos, in blando et, quod habet leporem et suauitatem, genere Platonem. Deme- trius Phalereus primus fuit orator ante Aristotelem.

VII Priusquam uero ita proficeret Cicero, multum laboris temporisque impendit.

Offic. I. ingenue confitetur, se in eo studio aetatem consumpsisse. Seinem sohn uolte er trefflich rathen, aber Marx blieb Marx, dicta in pertusum dolium ingerere hieße es da, uwie Plautus sagt. In andern sachen hat sich Cicero trefflich prostituiret. Denn 1) uolte er mit aller macht einen poeten abgeben, und sagte, er haette in einer nacht uuehl 500 uerse gemacht, uerum, cum illos publice in conuentu legeret, tam lenatui, quam populo, risum excussit, daßs man auch endlich, uuenn einer böese uerse gemacht, sagte, es seyn Ciceronianische uerse. 2) Con- sentiunt omnes fere scriptores de eo, fuisse illum ioco-

sum nimis, et in his Demostheni, qui toruum semper amabat uultum, contradistinctum, inde et saepius in Orationibus seriis, et pro rostris quidem habendis, iocosa miscuit, quae maxime non attingant grauitatem oratoriam, i. e. Ciceronianam. 3) in literis fuit elegans, in uita malus atque probrosus.

IIX Vt nemo habendus sit in doctis, quibus Ciceronis imitatio stomachum moueat, quamquam et seruire sit, huic soli se addicere, in primis, quod historia ciuilis Romana magnum stylo pulchriori afferat adiumentum.

IX Praeter alios id ostendit Iac. Masenius, uir egregius et assertor eloquentiae Tullianae idemque persuadet Albertus de Albertis, sed quam ille laudat Ciceronem, tam recedit ab eius stylo.

Masenius haette sollen Professor eloquentiae bleiben, et adhuc in laude esset, si mansisset, nec Herbipoli se theologiae, in qua tamen nullus erat, addixisset, non omnem amisisset laudem, Albertus ascitis utitur formulis.

X Concludat haec de Cicerone iudicia Erasmus Roterodamus. Me legentem, inquit in Epist. quadam, sic afficere solet M. Tullius, praesertim, ubi de bene uiuendo differit, ut dubitare non possim, quin illud pectus, unde ista prodierunt, aliqua diuinitas occuparit.

Sententia fuit bonus moralista, sed ignauus opera. Erasmus uidetur mihi uelle dicere, cum Dei afflatu scripsisse.

scripsisse. Eum tanti aestimauit, ut eundem quoque ad coelum peculiare retulerit, und, uuenn er uuaere Pabst geuuefen, haette er ihn uielleicht canonisiret, quod nos autem non cupimus, sed pace bona Erasmmum cum Cicerone relinquimus.

XI Et hunc Ciceronis stylum, quem in philosophia morum, uti in Offic. libris continetur, exprimere uoluit H. Grotius, i. e., temperatum, aequabilem et grauem, mediocribusque periodis descriptum.

Bignon negat, Grotium imitatum fuisse Ciceronem, eo quod periodos haud longas habeat. Verum in his uirum, alias doctissimum, errasse, ex inspectione patet. Etsi enim Grotius, secundum eius opinionem, non integras paginas una periodo impleuerit, tamen Ciceronis attingit grauitatem, et genus scribendi, urgente necessitate, diffusius. Vielleicht hat er es sollen machen uuie Naudaeus in seinen Episteln, da nicht ein punct darinnen bis zum uale. Das ist aber thorheit. Grotius hat den Tacitum mit seiner eigenen hand abgeschrieben, und uuolte ihn in seinen Annalibus Belgicis imitiren.

XII Non alienum ab hoc instituto erit, uitas et studia Melanchthonis et Erasmi Roterodami paulo diligentius perscrutari, quorum inusitata et ferme admirabilis diligentia in excolenda humanitate eluxit.

Melanchthonem non priuati modo, sed Principes, immo, Imperator ipse, Ferdinandus I, laudauerunt. Quo pertinet Matth. Dresseri luculentum testimonium, quod exstat in dedic. opusculi de Partibus humani corporis, editi. Habet uero ingenii atque exercitationis Melanchthonianae documentum peculiaris

epistola ad Ioach. Camerarium, qua peculiaris admonitio, ad hoc argumentum pertinens, continetur. Camerarius hatt sich ex professo auf diese studia ge-
 leger. Ego serio dico, daß es Melanchthoni keiner uuird zuuor thun in magis naturali et moderato stylo. Tam nihil in eo asciti, ut uideantur omnia fluere, nisi, quod non nunquam Graecas formulas admisceat. Fuit praeterea summus politicus, in den staatsfachen exquisite uersatus, hat mehr als 30 consilarii geuust, trefliche correspondenz gehabt, quod patet ex epistolis, quas uixquis intelliger, nisi historiam et Sleidanum in succum et sanguinem uerterit. Es ist zu uerwundern, daß zuder zeit alles aufkommen und floriret. Humanitatem, Graeca, Latina, historiam, sacra, et, quae concipi possunt et debent a uiro docto solide, certe Melanchthon ad summa prouexit, cum antea mera barbaries ih Germania nostra esset. Omne sane singulari Deus studia et religionem simul repurgari uoluit. Erasmus plus habet acuminum Melanchthone.

XIII Par Batauo huic Hispanus est, Io. Lud. Viues, cuius Colloquia, non secus atque Erasmi, eximia sunt, quanquam huius utiliora tironibus uideantur. Nec Castalionis in hac parte industria et egregiam plane dictionis formam reticere debeo, quippe qui non magis uenustus, quam purus.

Viues affectiret manchmahl und haengen ihm die Spanischen hosen an. Immiscet non raro uocabula haud satis Latina. Bona est editio Freigii. Castalio ist zierlicher, als L. Viues.

XIII Suaferim quoque, legi uitas praestantissimorum uirorum, quas literis plerique mandarunt, ut Ant. Mureti Franciscus Bencius

Bencius et Andr. Schottus, Steph. Viandi Pighii Io. VVinterus, Georgii Sabini P. Albinus, I. C. Scaligeri Iosephus Scaliger, composuit, M. Z. Boxhornii epistolis ipsius est praefixa.

A. Mureti uitam iis, qui praecepta eloquentiae, Pighii, qui antiquitates Rom., Scaligeri, qui polyhistoriam, discere, satagunt, commendo. Pighius uuar ein treflicher antiquarius.

XV Gallorum elogia edidit Scaeu. Sammarthanus, Polonicos exhibuit Simon Starouolscius, Bataui occurrunt apud Franc. Schuuertium. Belgici reliqui extant apud Valer. Andreae, Itali colligi possunt ex Theoph. Dassiliandro, doctos Hispaniae uiros Garfiae commentarius praebet.

Schuuertius scripsit Athenas Belgicas, in 4, et eruditus est libellus. Omnes fere Profess. Lugd. in illis continentur. Val. Andreae. biblioth. Belgicam. Garfias de eruditis Hispaniae uiris scripsit, et nouissime Nicol. Antonius. Doch mit den Spaniern hats so die ~~an~~ nicht in diesem studio, sie legen sich nicht sehr auf die eloquenz. Ab Italia ad Germanos uenit hoc studii genus, qui post hos summe in eo eluxerunt.

XVI Omnium ordinum doctores complexus est Melch. Adamus, si fortassis usui, tamen non ornamento, futurus, et saepe iudicio uacuus, numerum tantum facit. P. Iouius non tam elogia, quam panegyricos scripsit doctorum uirorum. Huc spectat Ianus Iac. Boissardus.

Adamus, ut Calvinianus, partium studio quandoque addictus est, machet einen mischmasch, stimpert so fort und schreibt pritschmeisterisch, sonst laeßet er sich noch uoohl lesen, ist noch ein uuenig besser, als der Bolduanus, der ein stumper uber alle stumper, und uueiter nichts beygesetzt, als uuas die autores geschrieben haben. Iouius hat noch cum iudicio geschrieben, und hat einen herrlichen stylum, si excipias aliquas formulas, quae non sunt ex usu Latinitatis. Boissardus laeßet sich noch uoohl lesen.

XVII Nihilo fecius innotescunt dotes eruditissimorum uirorum ex Epistolis, quae uocantur, doctissim., uirorum, proxime in Belgio editis, item ex iis, quas exararunt ad se inuicem H. Grotius et Matth. Berneggerus. Thomae Reinesii et C. Barthii epistolae, si stylum respicias, scabrosae sunt, et, si ita dicere fas est, strigosae, sin res, eximiae et uariae eruditionis. Non aliter sentio de Casauboni epistolis. C. Scaligeri defluerunt quasi ex fontibus Ciceronianis, Iosephi Scaligeri rerum potius curam habent, quam uerborum. Similiter Gabr. Naudaei epistolae, ad comparandum dictionis cultum non adeo multum adiumenti afferunt. Dan. Heinsii et M. Z. Boxhornii fere legi debent, propter elegantiam, ut nihil dicam de Bembi, Manutii Muretique, epistolis, in tantum laudandis, in quantum uirtus styli Cicero-niana intelligi potest.

Epistolae doctorum uirorum sunt egregiae, sed stylus est uarius, nec usque aequalis, quippe ab iis scriptae sunt, qui diuersis studiis erant dediti. Quistorpii, de obitu Grotii, sind auch dabey. Propter res et polyhistoriam, summa cum utilitate legi possunt. Grotii, in 12, iudicia aliquando non inelegantia complectuntur. Mit Reinesio sind die herren theologi nicht allerdings zu frieden, quia aequiori animo fuit non nunquam in Reformatos. In ceteris uix est, quod desiderem, in medicis uero in primis utilis est. Barthius aliquando in rebus minoris momenti admodum est serius. Naudagi stylus philosophicus est et affectatus. Heinsius et Boxhornius non tam imitantur stylum Ciceronis, quam historicum, et in orationibus Boxhornius imitatur Plinium aliosque panegyricos, in quibus uincit Heinsium, quanquam et hic a Buchnero uincatur. Heinsius poeticis, iisque ineptis, delectatur uocabulis. Scripsit concionem civilem ad Venetos, dafur haben sie ihn zum edelmann gemacht. In carminibus Lyricis excellit inter recentiores. Der Cardinal Barbarini hat uom Heinsio sehr uiel gehalten, haette ihn gerne auf seine seite gebracht, es ist ihm uiel zu gesagt uuorden, uuen er zu ihm treten uuürde. Ratio est, er hat dem Pabst seinen tittel gegeben, und politisiret, das hat dem Barbarini so uuohl gefallen, das er ihn gleichsam uor einen gott der Batauorum gehalten. Er hat einen Secretarium gehalten, der hat mit ihm müssen correspondiren. Salmasius aber haelt nicht uiel auf ihn, in lectione uuar er ihn uberlegen.

CAP. V I,

de Poetica.

I

Nunc adducendi sunt, qui poeticam illustrarunt, eximiam humanioris studii partem, et olim, afflatu quodam diuiniore aestimatam, ac Platoni, in Cratylo, laudatam maxime, cuius artem praeceptis comprehendit Aristoteles, et posteritati commendauit.

Poetica sumitur pro arte, die poeterey. Olim magni habitus sunt poetae. Plato uocat eos animalia de coelo lapsa. Origine diuini appellati sunt. Quod ueteres usque adeo eos laudarint, factum quia tunc temporis nemo, nisi poeta, publice quicquam scripsit, aut literis mandauit. Sic ante Herodotum nullus scripsit oratione soluta, immo, multi de industria ligata oratione scripserunt, ne scilicet omnes intelligerent, et, quia, magis inuolui hoc genere scribendi ueritatem posse, putabant, quam semper eloqui non expedit. Hinc quod hodie saryrae sunt, id tunc poesis erat. Plato hatte sonst keinen kerl, den er lesen kunte, als nur poeten. Ergo laudauit. Ab iis, qui extra scholam sunt, poetica parui aestimatur, sed iis, qui scholis se addixerunt, altiusque sapere uolunt, non plane est spernenda, in primis, propter inuentionem, quam suppeditat. Quod uel in iis apparet, qui affectate scribunt,

scribunt. Heinſii paraphraſis, in Ariſtotelem omnium optima ac luculentiffima eſt, diſtributa per capita, quaque editione docti omnes utuntur. Quod uero Ariſtoteles in poeſi quoque uerſatiffimus fuerit, confirmat Alexandri M. informatio, quem hiftoriam de Agamemnone ex Homero docuit.

II Multum autem diſtat locutio poetica a ſoluta, nec idem utriuſque artificium eſt, quanquam ſibi porrigant inuicem manus et poetica numero orationis adornando inſeruiat non parum. Vt ſaepe errauerint, qui nimium indulgent poetis, quique non iudicant poetarum numerum, ſed aut retinent plane, aut rapiunt ſine delectu, et uitiant adeo uenufam compoſitionis oratoriae compagem.

Illi, qui in puluere ſcholaeſtico uitam uult conſumere, commendo poeticam, ut ex inſtituto hanc artem excolat, contra in uita communi moderaam in hiſce ſuadeo diligentiam, ne omne tempus hoc in ſtudio coneratur. Inde enim oritur damnum, ut alius ne unicam quidem lineolam ſine indole poetica ſcribere queat. Sic Buchnerus noſter frequentiffime immiſcet poetica, quanquam hic ſcribendi modum non neſcit.

III Ex ea cauſa reprehendimus Ciceronem ipſum, patrem alioquin humanitatis, ſed, ut, apparet, infelicem poetam, et infeliciorem, ſi numerum eorum retineat, imitatore. Exemplapro Archia, item, de Oratore, III, obuia ſunt, quibus id conſecutus eſt, quod uiola-

uiolauerit dicendi maiestatem, mixto genere diuerſi ſtyli atque compositionis.

Ab oratore abeſſe debet ſtylus poeticus et compositio poetica. Integros uerſus in ſermone allegare contra orationis decorum. Excipio tamen oratorem ſacrum, qui animarum potius, quam ornatioris ſermonis rationem habet. Hic enim cum cantica recitat, non id ad ſplendorem facit, ſed ad aedificationem plebis, quae etiam ſimpliciſſimus capere poteſt. Si uero decorum oratoriae eccleſiaſticae reſpiciat, ex cantionibus non alleget. In oratione ciuili etiam hemiſtichia cauenda.

III Poetarum uenuiſſimi ſunt Orpheus, Callimachus et Muſaeus, quorum ille ſuauiſſimus ſapientiffimusque inter poetas celebratur, iſte diligentiffimus, hic politiffimus et ingenio ac dulcedine Orpheo proximus memoratur. Vid. Suidas, de prioribus duobus, de poſteriore C. Scaliger, Iſaacus Caſaubonus et C. Barthius, qui et merito ſuo laudant, et, uelut alterum Orpheum, habent.

Tanta hi olim fama florebant, ut uel ſanctiſſimi Patres dignos eos, qui legerentur, iudicarent. Certe patrum religioſiſſimus, Tertullianus, et legit, et laudat, Orpheum, ob praestantiam et dulcedinem, cuiusque formulas cum iudicio ſuis inferit. Auguſtinus in primis Platonem legit, quod notandum contra quosdam, qui Grotium, ob errores quosdam, legere nolunt, ſed neſcio quorſum relegendi. Orpheus ſchreibet uber alle maſſen ſchoen Griechiſch, ingleichen auh Muſaeus. In primis ſtyli Graeci ſuauiſſitas commendatur in Muſaeo, Homero tamen comparandus

parandus non est, qui in heroico, in quo excellere uoluit, eminet. Nam in dispari carminis genere scripserunt, et Musaeus Lyrico scribendi genere excellit. Er hat carmina gemacht in forma poculi, quod etiam Germanis poetis familiare est, qui eiusmodi carmina uocant Bildreime.

V In Lyricis Graecorum eminet Pindarus, et, eo nomine, princeps asseritur a Fabio, Instit. Orat. X, et non modo ab elegantia uersus, sed e iudicii politici decoro, impensissime commendatur. Siue enim schemata, siue dictiones, siue harum concinnitatem atque copiam, siue sublimitatem ac sapientiam, considerauero, magnum appellabo Pindarum, et fortasse ex Latinis soli Horatio, et ex Batauis Heinsio, imitatione expressum.

Fabius ist unwohl zu lesen, iis in primis, qui ab informatione iuuentutis olim erunt. Notes autem, quod aliquando inaequaliter iudicet. Schmidii noten in Pindarum sind gar hübsch, in 4, quae optima est editio, neque omnis historiae expertes, modo abstinuisset distributionibus Logicalibus, adiuncto et subiecto, uelche gar leicht zu verstehen, koemmet aber gar zu pütschmeisterisch heraus, und koemmet mir nicht anders uor, als uuenn ein schuster den leisten auch an die schue, uuelche nach denselben gemacht, hangen uolte. Er behaelt den leisten fein uor sich. Also sol man auch freylich ordine procediren, disponiren, aber die Logica dabey sich behalten. Quis enim alius eruditorum fecit? nemo.

VI Latinorum poetarum Graecorumque multae extant recensiones atque catalogi, prae-

praecipue G. I. Vossii I. C. Scaligeri, L. G. Gyraldi, ut nec Gauricum praeteream, nec Zuuingerum. Extat etiam Bibliotheca insigniorum, eorumque recentiorum, poetarum, superiori tempore, in forma minoris ordinis euulgata.

Scaligeri, de Arte poetica, item, de Grammatica seyn seine bucher. Hic Caesar noster etiam inter arma, studia sua tractauit. Denn er ist uber 40 iahr hinter dem kalbfel hergezogen, und hat doch solche bucher geschriebeu. Eius filius, Iosephus, tanta pollebat memoria, ut 500 uersus, a patre recitados, repetierit, et ad uerbum, sine haesitatione retulerit, aber vielleicht haben die kerl auch mehr gekont dan brod fressen. Inter ceteros Gyraldum laudo. P. Lotichii uita, 186, 8, a 10. Hagio edita ist rar und ueegen der sachen sehr gut, uuienuohl der stylus nicht sonderlich ist.

VII Ceterum fallunt poetarum expectationem, qui existimant, poetam continuo esse, qui uersum scribit ex poetica lege, altius quippe ascendit ille, quam proletarius uersificator. Nec id ignorare potest, qui non ignorat antiquitatem, quandoquidem poesis ueterum complectebatur plurima sapientiae capita, et morum elegantissima instituta ac historias suauissimis quasi inuolucris tegebat.

Hoc Heinsius ex poetis nostri seculi probe intellexit, cuius elegiae praecipuam dudum laudem sunt meritae, utpote omni historiae et elegantiae cultu insignes. Poetae olim erant quasi sacerdotes eximii, politici, moralistae, historici, philosophi, in theoria etiam maxime

maxime uersari. Hinc etiam tanti aestimabantur, diuitiis ornabantur. Qui ergo pœsi excellere uult, his omnibus instructus sit, oportet, quod quam difficile sit atque arduum, uidet omnis, uel nemine monente, et, si nullus uidit, tamen id Muretus, qui uersum facere semper recusabat, uir ceteroquin insignis sua eruditione. Nullus autem fuit, qui melius sciuit poetarum usum, quam Grotius. Hinc mirari certe nequeo satis, quam concinne et apposite hic uir poetarum ues ad usum transferre calluerit, et qui hoc praestat, is sane ingenio se ualere, ostendit. In moralibus Seneca, tragoedus, Pindarus, Horatius, excelluerunt. Grotius uultus aus allen uuas heraus zu klauben.

IIIX Quod adeo uerum est, ut modus scribendi poeticus, omnium confessione, antiquissimus sit, et Reges aestimauerint poetas, et mortuos coluerint, exemplo Alexandri, Macedonis, qui, ut apud Plinium est, Thebis percit; quod Pindari haberet stirpem.

Alexandrum Pindari carmina legisse atque memorasse, dicitur.

IX Assentitur sententiae nostrae Maximus Tyrius, qui etiam laude persequitur poeticam, et, poeticum sermonem soluto antiquiorem fuisse, egregie probat. Nec puduit Ictos allegare olim poetarum uersus, neque excitatos diuino afflatu scriptores. Paulus in Epistolis Aratum allegat, quin et proditum est literis Graecorum, quosdam a stylo poetico ad clauum rerum ciuiliu subductos fuisse. Ne nunc dicam, extitisse poetas, qui historicis inseruntur, quod uersu historiam composuissent, ut Homerus, Virgilius, Lucanus, in pri-

mis et Claudianus. Summatim, poetae omnis sapientiae periti erant, nec modo in contemplationibus defixi, sed etiam in rebus, quae actione definiuntur, uersatissimi fuerunt, et artium uniuersarum complexu ueluti condiderunt poemata sua, ut uel documento Hesiodus est, qui et naturales coelestesq; res allegat, et plurima memorat ex philos. morum. Atque id adeo indicio est, ueteres poetas tanto maiori loco atque numero fuisse, quanto gnariores uariarum artium, et in primis philosophiae moralis ac historiarum, ipsi erant, et ab hac dignitate uel ipsis Regibus suspiciebantur.

Tyrii libellus, de Laude poeticae, eximie laudatur, ob res politicas et historicas. Es ist ein trefflich schoenes buch.

X Nec uero nullus poeticae usus est in studiis omnium literarum, approbatque ipse Cicero, pro Archia, poeta, artes ingenuas habere quoddam commune uinculum, et quasi cognatione quadam inter se contineri, simul etiam indicat, ceteras disciplinas multum a poetica adiuuari.

V Ver ein guter orator seyn uuil und eine feine Oration schreiben, die recht klappen sol, muß in uuahrheit die poesin uerstehen. Ob schon Cicero in poesi uueiter nichts gethan, noch praestiren koennen, cum Minerua prorsus inuita poeseos studio operam nauaret, hat er doch trefflich den numerum uuissen zu treffen. Aurea Oratio, pro Archia, Ciceronis est, ex qua stylum, res et praecepta, eximie de humanitatis studio excolendo hauries. Poeta autem hic Archias longe in Asiam migrauerat, tandemque Romam reuersus, Professore in agebat in primis

mis poeteos, ex cuius institutione Cicero, ut ipse testatur, profecit in poetica, quanquam non habuit Mineruam fauentem,

XI Tum uero negari non debet, poeticam ualere plurimum ad acumina sententiarum atque inuentiones, quin et copiam uerborum. Ad mores acuitam praecipue conferunt Horatius, Iuuenalis et Seneca, tragoedus.

Poeta uariis uocabulis instructus esse debet. Nam, ratione quantitatis iam breuis, iam longa, exigitur uox, ad quam rem maxime pertinet uerborum copia, sine hac nunquam haerebit aqua. Videre est hoc in Grotio, uiro summo, qui quidem uersus haud adeo graues componere ualuit, poeticam uero in succum et sanguinem conuerrere ita sciuit, ut nemo magis. Scripsit Grotius P. Cunaeo carmen quoddam, in quo nihil singulare positum adinuenies. Post Grotium nominandus est Heinſius, quod in pangendis carminibus Grotio praeferendus. Horatius quidem princeps philosophiae poeticae, testibus Scaligeris aliisque, est, uerum obscena et scurilia saepe immiscet, ob praecepta tamen moralia merito legendus. Vid. Heinſii Satyra Horatiana, ubi accurate usum Horatii ostendit. Qui Latinitatem Horatii sermone soluto eleganter exprimere didicit, inuentiones excellentissimas inde hauriet.

XII Insignis uero acuminum poeticorum robur sibi uindicant epigrammata, in quibus hactenus excelluerunt Britanni, ut Th. Morus et Ouenus, et Kilonii Morhofius, in Scazonibus maxima gratia est Frider. Rappolti, in quibus etiam Buchnerus summam meretur laudem. In reliquis grauis quidem est, sed non suauis, excipio tamen German. carmina, quae admodum sunt uenusta.

Morus apud Anglos uir summus et Cancellarius, qui cum Regis Henrici repudium approbare nollet, ultimo supplicio affectus fuit. Mores et ingenium si spectes, lepidissimus erat, quod uel inde pater. Cum enim iam in eo esset, ut ceruicem securi subderet, ad carnificem conuersus, dixit, obserua curamque habe barbae, quam alo, prolixioris, quo maneat salua atque incolumis. Tb. Morum edidit Rhenanus, in 4.

CAP. VII, de Lexicis.

I

Nec uanum est, quod in nomenclatione ponitur studium, si ita institutum curatumque fuerit, ut probi aevi referat indolem et illi conuenientes alleget dictiones, alioquin ineptus est, qui, pro uero ac Latino sermone, statim id habet, quod in Lexico continetur.

VVer uuil einen rechten stylum schreiben, mußs autores aequalis aevi excerpiren, nicht aus uariis seculis locos communes zusammen schmieren, pro expoliendo stylo. Non enim ualet ad puritatem styli, esstehet ia in Calepino.

II Reprehenditur eo nomine Ambr. Calepinus, qui Lexico suo inseruit plurima sequioris aevi et aspersa barbariei labe uocabula.

Item Sylua Decimatoris, quae, eo nomine, deridetur a Sibera, quod autor eiusdem sibi ipsi effinxit phrasas. Calepinus suum congeffit Lexicon ex scriptoribus eccl. et Patribus, immo, scriptoribus sec. III, IIII, V, VI. Habet uocabula plaus barbari. e. c., ingratitudo.

III In-

III Interuallum insignis ac robustae uirilisque eloquentiae Romanorum attigerunt Cicerō, Caesar, Sallustius, Liuius, C. Nepos, tum Seneca, philosophus, et, qui ab excellū Tiberii scripserunt, Q. Curtius, et, qui Trogum Pompeium, robustae Latinitatis historicum seculi II, diligentissime et pene ad uerbum expressit secutusque est, Iustinus, C. Scioppio plurimum laudatus.

Iustinus, sec. II, scripsit, hinc sunt, qui de autoritate eius dubitant. Respondetur, uerum esse, neque alioquin Iustinum magni aestimandum, at, cum cordatum illum scriptorem, Trogum Pompeium, ad uerbum expressit, magni apud me momenti est, et non immerito Scioppio laudatus, formulas tamen, ex poetis haustas, exhibet. Priores omnes, praeter Iustinum, uixerunt in aeuo Latinitatis purissimo, hinc tuto imitandi, de Liuiō saltem obseruo, Patauinitatis aliquid habere, et aliquando ex usu magis loqui, quam Latinitatis puritate. Seneca ist gar zu philosophisch, nec apposite uerborum genium usurpat, uel obseruat.

III Multum adeo refert, conscribi Lexicon castigatum plane, et ab omni barbarie repurgatum, quale nec Fabri, nec ullius, hactenus est, si excipies Mar. Nizolium, Italum doctissimum, cuius Thesaurum auxit egregie digessitque Coel. Sec. Curio, qui floruit inter peritissimos Ciceroniani styli, quique unus, praeter Bembum, insigni docuit exemplo illius in conficienda historia usum.

Lexici Fabri maior opinio, quam usus est, quam ob rem non nullis tanto laudatur opere. Multa barbara minusque Latina uocabula inserta habet, ut adeo tant momenti apud cordatos uix esse possit. Buchneri ad-

ditamenta paucissima sunt, non quidem contemnenda, sed lectu dignissima, cum, temporis copia destitutus, recte expolire ipsi non licuerit. Interim laudatissimum opus est, prodiiisset emendarius, si Buchnerus pergere ac perficere per otium potuisset. Nizolii Lexicon inter optima pono, eam maxime editionem, quae castigationem passa et augmentum Coelii habet. Praeterea in extremo adiectum habet indicem uocabulorum barbarorum, quem fere Vossii libello, de Vitiis sermonis, praefero. Multa enim ibi sunt miuus Latine reddita a Vossio. Barthius, ipse correctione in stylo dignus, increpat uehementer Nizolium, sed, praeter meritum, eo, quod sibi soli Ciceronem sequendum proposuerit. Barthius est sane uir multae criticae eruditionis et antiquitatis, stylus tamen affectatus, durus. Nizolius, Professor Basil, conuertit Guicciardinum in Latinum, et saepe a Cantonibus Heluet. Orator adhibitus. Coelius uir eruditione insignis, non stylum solum Ciceronianum, sed historicum quoque, imitari docet. Editus primum Basil., III uol., deinde, in f.

V Tum a Nizolio excitatus est Theodosius Trebellio, Foroiuliensis, qui Promptuarium Latinae linguae, duobus Tomis distinctum, idemque Nizoliano Thesauro auctius, edendum curauit, atque adeo accessione uocabulorum ex aliis classicis scriptoribus insertorum, multo factum priori isto copiosius est.

Trebellio solus dignus, qui loco Lexici adhibeatur, et Basileensis mihi probatur ed.

VI Nicolai Perotti Cornu copiae imperfectum opus, neque uniuersae huic suppellectili suffecturum. Lexicon trilingue non habet uocabulorum delectum, neque Henr. Decimatis Sylua ex dignitate est. Laurenbergii Antiquarius index ueterum dictionum est atque

que absoletarum. . Henr. Spelmannus, Anglus, antiquitati potius, quam cultui humanitatis, inseruit.

Perottus, ein brauer Kerl, hat ex tempore Griechisch reden koennen. Vixit, sec. XV. Lexicon trilingue multas infacetias habet, barbara et falsissime allegata. Huic similis est Decimator, cui Taubmannus, ipsius rogatu, carmen conscripsit, aber er slicht ihn selber an, cuius summa haec est, Lexicon tam diu adhibendum, donec melius prodiit. Faber ist uiermahl besser, als das Lexicon trilingue. Antiquarius ideo comparari debet, ut uideamus, quo sensu ueteres uocabula acceperint. Spelmannus de uocabulis obsoletis multa tradit, sed non est perfectus, ist zuuar continuirt, sed dispari plane successu. Conf. scriptores Ephemeridum, ephem. I, T. I, P. I, quanquam ipsis non semper habenda est fides, in rebus praesertim medii aevi.

VII Ger. Io. Vossii Etymologicum exponendo polyhistori quam utile, tam minime sufficiens est cultoribus styli. Martini Lexicon solide eruditi haud commendant, seu, quod multa deficient, seu, quod multa obiter enarrantur.

Vossii liber, in f., utilis illi, qui origines ex Hebraismo et Graecismo uult repetere, elegantias uero Atticas apud eum non reperiens. Huic similis Becmanus, de Originibus. Martinius ille est, qui cum Menzero disputauit, et Bremam posthac uenit. Eius Lexicon parui pendet Ditericus, neque iniuria. Haud enim solide et ex fundamento nomina apud eum inuenias.

IX Dasipodii, Caluissii, Neubaueri, Coruini, Reyheri, et aliorum, Lexica, Thesauri et Dictionaria, pueris scripta sunt, non uiris. Caesaris Calderini Dictionarium commodo erit stu-

oiosis Latinae Italicaeque linguae. Knapii, uel Genapii, Thesaurus in rem eorum erit, qui cum Latinis Polonica coniungunt.

Dalipodius ist nur ein Schmiermichel. De Coruino non usque adeo magnifice sentire possum, 1) uuil er seine eigene art in aufschlagen haben, 2) multa habet non Latina, 3) complures deficiunt scaturigines, 4) falsissime allegat, 4) in Propriis et Geographia errat, ut uix dici queat. Calderinus, in 4, ed. Veneta, ist sehr schoen, uocabula etiam purissima Latine uertit. Eum commendauit Lebleu. Es muß einer den grund uwohl geleet haben in der Lateinischen Sprache, ehe er sich auf die Italienische, oder Franzoesische, leget, alias corrumpetur. Georgii Koenigii Gazophylacium Latinitatis ab Olao Borrichio haud parum commendatur. Ipsa eius adiiciamus uerba. *Omnia hactenus Lexicographorum industriam uicit Matth. Koenigius, Prof. Altorf. Multa habentur in illo Lexico, quae frustra quaeruntur, et in oporosis Lexicis aliis, ac ipso Foro Rom., comparent, in illo uoces, aliis, ut barbarae, notatae et reiectae, quarum tamen ille auctoritatem diligentissime apposuit.*

X Indices hic laudandi ueniunt, Berneggeriani, Freinschemiani et Boecleriani, libris praestantissimorum historicorum affixi, unde non magis formulae puriores, quam summaria, huius uel illius auctoris, quoad stylum, desumi possunt.

Bey dem Tacito ist Berneggeri, bey dem Curtio Freinschemii, bey dem Velleio Paterculo und C. Nepote Boecleri, und bey dem Caesare und Iustino, sind dergleichen indices, uelche, uuen sie einer lieset, halte ich mehr dauon, als uueqn er des Commenii gemachte narrenpoffen lieset. Certe indices hos nemo sine fructu maximo legerit. His uero nominatis addi possunt Nic. Erythraei, Lambini, Vorstii, Kokerti, Elmenhorsti, indices.

XI In summa, gnauiter hic obseruandum duco, quod Cicero scripsit in oratore, et consensu suo approbauit Caesar, eleganti, de Analogia, libro, Eloquentiae principium esse delectum uerborum.

Caesar egregie in Latinitate uersatus fuit. Vixit ipsa Ciceronis aetate: Nunc impenſe eo delectatur L. B. Friſius, qui ex aſſe fere eum imitatus eſt. Prae Comenji libris eligenda ſunt Eraſmi Colloquia, ex quibus Heluici contracta.

CAP. IIX, de Grammatica.

I

Qui Grammaticae inſeruiant ſcriptores tradere hoc loco iuuat, ac ſub initium referre, quis primus Romae Grammaticae doctor fuerit, atque is Crates Mallotes Suetonio, de illuſtiſibus Grammaticis, c. 2, memoratur.

Romae, tempore regio, plane nemo fuit, qui Grammaticam excoleret, poſtea tamen, populo iam clauum republ. moderante, coepit doceri. Nempe ex Graecia fuit Romam delata hoc modò. Mallotes, miro ſane facto, ad id munus obeundum perductus. Cum enim Romae legati munere fungeretur, tempore Ariſtarchi, in cloacae foraiſen decidens, cruſ fregit, hinc incertus, quid ageret, fere ad modum Loiſolae, hanc artem profiteri aggreſſus eſt, cumque plurimis placeret, magna frequentia docebat, uelches ihm ein ziemliches einbrachte. Ita malum hoc phyſicum in morale bonum eſt uerſum. Das war ein maculirter Grammaticus.

Plerumque Grammatici, seu Critici, nullum styllum scribunt.

II Cicero, si quisquam, aestimauit artem hanc, et commendauit filio suo, in epistolis saepe, et maxime laudauit Quintilianus, ut asserat, omne id ruere sua sponte, quod non fuerit Grammaticae superstructum.

Grammatica uel leuis et puerilis est, circa Etymologiam uersans, uel seria, grauis et uirilil, consistens in elegantii integrarum phrasium combinatione, et combinatorum crisi. Sic iacturam pati ex Gramm. leui recte dicitur, non autem ex analogia Grammat. seriae, quae iacturam facere dicit, recte tamen dicitur damnum pati, minus bene damnum facere. Nemo autem Cicerone meliorem crisin in uocabulorum combinatione adhibet, qui tamen non in omnibus imitandus. Multae enim in ipso occurrunt formulae, non ubique adhibendae. Aber da schmieren die kerls sine intellectu hin, uuenn es nur Cicero hat. Ein solcher ist auch geuuesen Maioragius, es musste sich reimen uber hals uber kopf, hinc non iniuria Ciceronis simia dicitur.

III Huius praecepta in primis, sec. VI, composuit digessitque Priscianus, edit. eius est curata Colon. Agripp., 1528, et Basil., 1544, 8. De origine Prisciani optime iudicat Io. Bapt. Guarinus, de Grammat. I. C. Scaliger, cuius, de Causis Lat. linguae libri, non minus Grammaticam prae se ferunt, quam exquisitiorem philosophiam.

Guarinus ille ex instituto de quibusdam Grammaticis scripsit. Disputant enim historici, cuius nationis fuerit princeps Grammat., Priscianus. Guarinus, eum natiuitate Romanum, domicilio Caesariensem, fuisse, recte statuit. Lectioni Priscianae adiungatur Scaligeri laudatus.

datus liber, et Frischlini, qui in poesi, Grammatica et antiquitate critica, superiori seculo, uir summus fuit? Disput. Grammat. Argentor., 1586, euulgata. Es ist ein artig buch, und ein extract des Prisciani, auch artige sachen drinnen. Alstedius scribit in sua Grammat. harmon., Frischlinum, magnum illum rei Grammat. scriptorem, plures Grammaticas euoluisse.

III Et ante Priscianum, sec. III, Donatus egregiam in Grammatica operam posuit, atque ante hunc Diomedes, Grammaticus praeclarae eruditionis, quibus annumerandi sunt Seruius, qui Virgilium scito commentario explicauit, licet saepe ab aliis ferme omnibus dissentiat. Sextus Pompeius Festus, M. Corn. Fronto, Isid. Hispalensis, qui scripsit libros Originum, Sospater Charisius, Grammatici egregie docti ac diligentes.

Donatus eruditissime Terentium explicauit. Er schreibt sehr lieblich, et multo tersius ac fluidius, quanquam saepe critica interueniant, quam Priscianus, qui nimis asper est atque strigosus, immo durior, purus quidem, sed sine decore, et non ex indole oratoriae, desuegen ist er zu einem oratore uerdorben. Ita sane plerunque comparatum est, ut optimus Grammaticus, sit pessimus orator. Quanquam enim optime uocabula teneant, nesciunt tamen ea ex decore ordinare. Id ex Prisciano, Donato, Seruio, triga Grammaticorum, elucet, qui nihil minus potuerunt, quam, ad eloquentiae et orationis decorem, condere sermonem. Stylus enim plane ineptus est, qualem et Barthius scripsit. Ipse Quintilianus nullam orationem conscribere potuit, quita multa edidit praecepta Rhetorica, et id quotidie usu ueniis, qui, rebus relictis, praeceptis solum inhaerent. Quintiliani uero Declamationes non, propter stylum, sed pragmatica et res forenses, legendae. Miror, quod etiam Patres uersati fuerint in Grammaticis. Hoc uide-

re est in Ambrosio, qui nunquam uir tantus euasisset, nisi Donatus praeceptor ei obligisset. Diomedis liber eruditus est, et in Cicerone interpretando non incommode adhiberi potest. Seruii integrum nomen ita se habet, Seruius Horatius, Grammaticus, interpretes doctissimus Virgilii, sed stylo usus est nimis duro, neque ex indole Latinitatis, quem ad modum Prisciani aliorumque Grammaticorum, nimirum affectato, quod inde etiam constat, quoniam, sec. III et VII, quibus degenerauit linguae Lat. puritas, uixerunt. Festus scripsit librum eruditum, de Verborum differentiis, in 4, utilis est illi, qui in scholis degit. Fronto ist ein schlecht uuerck und nicht sonderlich mit Fleiß gemacht. Isidorus Hispalensis, uixit, sec. VII, Hispali, in Hispania. Qui uult ex fundamento Grammat. studere, is coniungat cum eo Catonis fragmenta, de Originibus, ad cuius imitationem suam uidetur Isidorus confecisse. Barthius primum putauit, Catonis Origines suppositas esse, sed admonitus, postmodum pro genuinis agnouit. Saepe sum miratus, quod in libro suo, quem, de Lat. linguae Scriptoribus, edidit Dillherrus, Eloquent. et Hist. Prof. P. Ienensis, nullum ferme probum Grammaticum alleget.

V. Marius Victorius ex uetustissimis Ciceronis interpretibus est, uulgo rhetor dictus, non inepte tamen accensendus Grammaticis, quatenus Grammaticorum officium facit. Nec excludendus est Dionysius Halicarnasseus, qui librum composuit, de Nominum compositione. Pertinent quoque ad hanc classem A. Gellius, Macrobius et Nonius Marcellus, ut nihil hic afferam de Valerio Probo et Ferrio Longo, Grammaticis.

Mar. Victorinus uixit cum Donato, sec. III. Grammaticus et rhetor omnium antiquissimus, nec contemnendus. Hinc etiam communiter rhetor allegari solet. Commen-

mentatus est in Aristotelis Rhetor. Distinguendum uero est inter Grammaticos puri aevi, quales in primis sunt Cato, Halicarnasseus, et puri aevi desinentis et degenerantis, quales sunt Donatus, Marius, medii aevi, ut Hispalensis, Priscianus, et reliqui ad sec. XV, Erasmi antecessor, Valla. Seculo Prisciani Romae desierunt Latine loqui. Vox strenua a Tiberio Latinitate donatum.

XI Inter recentiores sunt Aufonius Popma, qui, de Vocabulorum differentiis, non ineleganter scripsit, et Laur. Valla, quorum hic et linguae Latinae uindex, et Latinorum omnium exquisitissimus censor, fuit, a Pontifice in exilium actus, et a Rege Neapolitano susceptus

Popma fuit Frisius, ein guter kerl, uir doctus, qui non sine utilitate legitur. Habet etiam argumenta et rationes, quibus probat, Catonis fragmenta non esse supposita. Valla fuit nobilis et patricius Romanus, uir bey uns Barthius, eques Saxon, multas tamen turbas dedit. Primum Grammaticos emendauit, deinde stylo acerbiori usus est aduersus Pontificem, quem Antichristum uocauit, Romamque sentinam omnium sordium et uiciorum dixit, sec. XV. Hinc, nisi fuga uitam seruasset, actum esset de eo. Edit. authentica est, in 8, in 4 ist sie auch hubsch. Ed. Veneta luculenta est, quae, de Elegantiis Lat. linguae inscribitur.

VII De Grammatica Gieslensi adiecerim, philosophicam esse, et potissimum ex Prisciano, C. Scaligero et Frischlino, congestam, eoque spectat Grammatica philosophica C. Scioppij, utilis lectu, at saepe nimis subtilis.

Grammat. Giesl. confecerunt Caspar Finckius, Conr. Bechmannus, das meiste aber hat daran gemacht Christoph. Heluicus, uir clariss. et eruditissimus, cum eo Marpurgo translata fuisset Academia. Scioppij Grammatica non

inelegans, sed hoc desidero, quod tam subtilis sit uerborum pensitator, ut uel, propter unum et alterum uocabulum, uel particulam, totum contextum, immo, scriptorem, reiciat, adeo, ut Batauos asinos dicat. Schilt, ich uweiß nicht uie auf Heinsum, Vossium, Scaligerum, cum tamen ipsius in stylo nihil graue, nihil oratore dignum, inuenias. Non quidem in puritatem peccat, sed non ex dignitate styli scribit. Thuanum etiam condemnat, cum tamen eius maiestate ne unicam quidem lineolam depingere ualeat. Omnem teneat, dicit, philosophiam, qui stylum formare cupit, quod tamen ex asse non semper procedit. Scripsit Tubam pacis, in qua uix unica uox ueritati congruit, atque in ea Protestantes ferro et igne extirpandos esse, censet, quae uero ex fundamento ab Argentoratensibus fuit refutata. Laudo ergo Grammaticam, laudo stylum, ob puritatem, sed contentionis studium non laudo. Schuppitus ist in Holland uor Scioppium gehalten uuorden, und desuuegen hat ihn Heinsum und Vossius zum gespraech nicht admittiret.

LIX Ger. Io. Vossii Aristarchus est exemplum critici perfectioris, et quandoque ad excusationem magis proficit, quam ad uerum usum, nec ad imitationem fere legi debet, sed ad censuram et munus tribunalis critici implendum.

Vossius ist aller Grammat. postreuter, et a quibusdam praeceptoribus impense laudatur discipulis, qui phrasium etiam usitatissimarum autoritatem ex hoc allegare nouerunt. Sed errant tales homines longissime, quod eligendum sit, minime scientes. Melanchthon, uir in omni artium genere summus, Grammaticam scripsit satis elegantem, nec inconcinnam, die hat gemacht, dass man ihm communem Germaniae praeceptorem geheissen hat. Mirandum quidem est, hunc uirum in omni studiorum genere excelluisse, alioquin rarum et saepe con-

confusionis argumentum, in omnibus esse uersatum sed uerum id de Melanchthone praedicamus, qui recte calleat Grammaticam eius, Viuis et Erasmi Colloquia recte intelligit, et exprimere stylo didicit, ille bene fundamenta iecit. Conf. Schurzfleisch. Suppl., Specim. VI, Add. lit. F. Frischlinus Tubingae uir eruditissimus, partim in Grammaticis, partim in poeseos studio, partim in aliis, ut sapiens diceretur, quoad uisam tamen redarguendus, uiolenta atque misera morte periit. Venit, super. sec., Marpurgum, Professores salutaturus, tunc quidam ex ciuibus Academ., familiaritatem eius expectens, ipsum adiit, huncque in modum est allocutus, Tu, Frischline, uates, uerum cum diu haereret, ipse Frischlinus compleuit uersum ita, Tu mihi lambe nates, adeo lepidus erat. Succurrit iam Taubmannus, uelchen etl. herren einmal geschimpft, und begehrt, man sollte den narren, Taubmann, zur tafel kommen lassen, subolfaciens haec Taubmannus, uenit quidem, sed coenando ne uerbum quidem unicum locutus est, admonitus, ut hilariter uiueret, surrexit dixitque, ihr herten, uult ihr euch einen narren haben, so schauet euch nach einem andern um, et abiit. Mauritius, Hessorum Princeps, partim poeticae, partim Grammaticae, partim aliis eruditionis speciminibus, insignis fuit. Er hat selbst eine Grammat. geschrieben. Er ist einsmahls zum Goclenio kommen, auf seine studirstube uerkleidet, da der Goclenius sehr fleissig studiret hat, so, das er ihn hat lassen eine halbe stunde sitzen, ohne ihn zusprechen, und da er ihn nicht sehen uollen, gieng er uuieder dauon. Goclenius gab ihn bey seinem abschiede auch nicht das geleite. Cum uero abeuntem indicasset mulier, ille, patefacta fenestra, exclamauit, audi, Mauriti, reuertere, uerum denegauit Princeps, domum uero reuersus per ministrum, cum salutatione, centum ioachimicos ei misit. Er ist einmahl beym Prinzen zu gaste geuuesen, da ihm kein loeffel uorgeleget uuurde, sondern man sagte, er sollte zuuor einen uers machen, so moechte er alsdann essen. Fecit hoc modo,

Esuriunt medii, summi saturantur et imi.

In Britannia Thomae Linacri LL. VI, de emendata structura Latini sermonis, prodierunt. Erat is uir doctissimus, nullumque in hoc genere scriptum extare perfectius, Melanchthoni, in Praefat. ad hunc librum, est uisum. Buchnerus non nihil memoria uacillauit, hinc semper ante oculos Grammaticam habuit. Menzerus, senior, feriis canicularibus publicis, uacans, Giesseus saepe legit, et Candid. theologiae subridenti dixit, utinam omnes eam legerent candidati. Exemplum esto, Grammaticum studium, quamuis leue ac exiguum multis uideatur, non esse negligendum: Vossii Epitome digna certe est, ut in omnibus scholis proponatur. Vossius diligentia et lectionis multitudine uicit Erasmus, sed in styli suauitate ac facilitate uictus est.

IX Ad postremum obseruo de indole styli, non ex solis praeceptionibus Grammaticis esse iudicandum, tum bonos scriptores non ex Grammatica, sed hanc ex illis aestimandam, nec uero quodcunque apud hos reperiatur, sed, quod optimum conuenientissimumque fuerit, imitandum.

VVer allein nach der Grammatic schreiben uuill, uüird nimmermehr einen aequalem stylum überkommen. Non enim Grammatica est regula styli, uel imitationis exemplar, sed index tantum cuiusuis uocabulorum uerborumque formationis, ut noscere ex ea possimus, quae praeterita, supina, gerundia, uerba habeant. Contextum uero et styli genium nunquam in ea reperimus. Hanc enim usu comparamus, et assidua bonorum scriptorum imitatione, quae sola styli aequalitate, in qua omnis Latinitatis decus momentumque situm, efficere potest. Exemplo uero reddendum id est, quod usitatum, non quod raro, aut aliquando, apud scriptores legis. Comenius, in Grammatica sua eleganti, hat uiel elegancias selbst erdichtet, und die andern unrecht mit einander uerglichen.

des. Varii quoque commentarii partim facri, partim philologici, ipsi tribuuntur. Commentarius in Canticum Cant. styli diuersitate noscitur a Cassiodori indole alienus. Historia tripartita pariter ascribitur Cassiodoro.

Dionysius Exiguus, Abbas, sec. VI, eruditus, et Latine, et Graece, doctus, Chronologiae etiam peritus, et, ob Collectionem Canonum, ualde celebratus, imperante Iustino M. floruit, sigillatim, A. 10XL, cuius nec sine elogio meminit Cassiodorus.

Euagrius, Scholaasticus, scripsit Histor. eccles., a Rob. Stephano et Henr. Valesio editam, quam is absoluit, A. 10XCIIII. Alii eum reiiciunt in A. 10C. Ante eum scripsit Eustathius, oculatus eorum testis, quae consignauit.

Vigilius, Tapsensis, A. 10L, sub Imperio Iustiniano, floruit, et contra Nestorianos et Eutychianos scripsit.

Marcellinus, Comes Illyricianus, Chronicon exarauit, et, primis Iustiniani temporibus, floruit, cuius Chronicon ediderunt Anton. Schoenhovius, Ios. Scaliger et Labbeus.

Victor, Turonensis Episcopus, editus est a Ios. Scaligero, qui etiam Chronico, quod ab ccccxliiii, ad 10LXV, perscriptum, continuatumque est, celebratur.

Ed. Ingolstadt, Canisii, 1600, 4.

Cyrillus, Hierosolymitanus Episcopus, A. CCCL, multas calamitates perpeſſus eſt, et inter aduerſarios habuit in primis Acatium, hinc loco motus, et ualde afflictuſ eſt, ſed in doctrina perſeuerauit, et iura eccleſiae ſuae accurate conſtanterque defendit, ex qua cauſa ipſi ſuccenſuit Acaciuſ, in tertia Arianorum claſſe dux et autor praecipuus. Iuueniſ ſcripſit Catecheſes, in quibus multa ſunt, quae labem eccleſiae inclinatae aetatiſ oſtendunt, et propterea irrepiſſe uitio temporum uidentur. Abſurdus eſt Nataliſ Alexander, qui integritatem et orthodoxiam per omnia defendit, cum multa analogiae dogmatum contraria in iſiſ reperiuntur, adeo, ut minime dubitandum ſit, Catecheſes Cyrilli eſſe interpolatas. Semi-Arianum fuiſſe, calumnia, eſt et priuatorum hominum narratio, cui opponimus autoritatem publicam ex epiſtoliſ et Actiſ Synodiciſ depromptam, quibus elogia certaminum contra Arianos ſuſceptorum, et ordinatio Canonica ei publica fide tribuuntur, quae Hieronymi et Rufini ſententiis atque relationibuſ merito praeferantur. Vid. Theodoretuſ, H.E., V, 9. Scripta eiſ certa ſunt, Catecheſiſ eorum, qui illuminantur, it. Catecheſiſ Myſtagogica, quanquam multa interpolata uidentur. Dubia Epiſtola ad Conſtantiuſ, falſa ad Auguſtinuſ, de miraculiſ Hieronymi, O.O. ed, Pariſ, 1608, 4, 1622, f., Gr. Lat.

Epiphanius, multarum peritus linguarum, Episcopus Salaminis, Cypri urbis, integritate uitae, praestantia doctrinae, autoritate muneris, et industria scribendi, ualde commendatus, zeloque insignis, sed uersutis callidisque Chrysostomi aduersariis saepe nimis obnoxius, et a Theophilo Alexandrino, illius aduersario, circumuentus, atque, eo etiam nomine, commotus, quod Chrysostomum uideret, ab Origenis damnatione alieniorem, de quo iste benignius sentiebat. Vid. Socrates. H. E. VI. 10, 11, it. VI, 26, 11 X, 14, Sozomenus. Valde laudatur ab Hieronymo atque Augustino, uirtutesque ac merita eius ulcro confitemur, nisi quod in causa Origenis durior fuit, fecitque in eo cum Hieronymo Epiphanius, et a Baronio aliisque Romanae ecclesiae doctoribus summo studio defenditur. Alioquin liberalitas Epiphanii erga pauperes nota celebrataque est, sed simplicitas ei in uitio ponitur, et nimis fauor erga quosdam immerentes, quod omnes monere potest, ut circumspecte agant et iudicent, quando struit saepe fraudes diabolus, et sanctissimis etiam uiris callidissime insidiatur. Inter OO. eius eminet Panarium, seu opus, de octoginta haeresibus. Optima est editio Dion. Petauii Parisiensis, 1622. f., 11 uol., quanquam et naeuis suis non caret, quae nuper iterum in Germania est curata. Extat etiam Basil. Gr., 1544, f.

Augustinus, seculo V, inter Patres doctrina et iudicio maximus eluxit, qui, A. CCC LIII, Tagastae, in Africa, natus, postea Carthagine a Manichaeis corruptus, et ad impiam sectam abreptus. A. CCCLXXXVII, sacro fonte tinctus est, et Mediolani, ductu Ambrosii, diuinis humanisque literis institutus, paulatim ad summa euasit, maximumque in eo ecclesiae lumen illuxit. Castiganda hic est Beroaldi, Pontificii, Chronologia, et ex ipsis Augustini scriptis deducenda, quorsum Fulgentius Vossius, qui Itinerarium Augustini ad rationes temporum accuratiores redegit, et Franciscum Macedonem refutauit. Ab initio fuit Manichaeus, deinde, cum in Italiam ueniret, et concionem Ambrosii audiret, ab Ambrosio institutus, discessit ad ueram incontaminatamque religionem, sed, ante susceptum Antistitis munus, etiam Semi-Pelagianus fuit ad tempus, ut ipse fassus de se est, in libro, de Religione Sanctorum. Hinc acerrimus Manichaeorum, et in primis Pelagianorum, impugnator extitit, atque, ab eius excessu, Prosper, Hilarius et Coelestinus I, Episcopus Rom., partes has susceperunt. Atque hic etiam pro Augustino scripsit ad Galliae ecclesias, doctrinamque ipsius defendit. Refutauit etiam Donatistas, et in certamine sacro pie constanterque stetit. Eruditionem non affectauit, sed aliis tamen inferuire uoluit, et ingenium, quod, raro exemplo, animum patefecit, scriptis editisque retracta-

tionum libris, ubi modestiam sinceritatemque
luculenter comprobauit. Philosophiam ad
tempus excoluit, Platoniam pariter, et Ari-
stoteticam, et multa etiam eius argumenti scri-
pta edidit, quorum tamen nihil super est, sed
iniuria temporum omnia consumpsit. Mater
eius, Monica, sanctissimi exempli matrona, ni-
hil non molita est, ut filio bene consuleret,
eumque viro, et doctrina, et uita, integro com-
mendaret. Quod feliciter, euenit, cum, post no-
uem integros annos, quibus inter Manichaeos
uersabatur, et haeresi eorum assentiebatur, ad
Ambrosium, lacrymarum iste filius ueniret, et
ex concione hunc fructum caperet, ut Mani-
chaeorum sectae nuncium mitteret, et sacro
fonte tingeretur. Ab hoc tempore, pietate,
diligentia, doctrina et uitae exemplis, omni-
um oculos in se conuertit, atque, in Africa,
Hippomene, quae eius patria erat, honoris di-
gnitatisque suae praesidium inuenit, atque ibi
Praeful euasit, nec modo docendo, sed etiam
scribendo, nomen suum illustrauit, sed, anno
aetatis LXXVI, magnam patriae calamitatem
expertus est, cum Vandali, barbari homines,
Africam inuaderent, atque Hippomenem ob-
siderent, et, mortuo ipso, quod fore, praedixe-
rat, demum occuparint. Ex Augustino, Pa-
trum memoria disputauit Iansenius, Episco-
pus Yprensis, in Flandria, atque contra Scho-
lasticos ac Pontificios arma mouit, etsi in qui-
busdam aberrauit, maxime in capite absoluti
de-

decreti, in quo non recte affecutus est Augustini mentem, ideo in ecclesia Rom. noua quaedam secta coepit, quae Iansenismus appellatur. Augustini Opera X Tomis continentur, et uariae sunt editiones. Basil., apud Ammersbachium et Frobenium, 1506, sed typus minime nitidus, et Graeca perperam expressa sunt, meliorque est ed. Basil. recentior, 1542. Parisiensis, propter nouiter reperta, et additiones, maxime laudatur, sed reuera omnium optima Augustini editio est Plantin., quae Antwerp. prodiit, 1577. Nouissime, auspiciis Friderici, Ducis Gothani, in lucem exiit.

Prosper, Aquitanus, in Gallia Aquitanica, uita et scriptis, tam prosa, quam astricta, oratione editis, inclaruit, et maxime pro Augustino, etiam mortuo, stylo propugnauit, et in primis, ab A. CCCCXXXIII, contra Semi-Pelagianos, castigatis Cassiani erroribus, insurrexit. Etenim Cassianus, monachus, dogma Pelagianorum sparserat in Galliam, atque Occidentis ecclesias turbauerat, aduersus quem Prosper excitatus, collationem Cassiani diligenter impugnauit. Tanto magis etiam laudandus est Prosper, quanto diligentior in afferenda Augustini doctrina fuit. Idem scripsit *Chronicon* magnae autoritatis, quod a Scaligero et Labbeo editum est, in quo primae Francorum origines reperiuntur. Tum uero Prosper in uaria eruditione uersatus erat, et diligentiam huic rudi, et, ob barbariem inficeto,

seculo testabatur. Nisi, quod in alterum incurrisse extremum uidetur, et, cum uiraret Pelagianismum, incidisse in errorem, qui absolutum praedestinationis decretum tuetur. Nam in hanc sententiam citatur a nouitiis quibusdam, sed qui ex Prospero effingunt, quod in Prospero minime omnium reperitur. Nam phrasés quaedam apud eum occurrunt, quae duritiem quandam prae se ferunt, sed tamen eiusmodi sunt, ut commode explicari et excusari possint, praesertim cum Prosper defendat semper Augustinum, et in huius defensione recte progrediatur, immo etiam, Apologiam Augustini contra monachos Adrumentinos tueatur, ut uel his indiciis appareat, Prosperum nihil docuisse contra religionis sinceræ regulam, et rationem docendi rectam tenuisse. Gallus fuit et in Gallia docuit, sed patria eius et locus, ubi docuit, ignorantur. G. I. Vossius quidem opinatur, Prosperum fuisse Italum, et falsam adeo persuasionem habuit, quando Gallia Prospero patria uindicatur, Hist. Pelag. I, 14. Sed argumenta uiri clarissimi non eam uim habent, ut probent, Prosperum non fuisse Gallum, qui in Annalibus antiquis Aquitanus sane appellatur. Aquitaniam autem Galliae partem esse, liquido constat, et nullam habet dubitationem.

Origenes, Clementis Alexandrini discipulus, patrem habuit Leonidem, sacri ordinis uirum etque Episcopum, ut est apud Suidam. In-
genio

genio maturo et docili fuit, ac XII^a aetatis anno, scribere aggressus est, atque initium duxit ab opere Cateches., et autoritate Episcopi, Demetrii, suffectus est Clementi, Presbytero. Inter scriptores ecclesiasticos unus omnium fuit eruditissimus criticus, et Codices atque interpretationes Bibliorum diligenter contulit ac recensuit, et literas atque studia antiquitatis percalluit. Celsum, impium dissolutumque hominem, accurate refutavit, insolentiamque et uanitatem hominis confudit. Nimis autem consectatus est sensus tropologicos et mysticos, atque a proprietate contextus ad allegorias recessit, in primisque singulares et aliis ecclesiae doctoribus contrarias opiniones amplexus est, et phrasas adhibuit incommodas, atque, exortis deinde certaminibus, notatas, et publice reiectas, sec. III, V, VI, cum eas haeretici grauiterrime arriperent, et in suam sententiam acciperent atque interpretarentur. Quare Hieronymus eum laudat nostrumque uocat, ob summam eruditionem atque ingenii praestantiam. Fuit enim magnus interpres et criticus, et uasti animi uir, non uero, ob dogmatum ueritatem, ut ipse Hieronymus se explicat, in Apolog. aduersus Rufinum. Cassiodorus de eo iudicauit, ubi bene, nemo melius, ubi male, nemo peius, Instit. Diuin. I, 1. Autor est Epiphanius, omnes Origenis libros ad sex millia usque peruenire, in haeref. LXIII. Scripta eius diligenter aestima-

runt, et, subducta ratione, exquisiuerunt Hoescheli-
 schelius et Huetius, Gallus, quorum alter IIX,
 contra Celsum, Aug. Vindel., 1605, 4, Gr. et
 Lat. edidit libros, alter Homilias V et N. Tē-
 stam., Rhotomagi, 1668, f., 11 uoll., Gr. et
 Lat., Francof., 1686, f., 11 uoll., usque ad Ioan-
 nem, sed continuationem nondum perfecit.
 Censuram OO. eius ediderunt Huetius et
 Pearsonius, Riueto multo eruditiores, et in
 critica praestantiores. In eandem sententi-
 am conferatur Ph. Labbeus, qui nihil in Diser-
 tat. suis de editione Huetiana attexuit, quae
 tunc nondum exiuerat in lucem. Eum maxi-
 me tuendum susceperunt Eusebius et Rufinus,
 et inter Patres Chrysostomus, sed nemo ma-
 gis odit atque Hieronymus, qui multos et
 graues errores ei obiecit, in Epist. LIX, ad Aui-
 tum, Epist. LXI, ad Pamachium, Epist. LXXV;
 aduersus Vigilantium, in quibus haeresin eius
 notat, et haereticum uocat. Sice eius senten-
 tia, de animarum origine, singularis est apud
 eundem, Epist. LXXXII. In primis librum,
 περὶ Ἀρχῶν, perstrinxit Hieronymus, ac, post
 eum, Photius, in Biblioth., ecl. IIX, sed pleri-
 que alii et cordati, et eruditi, scriptores erga
 eum benigniores sunt, et, quod caput rei est,
 Chrysostomus, magno uir iudicio, et ab affe-
 ctibus liberior, eum damnare noluit, eoque
 Epiphanium offendit. Tum ipsum tuentur
 et laudant Eusebius, Pamphilus, Athanasius,
 Gregorius, theologus, Dionysius et Dydimus,
 Alex.

Alexandrini, Eusagrius Ponticus, et, quem citavi, Rufinus, quorum aliqui citantur a Photio, ecl. C XLIX. Conf. Socrates, III, 22. Inter recentiores pro Origene steterunt Platina, Genebrardus, Hallioxius, et Fechtius, qui singulari Disputat. eius causam egit. Et si autem temporum et Arianorum invidia saepe ei iniuria facta est, et multa, eius nomine, falsa adducta suppositaeque sunt, tamen Synodus Oecumenica V, contra eum, eiusque libros, sententiam dixit. Neque tamen formulas ipsius, durasque et non ferendas phrasas, probro, quae iam dudum notatae et castigatae fuerunt. Sane quae in aliis Patribus, et in ipso Hieronymo, ferimus, atque eius opiniones singulares non pro dogmatibus ecclesiae habemus, uel parimodo Origeni concedendum uidetur, quando multa eius deperdita, multa etiam non recte uersa, esse, scimus. Explanations allegoricas, argumentationes lubricas et affectatas, sententias falsas, toto animo improbo, sed reliquas eius laudes minime detrahendas, puto. Vid. Hieronymus, in Epist. LX. Origenis OO. edita sunt Basil., 11 uoll., 1571, Paris., 1574, 1604, 1619, Rothomagi, 1668., per Ruetium, quae editio optima est, nuper in Germania recusa. Commentar. in Iobum, et, de recta in Deum Fide, ib. 1556, f. Tarinus edidit Philocaliam Origenis, V Vetterlenius, Prof. Basil., nuper edidit Homilias, cum notis, Hoeschelius emisit libros IIX, contra Celsum, 1605, quos nuper edidit Spen-

Spenzerus, Anglus doctus, cum notis. Petrus Halloixius edidit Origenem defensum Leodii, 1648. Vniverſa Origenis ſcripta duobus Tomis continentur. T. I Homiliae in Genefin, Exodum, Leuiticum et Numeros, liber Iofuae, Iudicum, Regum, Pfalmos aliquot, in Canticum Cant., Eſaiam, Ieremiam, Ezechielem, *περὶ Ἀρχῶν*, Threni, de recta in Deum Fide, Comment. in Iobum et Homiliae in eundem. T. II, in Matthaeum, Lucam, Ioannem, in diuerſa loca N. T., libri eius in Epift. ad Rom., contra Celſum, item, Dialogus, contra Marcionitas, Philocalia, Epitome, de hiftoria Suſannaе, it., de hiftoria Iulii, Africani, Epiftola, et ad eandem Origenis reſponſio. Homiliae et Commentarii Origenis in uerſione Rufini et Hieronymi, exceptis IIX Homiliis, in Ieremiam, non leguntur in fontibus, deinde pleraeque Homiliae in Pfalmos et Threni in dubium uſcantur. Commentarii in Iobum ab Ariano quodam ſcripti uidentur, ſec. III, quoniam autor illius opugnat uocabula Triadis et *ὁμοουſίᾱς*. Homiliae in Matthaeum et Lucam in controuerſiam uocantur, et nuper etiam a Io. Dallaeo, ſed ego has pro ueris monumentis Origenis habeo. Sic etiam dubitatio eſt, de Commentariis in Ioannem. De recta in Deum Fide etiam dubitant eruditi. Reſurrectionem, ab Origene negatam, affirmat Hieronymus, id tamen Epiphanius et Methodius non referunt. Alii tamen exiſtimant, cum

eum docuisse, corpora non eodem modo resurrectura, sed coelestia futura. Poenitentiam post mortem concessisse, et diabolum atque angelos eius ab igne inferni liberatum iri, tradit Hieronymus, Epist. LX, et, post eum, Augustinus. Originem animae humanae hanc asseruisse refert idem, ut laplas ex coelo animas putarit. Certe Origenes in libris uere editis nunquam scripsit tam crasse, ut quidam eius aduersarii tradunt. Tum etiam Hieronymus originem animae humanae hanc asseruisse, refert, ut lapsas ex coelo animas putarit, Epist. LXXXII. Scripsit quidem, filium Dei esse creatum, eumque esse factum, et patre esse minorem, sed inspiciendus est hic contextus, reputandus uocabuli usus, et considerandum, utrum de filio Dei incarnato, nec ne, natura eius diuina, an humana, loquatur, et, an id ex eius scriptis uere Graecis, an ex uersione probetur? Tum uero Hieronymus, iuuenis, eum laudauit, et, ob eruditionem industriamque, aestimauit, ut, aduersus Rufinum, fatetur, postea autem haeresin se intellexisse et improbasse, ait. Chrysostomus adduci non potuit, ut subscriberet damnationi librorum Origenis, quod tamen Epiphanius urgebat.

Ambrosius, quem alii Romanis, alii Gallis, uindictant, dignitate officii fuit Episcopus Mediolanensis, uir, et prudentia, et iudicio, insignis. Cum eligeretur Episcop. nondum misterii baptismi initiatus erat, quod exemplum dignum ob-

obseruatu est. Munus Episcopi, quod recusauit initio, diligenter gessit, et tanta libertate usus est, ut Theodosium, Imperatorem, caede patrata, censura ecclesiastica notaret, quem postea recepit, cum ueram poenitentiam agebat. Hic Augustinum, a Manichaeis deciprum, ad ecclesiam reduxit, et manu sua tinxit. Hinc Augustinus uehementer laudauit Ambrosium, et inter omnes ecclesiae Occidentalis oratores praestantissimum esse, dixit. Tandem Ambrosius, in extremo seculi III, mortuus est, et in primario templo Mediolanensi sepultus, ubi etiam nunc eius reliquiae ostenduntur,

Hieronymus, oppido Stridonis, quod in Dalmatia iacet, oriundus, Romae literis operam dedit, et praeceptores habuit doctos, Donatum, Grammaticum, Victorinum, rhetorem, quos in Italia nactus est. Praeter hos ad Iudaeos se contulit, et ab iis sanctam linguam didicit, quam nemo quidem Latinorum Patrum, praeter Origenem et Hieronymum, tenebat. Idcirco Iudaeis se informandum dedit, tantumque profecit, ut doctorem suum superaret. Presbyterum fuisse, multi confirmant. Nam et ipse se Presbyterum uocat, et communiter Stridonensis a patria uocatus. Nunquam autem dicitur Presbyter Hierosolym., quanquam Hierosolymis diutissime uixit, et, quidem in agro Bethlehemitico plurima scripsit. Illud uero ineptum est, quod plerique
cum

•um Cardinalem fuisse, iactant, quod Baronius ipse negat, et simplicem adeo Presbyterum fuisse, affirmat. Occasio lepidi erroris est, quod a plerisque Cardinalis Presbyter est appellatus, scilicet, non, ob purpuræ dignitatem, sed, ob literaturæ insignioris cognitionem. Reuera enim fuit primarius doctissimusque Presbyter inter omnes Latinos. Neque enim tantum Hieronymus studio literarum totum se tradidit, sed etiam theologiæ ac diuini- bus doctrinis se consecrauit, nec modo Presbyter, sed quæque Presbyter primarius, euasit, adeo, ut, hanc ob rem, Cardinalis fuerit appellatus, sed non eo sensu, quo Cardinales Romani dicuntur, quod nomen hodie non doctrinae, sed summae regentium praesulum dignitatis, in ecclesia Rom., habetur. Quod ceteroquin ad uitam Hieronymi attinet, maiorem ille partem in Palaestina exegit, atque iis in regionibus libenter uersatus est, in quibus Christum commoratum esse, gaudebat, nec, sine sensu interioris laetitiae, recordabatur, quin etiam alios hortabatur, ad se ut uenirent, idemque uitae genus amplecterentur. Hinc etiam eremitarum patronus iactatus a Pontificiis, et a peregrinantibus in Palaestinam, memoriae causa, celebratur. Nam in Palaestina, et speciatim Bethlehem, domicilium habuit, ac ibi docuit, librosque scripsit, nec eremitas imitatus est, quia munus ecclesiasticum administrauit, nec opinione meriti quicquam suscepit. Nec tamen

tamen errore, aut labæ sua, caruit, siue, quod nimium tribueret, et ex uirginitate prope idolum faceret, siue, quod interdum uehementior et in mouendo suadendoque concitator, esset. Putabat, magis excitari pietatem in obtutu locorum, in quibus Seruator esset uersatus, quod tandem agnouit, scrupulumque hunc ipse sibi exemit, dum reputaret palamque diceret, non Hierosolymis uixisse, sed bene uixisse, laudandum esse. Tum, cum Hierosolymorum urbe, omnes alias urbes, pari loco esse, concedebat, et ubique patere aulam coelestem, fatebatur, maxime, quod multi sanctissimiue uiri pietatis laude floruisent, qui tamen nunquam Hierosolymis fuissent. Ut, uel hoc argumento, uindicari possit Hieronymus, quem pro autore et patrono eremitarum peregrinantium uulgo habent. Illud uero Hieronymum maxime illustrat, quod non doctrina tantum, sed præcipue scriptis, ecclesiam ornauit, et interpretando maximam, inter omnes Latinos, laudem sibi comparauit. Nullus enim tantis ad interpretandi artem adiumentis usus est, quantis Hieronymus, cuius peritia linguarum et antiquitatum insigne decus auctori peperit, tum eloquii dignitas dotesque reliquæ cum primis exornarunt. Augustinus, uir prudens et aestimator Hieronymi idoneus, plurimum illi tribuit, et Graecarum Latinarumque literarum exactam notitiam ipsi transscribit, atque Hebraeam etiam linguam

in

in laude ponit, ideo maxime, quod omnia monumenta, in optimis linguis prodita, legisset, et omnes, quotquot ex utraque literarum orbis parte, de doctrina ecclesiast., scripserunt, legisset, et, quod hinc sequitur, Latinos omnes, eo in genere, superasset. Ut iure fateatur Erasmus, plus in uno Hieronymo, quam in omnibus Latinis Patribus, extare. Biblia uertit et interpretatus est, magna quidem industriae laude, adeo, ut Latini doctores uulgatae Bibliorum interpretationis autorem putent, esse Hieronymum. In hac sententia sunt August. Steuchius, Io. Picus Mirandula et plures alii, quorum nomina coliegit Mariana. Id quidem concedo, Hieronymum operam adhibuisse ad Biblia uertenda, et bis manum admouisse operi, ut tanto emendatior interpretatio esset, sed uulgatam hanc uersionem Hieronymo abiudicamus. Nam eam, quam Hieronymus confecit, fuit accurata in primis et ad fontes linguae Hebraeae expressa, quod in hodierna uulgata desideratur. Nam, ut Hieronymus id plene conficiret, Iudaeum adhibuit, et non tam LXX interpretes, quorum interpretatio alioquin non spernenda est, quam ipsos semper fontes inspexit et secutus est, quorum uix rinuli in uulgata reperiuntur. Accedit, quod stylus Hieronymi plane discrepet a uersione uulgata. Hinc

H

corda-

cordatiores Latini, praesertim theologi Gallici, id non audent affirmare, et ipse etiam ceteris audacior et crassior, Bellarminus, concedere necesse habet, non esse unius uulgatae illam interpretationem, sed aliquid ex Hieronymo, aliquid ex Luciano, aliquid ex Theodotione, aliquid denique ex anonymo, traxisse, ut certe, eam ob causam, Hieronymiana appellari non possit. Tum Hieronymus, qui suorum ipse operum meminit, in Catologo saepius laudato, uulgatae huius uersionis nullam facit mentionem. Baronius receptam quoque sententiam non probat, et ex uersione Italica ac recensione Hieronymi mixtam, putat. Cum Baronio facit Lindanus, L. III, de optimo genere Interpretum. Quorsum conf. uiri doctissimi, Ludou. de Dieu, in Matth. IX, Sixtinus Amama, in Antibarbaro Biblico, et, ante hos, Erasmus, ingenuus librorum uersionumque censor, tam a Pontificiis, quam a Protestantibus, laudatus. Sed inter alios Vilelmus Budaeus, V. C., eos imperitiae accusat, qui Hieronymum existimarunt, uulgatae interpretationis autorem. Vere ergo meritoque haec uersio uulgata recentior est, et a quodam, Hebraeae linguae minus perito, confecta, ac propterea multis erroribus mendisque referta. Hieronymus natus est, A. C. CCCXXIX, imperante Constantino M.,
et

et Presbyter factus est, A. CCCLXXIX. Decessit admodum senex, atque ad Augustini tempora peruenit. A. CCCXXCIII. Hierosolymorum urbem intrauit, navigatione in Syriam feliciter confecta. Hinc Bethlehemum se contulit, atque ibi secessum sacrum habuit, atque in monasterio eius loci Scripturam meditatus est, librosque diligenter perlegit, et scribendi diligentia nomen illustravit, uitaeque satur, et quietis plenus, A. CCCXX, e uiuis excessit, nonagenario maior. Vid. Prosper Aquitanus, coaetaneus Hieronymi, ad A. CCCXX. Lucius Dexter, cuius tanta non est auctoritas, reiicit mortis tempus, ad A. CCCXXVI. Hieronymus, acriori et grandiori dictionis genere, plerumque usus est, et famam eruditionis labefactauit uehementia affectuum, ut non tam ueritatis interdum, quam uictoriae, causa, disputare uideretur.

Rufinus, Hieronymi sodalis et amicus fuit Presbyter item eiusdem auctoritatis et gradus, in ecclesia Aquilegenſi. Post illa tempora, Rufinus offendit Hieronymum et Origenis patrocinium, suscepit, cum maxima indignatione Hieronymi, qui id indignissime ferebat. Ab hoc fonte promanarunt iurgia, inimicitiae et lites, quas nulla temporis diurnitas minuere poterat et mitigare, Hieronymus.

Mercator, qui Rufinum appellauit Syrum. Quorsum uid. Garnerius, qui de Rufino coniecturam magis, quam ueram sententiam, protulisse, uidetur. Illud omnino fatendum est, Rufinum multis erroribus deditum fuisse, et ab Hieronymo in primis confutatum, dogmata absurda promulgasse, quae passim ab Hieronymo reiecta sunt atque explosa, speciatim, quod ad caput, de impassibilitate et impeccabilitate, seu ἀπαθείας et ἀναμαρτησίας, spectat. Eo conf. Garnerius, ad Marium Mercatorem.

Ioannes Cassianus, monachus seculi V doctus et clarus, tum Chrysostomo, qui eum Constantinopoli Diaconum creauit, charus, quandoquidem hunc ex Thracia Romam misit, ut, suo nomine, Innocentium I, Romae Episcopum, adiret. Ab hoc Presbyter factus atque inauguratus, in Galliam discessit, et Massiliam uenit, et in monasterio, quod condidit, et, S. Victoris nomine, instituit atque consecrauit, Abbatem egit. Antea Aegyptum et insignem Graeciae partem obiit, sed non Graece scripsit. Contra Nestorianos edidit Collocationum libros, atque, hanc ob causam, collator dictus est. A. tandem CCCC XLIX, aet. XCVII, decessit, ut Sammartani, alii CCCXLIX, nonnulli CCCXXXVII, mortuum tradunt. Origenem ex Taurica Chersoneso duxit, et

ex Theodosia, illius urbis regione, prognatus est. Hinc Athenis educatus, ad sacra se applicare coepit, et in monasterium Bethlehemiticum migravit, deinde Diaconus, postremo Presbyter et Abbas Massiliensis, evasit. Edd. multae sunt, Romana, 1586, Antwerp., 1611, 8, optima est Atrebat., 1628, f. Alia eius opuscula separatim edita; de Coenobiorum institutis, et, de Vitiis capitalibus, Lugd. G., 1516, Collationes sanctorum Patrum. Basil., 1559, de Incarnatione Christi, ib., a. e., et Tiguri 1571.

Fulgentius, Ruspiensis, in Asia, Episcopus, qui, A. 109, floruit, et inter cultissimos huius seculi scriptores fuit. Vid. Surius, Vit. Sanct. T. I. Eigebertus Gemblacensis appellat uirum sanctitate, sapientia, stylo et facundia, praeclarum. Is uero conflictatus est cum Rege Trasimundo, Vandalo atque Ariano. Namque ab hoc religionis hoste in Sardiniam relegatus est. Scripsit uaria, speciatim Libros III, ad Monimum, laicum, sibi amicitia coniunctum, et contra decem obiectiones Arianorum, quos, Trasimundo confidens, transmisit, it., III libros ad eundem Trasimundum, A. 1021, et librum ad Donatum exaravit, tum etiam uarias epistolas, partim ad morum studia pertinentes, partim dogmatum capita continentes. Ex-
tant

tant etiam elegantes Fulgentii Sermones, a Iac. Sirmundo et Raynaudo in lucem emissi. Ed. OO. Paris, 1612, 1633, 1652, 1684, 4. Habentur in Biblioth. Patrum, T. IX, p. 16. Vitam Fulgentii scripsit Fernandus, Diaconus.

Primasius, Episcopus Africanus, in provincia Byzacena, A. 121, floruit, et Augustinum diligenter legit atque secutus est, qui subscripsit damnationi trium Capitulorum, et malis moribus promeritus est, ut loco tandem moueretur.

Iacobus Godofredi Historiam Iuris civilis consignavit, uir iuris prudentissimus, ut, qui his studiis intendunt animum, rectam munitamque sibi reperiant uiam. Nec pigebit una legere Caroli Sigonii librum, de antiquo ciuium Roman. Iure, qui legum scientiae de-
ditis plurimum inseruit.

Lexica, ut uocant, *Iuris* ediderunt Iac. Spigelius, et, qui eo iunxerunt operas, Antonius Nebricensis, Petrus Gromorsus, Alexander Scotus, post hos Io. Caluinaus, cuius Lexicon, 1670, auctum emendatumque est. Indices quoque eximios concinauerunt Iac. Labittus, Anton. Augustinus, V. Volfg. Freimundius, eodemque pertinet Thesaurus

H 4 iuri-

iuridicus Petri Corn. Brederodii, praeter hunc publico iuri adiumentum attulit Christoph. Besoldus, edito in hanc rem Thesau- ro ualde utili idoneoque. Similiter Io. Iac. Speidelius, quasi Lexicon, aut clauem quan- dam iuris, diuulgauit. Vid. Glossarium Henr. Spelmanni, ad uocabula, quae medio aeuo in iurisperitia irrepererunt, intelligenda eruendaque comparatum est. Rationem at- que consilium discendi iuris tradiderunt Io. Bapt. Caccialupus, tum Claudius Can- tiuncula, Franc. Duarenus, uterque pulchro stylo iudicioque. Eguinarius Baro, Chri- stoph. Hegendorphinus, Matth. VVesenbeci- us, Nicol. Euerhardus, Olardus de Ponte, Io. Neuizanus. Nouissime eleganti et tersa Dissert. Henr. Vultei

Vultei fuit Marpurgi Professor, et in antiquitate uersatissimus, summus etiam Orator, et, qui solus inter Ictos eloquentiae gnarus esset, dictus. Kurz vor seinem tode hat er einen ganzen arm uoll! MSS. uerbrennet. Queritur, an omnia quae in iure et digestis sint Latina et ex indole purioris aevi? Negatur, quia 1) multa sunt, quae Trebonianis- mum sapiunt, 2) manifeste quaedam olent barba- riem, quae tamen Ictis Rom. non sunt imputan- da, sed Trebonio, a quo non nunquam aliquot inspersa minus Latina, 3) nec Vlpianus semper ex indole linguae loquitur. Sonst ist schoen und herr- lich ciuil Latein drinnen. Carpzovius Germaniae Papinianus dictus a Gallis. Spigelii gleichen findet man gar uuenig, ist in hist. Rom. et iure Germ. uersatus.

versatus. Calvinus alius est, quam theologus. Diesen soll nicht nur ein ieder Iurist, sondern auch ein ieglicher gelehrter mann haben. Maxime eloquentiae et iuripubl. inferuire potest. Besoldus uir summus in historia, seductus autem a Iesuitis, Tubinga Ingolstadtum se contulit mutauitque religionem. Duo sunt ejus opera egregia, Thesaurus practicus, supra, quam dici potest, utilis, et, de iurisdictione imperii, politico admodum necessarius liber, et hunc Grotius quoque diligenter legit. Ad Lancellottum notas edidit Zieglerus, die können eine Anleitung seyn ad ius Canon. De iure Feudali incomporabile opus edidit Struuius, Ienensis. Sonst uuird trefflich recommendiret Obrechtii Index rerum iuris, incomporabile opus, et quasi commune repertorium.

Hippocrates, cuius sanctum Medicis nomen est, omnes naturae modos morborumque rationes diligentissime explorauit, ipsius elegans ac gravitate consentiens interpres, Celsus ille, inter medicos, Cicero fuit. Versiones Hippocratis plures extant, uel antiquae, uel Theodori Gazae, quae tamen aliquando doctissimis medicis, et inter hos a Marsilio Cognato, Veronense, et quondam in Rom. Gymn. medicinae Profess., castigatus, uel Nicol. Laodicensi, stylo saltem puriori commendatur illa Gazae.

Laodic. hat den text besser aufgedruckt, und die terminos recht auf medicinische art gegeben, Gaza aber schoen und ex indole linguae, sed non peritus termi-

norum medic. Studuit puriori Latinati potius, quam
accurationi medic. hinc medicis charior Laodice-
nus. Celsi Latein ist trefflich schoen. Icti et medici
habent bessere subsidia at Lat. linguam theologis.

Galeni apud medicos non eadem ueneratio
est. Io. Fernelius, Io. Argenterius, modo
uarietatem, modo contrarietatem, illi impu-
tant. Cognatus eum saepe notat, alii pun-
gunt, sed, praeter ceteros, cum multa laude
nominant uindicantque Iulius Alexandri-
nus, Alexand. Massarias, cuius tantum
studium est in Galenum, ut Fernelium Ar-
gentoriumque nouatores appellet, atque
artis medicae corruptores. Nobis hic suf-
ficit Auicennam, doctissimum Arabem, et
interpretari saepeaenunero Galenum, et imi-
tari, Aetium ferme omnia hic desumere sua.
Inter medicos olim Itali, nunc Germani
Anglique, excellunt, et inter utrosque con-
tentio est de inuentione artis infusoriae,
quam tamen omnes, qui procul studio sen-
tiunt, Germanis acceptam ferunt. In ana-
tomicis Haruaeus, qui inuenit circulatio-
nem sanguinis in Anglia, Thomas Villis,
Syluius, Bartholinus, ceterique nostri,
maxime eluxerunt.

Hypocratem magnifaciunt ideo, quia et rationibus, et experientia, ualet, Galenus quidem rationes habet, sed non experientiam.

Petrus Martyr, cognomine Vermilius, et, a patre, Stephano Vermilio, ex Maria Fumantina, proba et docta matrona, Florentiae, A. c1515, procreatus, lectisque Erasmi et aequalium libris, ad sacra Pontificum deferenda excitatus, neque Graecae linguae, quam Patauī didicit, ignarus, Hebraeae etiam mediocriter peritus, sed in Latinitatis proprietate interdum haesitauit, nominatim, in uocabulo nubendi, in libro, de Votis et Coelibatu, p. 31. Ex Italia in Heluetiam uenit, Tigurumque se contulit, inde Argentoratum adiit, tum descendit in Belgium, et in Angliam migravit Oxoniamque ornauit. Cum Steph. Gardinero, Praefule Vintoniensi, et aliis, ei controuersia intercessit. Hinc, religionis causa, exul, Argentoratum, ac deinde Tigurum, rediit, tum Colloquio Possacensi interfuit, et tandem, laboribus confectis, decessit, A. c1515 LXII. Libri eius theologici coniunctim editi sunt Basil., 1580, f, TT. II, Commentarii eius, in Genesin, et in Epist. ad Romanos, ibid. editi, et Heidelbergae, 1606, cui uita eius, descripta a Iosia Simlero, adiuncta est. Addenda sunt quaedam ex Melch. Adamo, et scriptore Anglico, Blountio,

Menardo Molthero Paris, 1599, deinde Hag-
genoae, a. e. Omnia eius OO. prod. ibid.,
1617, f., opera Andr. Quercetani. Alioqui
exat inter rhetores Pithoeanos, quae editio
multo recentior est Moltheriana. Stylus
quidem satis cultus, et uere Carolino aetatis
consuetudine melior uidetur, sed diligentia
huius uiri ignorantiam illorum temporum
emendauit, posteris seculis in religionem et
literas egregia eius merita commendauit.
Digna sunt reliqua eius OO., quae, propter
antiquitatem sequioris ecclesiae et reipubl.
status, legantur. Obiit A. 1555 IIII.

Antonius Dadinus Alteserra, Ictus eximius,
et iuris docendi facultaten in Academia To-
losana, quam Ludouicus Sanctus instituit,
adeptus, et munere interpretandi perspicuo
sermonis genere perfunctus, cuius extant
Recitationes quotidianae, duobus Tomis
comprehensae, et alia quaedam opuscula eru-
dita atque ad interpretationem iuris accom-
modata, nominatim, de Fictionibus iuris,
cuius argumenti ueritas in uitae et fori nego-
tiis late patet, momentumque habet. Non
reticendum est ingenii monumentum, quod,
de Rebus Aquitanicis, inscripsit. Cum eo
coniungendi sunt libri tres, de Ducibus et
Comitibus Principalibus Galliae, luculenti
insignis doctrinae lectionisque testes. Nostra
memo-

memoria adhuc floruit, et Ludouico XIII Recitationes iuridicas dedicauit. Edit. OO. Iurid. Tolosae, 1679, 4, de Fictionibus, Paris., 1659, 4, Rerum Aquitanicarum Tolosae 1648 et 49, de Ducibus et Comitibus, ib., 1644, 4.

Erasmus Bartholinus, Danus, cuius extat liber, de Crytallo Islandico *δυσδιακλαστικῷ*. Sicut bonam aetatis partem in rerum naturalium contemplatione consumpsit, sic argumentum hoc diligenter pertractandum sumpsit, neque in tricas se coniecit, unde Scholastici se explicare non possunt, sed ratione experientiaque doctrinam confirmauit. In eodem uersatus est Christianus Hugenius. Vulgo Crytallos ex glacie nasci, putant, quos sequitur Morhofius, in Scipho uitreo, et Io. Kunckelius, de Arte uitriaria, nec uerius tradunt, qui existimant, Indiam Crytal-
lorum esse expertem, quod Garzias ab Horto confitenter scripsit, a quo deceptus est Salmasius, in Solinum, qui, Crytallos per totam Indiam non nasci, autumat. Sed melius Salmasio Plinius, Hist. Nat. XXXVII, 2, docet, Orientem mittere Crytallum, sed Indiae nullum praeferrī. Suffragatores sunt Rob. Boyleus, de Gemmarum origine, Neuho-
fius et alii recentiores rerum naturalium scriptores.

▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲

● ● ●

2 234924 A

▼▼▼▼▼▼▼▼▼▼

INDEX

rerum praecipuarum, quae in tribus
Notitiae partibus continentur,
ubi numerus maiusculus partem, minusculus uero
paginam, denotat.

- A**emilius, *Paulus*, laudatur, III, 83
Aescharti, *Io.*, uita, et anatomicae officiorum Ciceronis
laudata I, 45
Aenum historicum, quare sic appelleretur, III, 5
Agricolae, *Georgii*, uita, studia, scripta, II, 57 sq.
Albertus taxatur, I, 70
Albertus, *Leander*, quis, II, 50
Alciatus laudatur, III, 78
Alcuini, *Flacci Albini*, uita, fata, scripta, variae edd. II, 24, sq.
Allatius, *Leo*, laudatur, I, 84
Alstedii, *Encyclopaedia* taxatur, I, 4, sq.
Altefferae, *Ant. Dudini*, uita, studia, scripta, variae edd.
III, 125, sq.
Ambrosii uita, studia, scripta II, 109, sq. taxatur, III, 41
Amomum quid, II, 45
Amphilochius quis, et quando uixerit, III, 45
Anna Fabra laudatur, eius studia et scripta, II, 19, III, 64
Annales an ad historiam pertineant, eorumque autores,
III, 6
Anselmi uita et scripta, III, 56
Antonius Florentinus quis et eius scripta, III, 57
Apollodorus unde iudicandus, III, 11
Aquitani, *Prosperi*, uita, studia, scripta, variae edd. II, 103, sq.
Arelinus taxatur, III, 85
Aristophanis uita, scripta, variae edd. II, 52, sq.
Aristotelis praecepta unde cognoscantur, I, 43, eius *Ethi-*
corum Comm. 45, *Rhetorica* commendatur, I, 67.
Barbari in eum notae laudantur, ibid. eius uita et scripta
recensentur, II, 51
Arnobius quis, et quid scripserit, III, 54
Artes liberales in Polonia separatim docentur, I, 33
Artium

- Artium humaniorum scriptores, I, 65, sqq. quid per humanitatis studium intelligatur, ibid.
- Arthus, *Gothardus*, laudatur, II, 88
- Afflicus quis et quando floruerit, III, 56
- Asterius, *Iustus*, quis et quid scripserit, I, 83
- Athanasii scripta, III, 48
- Athenagorae stylus, III, 31
- Attici et Atticistae quid, II, 64
- Auancini uita et scripta, III, 49
- Augusti, *Imp.*, liberti clarissimi quor, et quid scripserint, III, 77
- Augustini uita, fata, scripta II, 101, sqq. eius naevi taxantur, III, 42. Variar edd, ibid.
- B**aeza, *Theodorus*, N. T. uersionem unde sumpserit, III, 52
- Balbini, *Bokuslai*, uita, scripta, II, 12, sq.
- Bambergii Biblia hebraea laudantur III, 59. haec postea ed. curauit Buxtorffius, ibid.
- Bangertus quis, I, 86
- Barbarossa, *Christ.*, laudatur, II, 31
- Baronius taxatur cum suis scriptis earum editiones, I, 45, 57, 67
- Bartholini, *Erasini*, uita, scripta, II, 126
- Basilica quid sint et contineant, II, 20, sq.
- Batocci quinam, II, 22
- Becani opera possedit Schurzfleischius I, 79
- Begerus, *Laur.*, laudatur, II, 32
- Bembus, *Petrus*, taxatur, I, 85
- Bergomas, *Iac. Philippus*, quis, II, 60
- Bernardi opera et edd. III, 43. cum eo comparatur Innocentius II P. R. ibid.
- Besoldus, *Christophorus*, laudatur, III, 52, sq.
- Bibliorum hebraicorum optimae edd. III, 39, LXX, iudicium de his ibid.
- Bibliotheca quotuplici sensu accipiat I, 4, eius autores, ibid. Guelferbyrana a Conringio edita MSS. caret, ibid. quodripartita Hortingeri taxatur, ibid. bibliothecarum usus legitimus quomodo rite instituendus, I, 5, earum perfectissimas rationes quinam habeant, I, 7. earum diuisio in uniuersales et singulares, cet. et scriptores, I, 9, sqq. ad eam selectus requiritur, ibid. bibliothecam philosophorum

phorum quinam ediderint, <u>L 31</u> .	Bibliotheca Patrum	
magna edita est a Mr. de la Bigne,		III, 40
Bierlingius, <i>Laurentius</i> , laudatur,		II, 31 sq.
Bilefeldi descriptio,		III, 29
Blondellus taxatur,		<u>III, 86</u>
Bogatius laudatur, eiusque scripta,		II, 30 sq.
Bochartus, <i>Sam.</i> laudatur,		<u>III, 60</u>
Bodini, <i>Io.</i> liber de republ. laudatur, <u>I, 56</u> .	methodus hi-	
storiarum taxatur		III, 94
Borrichii, <i>Olai</i> , uita, scripta		II, 18 sq.
Boxhornius laudatur		<u>III, 86</u>
Brodaeus, <i>Thomas</i> , quis, et eius scripta qualia		II, 39 sq.
Bruns, <i>Leon.</i> , quis		<u>III, 82</u>
Bruschius, quis et eius fata		<u>III, 61</u>
Bucherius laudatur		III, 95
C abaei, <i>Nicolai</i> , scripta		II, 14
Cadauera regum Aegyptii quomodo <u>afferuata</u>		II, 47 sq.
Caesar, <i>Caius Iulius</i> , taxatur, <u>III, 70</u>	optima eius editio, ibid.	
Calenii, <i>Frid.</i> , medulla moralis laudatur		<u>I, 44</u>
Calistus, <i>Nicephorus</i> , taxatur		III, 34 sq.
Calouii uita et scripta		III, 89
Cambdena quis, et eius scripta, quatenus		<u>III, 59</u> sq.
Cantaezenus laudatur		<u>III, 62</u>
Cartesii, <i>Ren.</i> , libellus de passionibus taxatur		II, 19
Casalius taxatur		<u>III, 59</u>
Casauboni uita, studia, scripta		III, 35 sqq.
Cassiani, <i>Io.</i> , uita, scripta, uariae edd.		III, 117 sq.
Cassiodori uita, scripta		III, 97 sq.
Cassius, <i>Dio</i> , laudatur		<u>III, 66</u> sq.
Castalion laudatur, <u>I, 72</u> .	taxatur	III, 52
Catalogi quid et in quantum ad historiam pertineant,		III, 8
Caussini, <i>Nicolai</i> , uita, studia, scripta, mors		II, 13
Chiffletii , <i>Io. Iac.</i> , scripta et edd.		<u>III, 88</u>
Celtis, <i>Conradi</i> , uita, scripta, mors		II, 59
Chronica ad historiam an pertineat, III, 11.	eorum auto-	
res	ibid.	
Chrysostomi uitae scriptores		III, 48
Chytraeus, <i>David</i> , laudatur		<u>I, 10</u>
Cicero primus inter latinos philosophiam est aggressus, <u>I, 45</u>		
in humanioribus ualde laudatur, <u>68</u> .	in arte poetica ri-	
detur, <u>69, 77</u> .	de eius imitatione quinam scripserint, ib.	

Index rerum praecipuarum.

Cicutae, quam Socrates bibit, scriptores	II, 44
Cinnanus quis et eius scripta ubi reperienda	III, 96
Clementis, <i>Alexandrini</i> , operum editiones uariae,	III, 31.
<i>Romani</i> , uita et scripta genuina	III, 53
Clericus, <i>Io.</i> laudatur	II, 123
Codinus quis	III, 62
Coleri, <i>Christoph.</i> studia et scripta	II, 14
Commemoratio quid innuat	III, 1, 6
Commentarii quatenus ad historiam pertineant, eorumque auctores	III, 8
Commentatores in Libros V. et N. T. generaliores et specialiores	I, 13 sqq.
Conringus Naudaei bibliographiam edit, Helmst. 1663. I, 3	
cuius ipsum poenituisse ferunt, ibid. eius studia et scripta	II, 13
Constantini, <i>Roberti</i> , uita, scripta, edd.	II, 14
Corpus ueterum Poetarum quid	I, 59
Crantzii, <i>Alberti</i> , uita fata, scripta	II, 60, III, 80 sq.
Crausus, <i>Nicolaus</i> , quis	III, 85
Cretensis, <i>Andr.</i> quis	III, 45
Curtius iuxta codicem MS. Iustini, dicitur confectus a Brunnone Sec. XIV	III, 76
Cyrilli, <i>Episcopi Hieros.</i> uita, scripta	III, 99. III, 47
D amascenus, <i>Io.</i> quando et quid scripserit	III, 47
Damianus commendatur,	III, 35
Daumii, <i>Christiani</i> , uita et scriptum optimum	II, 30
Decimatus, <i>Henr.</i> Sylua taxatur	I, 86
Delbene quis	III, 87
Dexteri, <i>Lucii</i> , chronicon taxatur	I, 58
Djaria quatenus ad historiam pertineant, III, 7. eorum scriptores	ibid.
Diphycha quid	III, 57
Doduuelius, <i>Henricus</i> , taxatur	II, 32
Dufrenii, <i>Caroli</i> , studia et scripta	II, 15
Durrii, <i>Io. Conr.</i> Ethica pragmatica laudatur, I, 43. eius uita et scripta	ibid.
E braei populi superstitio, coecitas, poena	II, 42 sq.
Eddini, <i>Nass.</i> tabulae geographicae laudantur, I, 88 sq.	
Editiones librorum noscere interest	I, 8
Emmii, <i>Vbbonis</i> , uita et scripta	III, 94
<u>Ephemerides Gallorum laudantur I, 2 sq.</u> earum initium et pro-	

Cornel. Aepg. I. 75

progressus	ibid.
Epigrammata acuminis poetici indicium, <u>I, 83.</u>	corum au-
ttores, <u>ibid.</u> Commentatores	<u>II, 46</u>
Epiphani uita, studia, scripta	<u>III, 100</u>
Epistolae eruditissimorum uirorum <u>commendantur, I, 24 sq.</u>	
Epitomae an ad historiam referendae	<u>III, 9</u>
Erasmus Ciceronem ualde laudat, <u>I, 20.</u> sq. eius uita et stu-	
dia examinantur	<u>ibid. 21. sq.</u>
Ethica quid, et unde lauriatur, <u>I, 34.</u> Ethicae exemplaris	
fontes, autores cet.	<u>ibid. sq.</u>
Etymologicum magnum taxatur	<u>II, 50 sq.</u>
Euagrius in Hist. Eccl. taxatur	<u>III, 98</u>
Eucherius quis	<u>III, 56</u>
Eusebii uita, scripta, stylus	<u>III, 32</u>
Exegeleos adminicula	<u>I, 11</u>
Exigui, <i>Dyanisii</i> , uita et scripta	<u>III, 98</u>
F abri Lexicon taxatur	<u>I, 85</u>
Fabricius, <i>Io. Ludou.</i> taxatur	<u>II, 86</u>
Fasti quid sint, et ad historiam pertineantne	<u>III, 6</u>
Felmanni, <i>Gerhardi</i> uita, scripta	<u>II, 15</u>
Ficinus, <i>Marsilius</i> , laudatur	<u>II, 32</u>
Flacius ob nimia iurgia taxatur	<u>II, 97</u> <u>61.</u>
Florus germanicus <i>Vassenbergi</i> taxatur	<u>I, 7</u>
Flori editiones optimae quatenam,	<u>II, 84</u>
Fons philosophiae ubi reperitur	<u>I, 31</u>
Freherus, <i>Marquardus</i> , contra Senuoldum acerrime dispu-	
tat, <u>II, 81.</u> causa huius rixae	<u>ibid.</u>
Fulgentii uita, scripta, edd. uariae	<u>III, 118 sq. III, 55</u>
G agnini, <i>Roberti</i> , uita, scripta	<u>II, 60</u>
Galenus taxatur, ab iniuriis tamen uindicatur, <u>III, 101</u> <u>101.</u>	
poetas medicos edidit	<u>II, 26. sq.</u>
Gallia christiana a quibus edita	<u>II, 58</u>
Gazaeus, <i>Procopius</i> , quis et iudicium de eo	<u>III, 52</u>
Gentilis, <i>Albertus</i> , in moralibus claruit, <u>I, 38.</u> eius uita et	
scripta	<u>ibid.</u>
Geraldinus, <i>Alexander</i> , laudatur	<u>II, 33</u>
Germanorum notitia rerum antiquarum	<u>I, 6</u>
Gesnerus laudatur	<u>II, 82. et. 61.</u>
Gruoldus taxatur	<u>I, 61. et. II, 82</u>
Godofredi, <i>Jacobi</i> , historia iuris ciuilibis laudatur	<u>III, 119</u>
Goes, <i>Damianus</i> , laudatur	<u>II, 88</u>
	<u>Gol-</u>

Goldastus quibus auxiliis usus fuerit in historia Boiémica

II, 87

Grammaticae rei scriptores

III, 89 sqq.

Gregorius *M-taxatur*, III, 42 sq. fragmenta ex eo ubi reperiuntur, *ibid.* *Neocaesariensis*, quis et quando uixerit III, 45 *Nazianzenus*, quis, eius scripta, et uariae de eo dissensiones

III, 49

Gretserus, *Iac.* laudatur

III, 59

Grotius, *Hugo*, in omni scientia *uersatissimus*, laudatur, I, 39 eius uita et scripta, *ibid.* & III, 95. eius librum de iure belli et pacis in compendium redegit Io. *Klenckius*, I, 41 in theologicis saepe errat, sed multae lectionis uestigia ubique reliquit, I, 39, 46. commentatores in eum

I, 47

Grotius, *Vilelmus*, de principiis iuris naturae laudatur

I, 41

Haræus, *Franciscus*, laudatur, III, 96. eius scripta, *ibid.*

Harduini, *Io.* uita, patria, scripta

II, 24

Harpocratis, *Valerii*, uita, scripta, uariae editiones

II, 53 sq.

Haruaeus de scorbuto laudatur

II, 49

Heideggeri, *Io Henr.* uita, studia et merita II, 124. II, 34 sq.

Heinsius, *Daniel*, laudatur

II, 78

Heluicus, *Christophorus*, laudatur

II, 78

Hermogenis uita et scripta

II, 50

Herodoti uita, scripta, uariae edd. II, 15 sq. optimus est historicus, III, 4, optima eius editio, *ibid.* taxatur III, 5, 10: commendatur

III, 14

Hessi, *Eobani*, uita, studia, scripta

II, 58

Hesichii uita, et scripta

II, 49

Hieronymi uita, scripta, studia II, 110 sqq. iudicium de eo

III, 42

Historicus quis, quando et quid scripserit,

III, 51

Historia ciuilis quid, III, 1. quare ita appelletur, *ibid.* primus eius autor, *ibid.* differentia inter historicam et historiam, *ibid.* uaria historiae diuissio, *ibid.* 2, sqq. fabulis multis est permixta, *ibid.* historicum tempus quare sic appelletur, *ibid.* Historici uniuersales, III, 9, sqq. quomodo ab aliis differat, III, 20. ab arte historica discrepat, *ibid.* 30. historia Romana et augusta quomodo differant

III, 74

Hippocratis uita, studia, in rem medicam merita et uariae edd.

III, 121 sq.

Hobbesius, *Thomas*, ob subtilitatem comendatur, I, 42

eius

- eius uita, scripta, uariae editiones, *ibid.* sq. eius liber de
ciue taxatur *III, 12*
- Hofmannus, *Caspar*, quis, eiusque uita, studia, scripta, *II,*
36 sq.
- Homiletici studii adminicula *I, 21* sq.
- Hornius, *Frid.* taxatur *I, 49. III, 4*
- Humanitatis uocabulo quinam usi fuerint, et quid eo signi-
ficauerint *I, 65*
- Iansenius, *Corn.* quis, eius fata et scripta, *III, 59*
- Ignatii uita, fata, scripta *II, 84* sqq.
- Imperium antemonarchicum quid et quamdiu durauerit
Jeningsius Paulus. I: 86 *III, 3*
- Indices, praesertim Freinsheimii, Berneggeri, Boecleri, etc.
prae Lexicis commendantur, *I, 88.* et omnium maxime
selectus uerborum *ibid.* sq.
- Iosephus an historici nomen mereatur *III, 51*
- Iunii, *Franciscus*, patris et filii uita et scripta, *II, 6* sq. *Ha-*
driani, studia, patria, scripta *ibid.*
- Iustinus laudatur, *III, 12* sq. eius epitome differt ab epito-
me Liuiana *ibid.*
- Iustinus, *Martyr*, laudatur, *III, 31.* diligenter legisse fertur
Diodorum Siculum, *ibid.* scripta eius et edd. *ibid.*
- Kircherus, *Athanasius*, laudatur, *II, 41.* eius, uita, scri-
pta, merita *ibid.*
- Klitzky quomodo ab Eusebio assumatur *III, 33*
- Labbeus, *Carolus*, laudatur, *II, 35* sq. *Philippus* taxatur,
eiusque scripta, *ibid. 36.* eius diss. de statu theocra-
tico, *III, 2.* eius Bibliotheca MSS. libb. laudatur
III, 78
- Lac lunae quid et ubi reperiatur, *II, 45*
- Lastantii uita et scripta *III, 54.* sq.
- Lambecius, *Petrus*, laudatur *II, 2.* eius uita, studia, scripta,
ibid. et *II, 23*
- Lanfranci uita *III, 43*
- Largi, *Scribonii*, uita, scripta, uariae edd. *II, 14.*
- Leibnitius, *Godofr. Guil.* laudatur *II, 11*
- Laurenbergi antiquarius taxatur *I, 86* sq.
- Laurentii, *Andr.* uita, scripta uariae edd. *II, 7*
- Lexicographi *III, 84* sqq. Lexica quanti sint habenda, *ibid.*
- Calepini taxatur, *ibid.* melius latina lingua addiscitur
ex autoribus purioribus, *ibid. 85.* Lexicon castigatum
et

Index rerum praecipuarum.

et purgatum hucdam desideratur, ibid. Lexicon trilingue taxatur, ib. <u>86.</u> Dosipodii, Calusii, Neubaueri, Coruini, Reyheri, aliorum, pueris sunt scripta, <u>87.</u> Lexicon iuris quinam condiderint	<u>III, 19</u> sqq.
a Leydis, <i>Io.</i> laudatur	<u>III, 95</u>
Libellus memorialis non est latina uox	<u>III, 83</u>
Liceti, <i>Fortunati</i> , uita, scripta	<u>II, 15</u> sq.
Ligonius, <i>Pyrrhus</i> , taxatur	<u>II, 71</u>
Linden, <i>Io. Ant. uan der</i> , uita, scripta	<u>II, 7</u> sq.
Liturgia quid	<u>I, 59</u>
Liuius taxatur	<u>I, 69</u>
Loccenius quis	<u>I, 87</u>
Logices, seu philosophiae rationalis scriptores praecipui	<u>I, 31</u>
<i>Longus</i> <u>I. p. 96.</u> quis et eius scripta <u>II: 21</u>	<u>III, 96</u>
Lullus quis	<u>I, 60</u>
Lydii, <i>Iacobi</i> , uita, scripta	<u>II, 8</u>
M arca, <i>Petrus de</i> , quis	<u>III, 61</u>
Marcellinus chronicon sub Iustiniano scripsit	<u>III, 98</u>
Martini Lexicon taxatur	<u>I, 87</u>
Masenius, <i>Iacobus</i> , laudatur	<u>I, 70</u>
Mauritii, <i>Erici</i> , uita, scripta	<u>I, 47</u> sq.
Maurus, <i>Rabanus</i> , quis, eiusque scripta	<u>III, 24</u>
Meisnerus, <i>Ioannes</i> , allegatur	<u>I, 60</u>
Melanchthonis uita, studia, scripta	<u>I, 72</u>
Mercatoris chronologia taxatur	<u>I, 78</u>
Mercurialis, <i>Hieronymi</i> , uita et scripta	<u>II, 8</u> sq.
Merilli, <i>Edmundi</i> , uita et scripta	<u>II, 29</u>
Methodius sub Diocletiano passus dicitur	<u>III, 45</u>
Meyeri, <i>Iacobi</i> , uita et scripta	<u>III, 96</u>
Mileuitanus, <i>Optatus</i> , quis et quid scripserit	<u>III, 53</u>
Miraeus, <i>Aub.</i> quis	<u>I, 62</u>
Monarchicae historiae diuifio, <u>III, 3.</u> scriptores	ibid. sq.
Moralia quid, <u>I, 33.</u> optima huius generis scripta, <u>I, 35</u> sqq.	
uarii autores, <u>ibid.</u> moralis philosophia a quibus primum exculta	<u>I, 46</u>
Morus, <i>Thomas</i> , securis supplicio perit	<u>I, 84</u>
Mundi. <i>Henrici</i> , uita, studia, scripta	<u>II, 28</u> sq.
Mystica philosophia a Scholastica differt, uarios habuit affectas, multos theologos seduxit, ortum ab Aegyptiis habet <i>manuscr. 1. 57.</i>	<u>I, 27-28</u>
<i>Mercenarius Nicolay. II. pag. 46</i>	Naudae.
<i>Meibomius Henricus. II. p. 8.</i>	

Index rerum praecipuarum.

- N**audaeus, *Gabriel*, notitiae librorum occasionem praebet germanis I, 1
 Navigationes Aloyfii, Cadamaſti, *Columbi*, aliorum, III, 96
 Nicephori chronologia III, 75
 Nicolai, *Henrici*, Gymnaſium *Ethicum* laudatur, I, 44. eius
 uita et ad Socinianiſmum procliuſitas ibid.
 Nicolai, *Philippi*, error de mundi interitu III, 3
 Nieſſei, *Io.* uita, ſtudia, ſcripta II, 27. ſq.
 Nigri, *Stephani*, dialogus laudatur, III, 89. eius opuscula,
I, 96
 Nilus, *Abbas*, quis, et num duo dentur Nili III, 46
 Nizolii, *Martini*, theſaurus laudatur I, 85
 Noris, *Henr.* laudatur III, 38
 Notitia librorum quid et eius utilitas, II, 1. autores, 2. ex
 bibliorhecis acquiritur 6
Obrechtus, *Georgius*, taxatur, II, 36. Vlricus ibid. 40
 Obſequentis, *Iulii*, uita, ſcripta II, 48
 Obſeruaciones coeleſtes ad promontorium bonae ſpei, II, 42
 Oecolampadii, *Io.* uita, ſtudia, mors II, 59 ſq.
 Ortelius, *Abraamus*, laudatur II, 33
 Officiorum Ciceronis optimi interpretes I, 45
 Olympiadum origo et uſus III, 5
 Opii origo et fons, itemque uſus II, 47
 Oratores atticos quinam uerterit et ediderit I, 89
 Ordo legendorum historicorum unde, et quomodo inſti-
 tuendus, III, 13 ſqq. ubi omnes historiſci allegantur et
 diiudicandi proponuntur, ad Caput II.
 Orichouii, *Staniflai*, uita, ſcripta II, 22
 Origenis uita, ſtudia, ſcripta, III, 104 ſq. laudatur, III, 42
 in eum Caue, *Vil.* III, 47
 Oroſius an historiſcus ſalutandus, quod et de eo et Caſſiodo-
 ro contra Schottum negatur III, 11
 Oſorins, quis et eius ſcripta I, 82
 Otſfridus quis II, 38
 Oxonii monſtratur collegium, in quo docuit Scotus, I, 30
Pandectae iuris antiquiſſimae ubi aſſeruentur II, 20
 Paradinus laudatur III, 94
 Parcker cum Pearſano taxatur III, 63
 Pariſienſis, *Matth.* laudatur III, 94
 Paterculus, *Velleius*, taxatur I, 72 ſq.
 Patres quomodo legendi, I, 11 ſqq. lectu neceſſarii com-
 mendan-

Joſſeminus Ant. 8. 62

Index rerum praecipuarum.

mendantur, eorumque praecipui allegati taxantur,	III, 31 sqq.
Pausanias laudatur	III, 66
Perizonii, <i>Iacobi</i> , uita, scripta, edd.	II, 25 sq.
Perotti, <i>Nicolai</i> , cornu copiae taxatur	I, 66
Petauius laudatur	II, 9
Petiti, <i>Samuelis</i> , uita, studia, scripta,	II, 9. Petri, uita et scripta II, 9: 10
Petri, <i>Martyris</i> , uita, scripta, edd.	II, 12 sq.
Philo taxatur	III, 44
Philosophiae ad theologiam applicatae autores	I, 32 sq.
Philosophorum in uariis gentibus uariae denominationes	I, 28 sqq.
Philostrati editio optima	III, 67
Photius laudatur	III, 63
Phurnutus taxatur	II, 28
Piassecus taxatur	III, 79
Piederitius, <i>Io.</i> laudatur	II, 38 sq.
Pighii, <i>Steph. Vinandi</i> , uita, scripta, edd.	II, 1 sqq.
Pillulae quid sint	II, 44
Pirckheimeri, <i>Biblibaldi</i> , uita, scripta	II, 59
Poetica num ad studia humaniora pertineat	II, 76. eius scriptores, ibid. quanti sit aestimanda, ibid. Poetae antiqui, 78 Pindarus in Lyricis praestat 29. Poetae affectiones, 80. aestimatio apud magnates, 81. usus apud omnes 82 sqq.
Politicae Nomotheticae, I, 52. Consultatoriae, 53 sq. Iudiciariae, 55 sq. Imperialis 57 sq. pragmaticae 59 sq. autores et scriptores. <i>Verba et personatae</i> discrimen, I, 62 sqq.	
Plinius. I. 75.	III, 9
Politicus quis	II, 53
Pollucis, <i>Iulii</i> , uita et scripta	III, 9. stylus et uariae edd. ibid. optima editio est Casauboni, III. 22. Perotti de Polybio sententia, ibid. et 65 sqq. Liuium longe superat
Pontanus, <i>Iac.</i> laudatur, III, 69. eius scripta	ibid. 69
Praetorii, <i>Matthaei</i> , uita et scripta	II, 10 sq
de Prierio, <i>Syluestri</i> , uita, fata, mors	II, 61
Primastus taxatur	III, 119
Proclus in philo. platonica laudatur	III, 59
<i>Pitav. Iohanne</i> II. p. 38	Promis-
<i>Plutarchus</i> 2. 65	

Promissa sunt seruanda	<u>II, 45</u>
Prosper quis	<u>¶ I, 83</u>
Prudentiae ciuilis <u>autores, I, 49</u> sqq. eius partes,	<u>I, 52</u>
singularium partium scriptores	<u>53</u> sqq.
Ptolomaei optima editio	<u>III, 63</u>
Pufendorffius, <i>Samuel</i> , Grotium castigauit, <u>I, 47.</u> eius ui-	
ta, fata, munera, scripta	<u>ibid.</u>
Puteanus, <i>Petrus</i> , laudatur	<u>¶ I, 86</u>
Q uesnellius, <i>Paschasius</i> , quis et quid scripserit	<u>III, 51</u>
R achelii notae in Cic. officia laudantur, <u>I, 45.</u> eius uita	
et fata	<u>ibid.</u>
Radbertus, <i>Paschasius</i> et <i>Turegensis</i> differunt	<u>III, 52</u>
Raymundus, <i>Theophilus</i> , laudatur, <u>I, 1.</u> eius uita et scripta	
	<u>ibid. et III, 57</u>
Rebus quid significetur	<u>III, 1</u>
Reidani, <i>Eduardi</i> , uita et scripta	<u>III, 95</u>
Remigius taxatur	<u>III, 55</u>
Respublica a quo dirigatur, et quotuplici sensu ueniat, <u>I, 1</u>	
<i>Rjequius. I. 44.</i>	<u>sq.</u>
Rhenani, <i>Benti</i> , uita et scripta, <u>II, 56.</u> sqq. taxatur in uoce	
<i>uocabulum</i>	<u>¶ I, 81</u>
Rodemannus primus historiarum Professor Vitteimber-	
gensis	<u>III, 30</u>
Romanorum philosophia qualis, <u>I, 30.</u> hi graecam simul et	
latinam linguam docebantur	<u>ibid.</u>
Roo, <i>Ger.</i> laudatur	<u>¶ I, 82</u>
Rosini, <i>Io.</i> uita et scripta	<u>II, 17</u>
Rudbeckii, <i>Olai</i> , uita et scripta	<u>II, 28</u>
Rufini uita, studia, scripta <u>¶ I, 15. III, 34.</u> lis cum Hie-	
ronymo	<u>III, 42</u>
Ruperti uita et scripta	<u>III, 44</u>
S abellici pater, uita, scripta	<u>III, 77</u>
Saifberiensis, <i>Ioannes</i> , laudatur	<u>III, 43</u>
Salisburgensis dioeceseos descriptio	<u>III, 61</u>
Sallustius laudatur	<u>¶ I, 75</u> sqq.
Salmasius in exercitationibus plinianis ualde laudatur	
	<u>¶ I, 74</u>
Saluiani patria et scripta	<u>III, 53</u>
Sartorii, <i>Io.</i> uita et scripta	<u>II, 12</u>
Saxo grammaticus quis	<u>¶ I, 81</u>
	<u>Scali-</u>

- Scaligeri, *Iosephi*, uita et scripta, II, 11. nomen unde, I, 61
Scriptorum latinorum op. I. 73
 Scholasticae philosophiae initia, cultores, affectae, fata,
 usus, uariae denique hinc philosophorum *sectae*, I, 21 sqq.
 Schraderus, *Laurentius*, taxatur II, 82
 Scriptores rerum *Britannicarum* a quo editi, III, 93. *theolo-*
gicarum II, 10 sq. *moralium* et *politicarum* II, 33. sqq.
artium humaniorum 65 III, *graecci latini*, 66 86. sqq.
 Seculum quot annos sub se comprehendat II, 43
 Sedulii, *Nimae*, uita, scripta, edd. II, 5 sq.
 Seldenii, *Ioannis*, ius naturae laudatur, eiusque stylus pon-
 deratur I, 49
 Senffelebii, *Andrae*, uita, scripta I, 18
 Seuerus, *Sulpitius*, taxatur III, 34
 Siculi, *Diodori*, uita, scripta. libri superstites, singulorum-
 que contenta III, 10. 16, 30 sqq.
 Sixti Senensis bibliotheca sancta laudatur II, 58
 Sleidanus cum aliis propter doctrinam in historicis sit pri-
 mus a quo ordiamur, III, 14. in historia reformationis
 commendatur, III, 38. ubi et plures huc pertinentes al-
 legantur ibid. et 83
 Smith, *Thomas*, quis II, 24
 Socrates taxatur III, 34
 Solinus taxatur III, 75
 Speculum status qualis liber II, 20
 Spelmannus, *Henr.* taxatur I, 87
 Sprengerus, *Ioh. Theodor.* taxatur I, 60
 Strabo laudatur II, 66
 Stephanus, *Byzantinus*, quando floruerit, III, 84. *Carolus*
 laudatur 89
 Stylus non ex grammatica solum addiscendus, sed ex opti-
 mis praecipue autoribus, eorumque lectione I, 96 sq.
 Suetonii stylus taxatur I, 73
 Surii uita et scripta II, 86
 Sylburgiana editio latinorum scriptorum laudatur III, 73
 Syluius, taxatur II, 79
 Syri, *Ephraimi*, sermones ubi etc. III, 50 sq.
 Tabor quis, II, 60
 Taciti opera, optima editio cer. II, 72
 Tatiani stylus taxatur III, 31
 Taubmanni, *Friderici*, iocose dicta laudantur II, 25
 Tertul-

Tertulliani uitam et scripta quinam ediderint	III. 50
Theatrum nobilitatis Sueciae taxatur et refutatur	III. 81
Theodoreti uita, scripta, edd.	II. 16 sq. III. 47 sq.
Theodosianum aeuum quid,	III. 87. latinitas eius aeu i re- probat
Theologiae masculae adminicula	I. 11 sq.
Theophili stylus	III. 31
Theschenmacher, V. Vernerus, laudatur	III. 95 sq.
Thucydides incipit ubi Herodotus desinit.	III. 15. eum transuerti iussit Carolus V, Galliarum Rex. III. 64. eum reprehendit Dionysius Halicarnasseus
Transnaturalia quinam tradiderint	III. 65 L. 32
Trebellionis, Theodosii, promptuarium latinae linguae lau- datur	I. 86
Trithemius taxatur	III. 56
Trogus, cuius historia uniuersalis intercidit, unde cogno- scendus	III. 12
Turnebus quis	III. 44

Verheyneii, Philippi, uita, scripta	II. 37
Veslingii, Io. uita, scripta	II. 22
Victoris, Turonensis Episcopi, chronicon taxatur	III. 98
Vigilius sub Iustiniano contra Nestorianos et Eutychianos scribit	III. 98
Vilelmus Parisiensis laudatur	III. 43
de Vio, Thomae, uita, fata, scripta	II. 61
Virgilii, Polydori, uita et scripta	II. 57
Vitae doctorum uirorum legendae commendantur	I. 72
eius rei autores, I. 73 sqq. quid sint & ad historiam num pertineant	III. 5
Viues, Ludou. Erasmo par aestimatur, eiusque praesertim colloquia laudantur	L. 72
Vossii, Gerardi Ioannis, Etymologicum taxatur, I. 87 ari- starchus examinatur. III. 94 sqq. ad eius rhetoricam con- tractam additamenta	III. 90 sqq.
Vrspergensis, Conradi, chronicon laudatur	III. 79
Vsserii, Iacobi, uita, studia, scripta	II. 12
Vulcanius laudatur	II. 67

Vghelli. I. sq.

VVaraeus

V aracus laudatur	III, <u>67</u>
V assenbergii stylus taxatur	III, <u>87</u>
V elschii, <i>Georgii Hieronymi</i> , uita, scripta	II, <u>17</u>
V hear, <i>Degoreus</i> , taxatur	III, <u>12, 26</u>
V hartonis Anglia sacra laudatur	III, <u>93</u>
V inssemius taxatur	III, <u>74</u>
V ittichindi uita et scripta	III, <u>79 sq.</u>
V ormii, <i>Olai</i> , Museum laudatur	III, <u>81</u>
X enophontis historia quando inceperit, et quanti aesti- stimanda	III, <u>15</u>
Z onarae uita et scripta	III, <u>45</u>
Z winglii, <i>Vlrici</i> , uita, studia, scripta, error	II, <u>62</u>

